

PRIBLIŽAVANJE
MKSJ-A
LOKALNIM ZAJEDNICAMA
U BOSNI I HERCEGOVINI

BRČKO BRČKO BRČKO BRČKO BRČKO

FOČA FOČA FOČA FOČA FOČA FOČA

KONJIC KONJIC KONJIC KONJIC KONJIC

SREBRENICA SREBRENICA SREBRENICA

PRIJEDOR PRIJEDOR PRIJEDOR PRIJEDOR

TRANSKRIPT KONFERENCIJE

SREBRENICA

21. MAJ 2005.

International Criminal Tribunal
for the former Yugoslavia
Međunarodni krivični sud
za bivšu Jugoslaviju

PRIBLIŽAVANJE
MKSJ-A LOKALNIM ZAJEDNICAMA U BOSNI I HERCEGOVINI

TRANSKRIPT KONFERENCIJE

SREBRENICA

21. MAJ 2005.

Konferencija “Približavanje MKSJ-a lokalnim zajednicama u BiH” održana u Srebrenici ne bi bila moguća bez bez napornog rada i posvećenosti mnogih ljudi i agencija. Izražavamo zahvalnost svima onima koji su omogućili održavanje ove značajne serije konferencija.

Posebno zahvaljujemo Helsinškom odboru za ljudska prava u Republici Srpskoj, Bosna i Hercegovina. Odajemo priznanje njihovoj predanosti u traganju za istinom i očuvanju osnovnih ljudskih vrijednosti, često u uslovima otvorene netrpeljivosti.

Ovu konferenciju je izdašno pomogao Program *Neighbourhood* Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Danske.

Najdublje izraze zahvalnosti upućujemo onima koji su najviše pogođeni zločinima kojima se ova konferencija bavila. Bez njihove hrabrosti ništa se ne bi moglo postići.

Približavanje
MKSJ-a lokalnim zajednicama u Bosni i Hercegovini
SERIJA KONFERENCIJA
SREBRENICA
21. MAJ 2005.

Publikacija Službe za medije/komunikacije, Sekretarijat MKSJ-a
Urednik: Liam McDowall
Grafička obrada: Leslie Hondebrink-Hermer
Saradnici: Ernesa Begić-Ademagić, Rebecca Cuthill, Petar Dubljević, Matias Hellman, James Landale, Magdalena Spalinska

Štampa: Albani drukkers, Haag, Nizozemska
2009.

Sadržaj

Mapa	iv
Predgovor	v
Spisak učesnika	vi
Pozdravne i uvodne riječi	1
Prva sesija Uvod u postupke pred MKSJ	5
Druga sesija Istrage	7
Slike	13
Treća sesija Optužnice	29
Četvrta sesija Hapšenje i prebacivanje optuženog	32
Peta sesija Suđenje u predmetu <i>Krstić</i>	35
Šesta sesija Sporazumi o izjašnjavanju o krivici i kazne	58
Pitanja i odgovori	64
Završne riječi	69

Mapa

Predgovor

Tokom 2004. i 2005. godine, *Outreach* program Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) održao je niz značajnih konferencija pod nazivom "Približavanje MKSJ-a zajednicama u Bosni i Hercegovini". Viši službenici MSKJ-a putovali su u Bosnu i Hercegovinu kako bi lokalnom stanovništvu u mjestima u kojima su izvršeni neki od najzloglasnijih zločina u nadležnosti Međunarodnog suda objasnili neke od okončanih predmeta na Međunarodnom sudu. Te konferencije su se održale u Brčkom, Foči, Konjicu, Prijedoru i Srebrenici.

Konferencija u Srebrenici omogućila je Međunarodnom sudu da upozna zainteresovane strane - asocijacije žrtava, opštinske vlasti, zvaničnike pravosuđa i policije, kao i lokalne političare i predstavnike civilnog društva - s detaljnom i sveobuhvatnom slikom aktivnosti Međunarodnog suda u vezi s navodima o ozbiljnim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava počinjenim na tom području tokom oružanog sukoba od 1992. do 1995. godine.

Obilno se koristeći raznim dokaznim predmetima predočenim u postupcima na MKSJ-u, predstavnici Međunarodnog suda bili su u mogućnosti da pruže uvid u pomne i detaljne istrage koje je vodio Međunarodni sud i objasne kako su navodi o pomaganju i podržavanju genocida, ubistvima, istrebljenju i progonu dokazani pred sudom. Radislav Krstić je proglašen krivim za pomaganje i podržavanje genocida, kršenja zakona i običaja ratovanja i zločine protiv čovječnosti i osuđen na 35 godina zatvora. Dražen Erdemović je priznao krivicu za kršenja zakona i običaja ratovanja, a Dragan Obrenović je priznao krivicu za zločine protiv čovječnosti i osuđeni su na pet odnosno 17 godina zatvora.

Reakcije publike su ukazale na potrebu da se nastavi s nastojanjima da se počinioci svih zločina izvedu pred sud, bez obzira na nacionalnost žrtava ili počinitelaca. Predstavnici MKSJ-a ponovo su izrazili spremnost Međunarodnog suda da nastavi činiti sve što može kako bi pomogao nacionalnim vlastima u pokretanju novih krivičnih postupaka.

Ova knjiga sadrži sažetak svih aktivnosti koristeći se transkriptima konferencije, uključujući uvodna izlaganja, prezentacije zaposlenih na Međunarodnom sudu, fotografije korištene kao dokazni material u predmetima i pitanja publike.

U nastavku se nalazi spisak govornika koji su učestvovali u radu konferencije:

Abdurahman Malkić
Načelnik opštine Srebrenica

Branko Todorović
Predsjednik Helsinškog odbora za ljudska prava u Republici Srpskoj

Matias Hellman
Koordinator *Outreach* programa i predstavnik Sekretarijata MKSJ u Bosni i Hercegovini

Olga Kavran
Zamjenik koordinatora, *Outreach* program, Sekretarijat, MKSJ

Jean-René Ruez
Bivši istražitelj, Tužilaštvo, MKSJ

Mark Harmon
Viši zastupnik optužbe, Tužilaštvo, MSKJ

Gabrielle McIntyre
Zamjenica šefa kabineta predsjednika, Sudska vijeća, MKSJ

Pozdravne i uvodne riječi

Matias Hellman, koordinator *Outreach* programa i predstavnik Sekretarijata MKSJ u Bosni i Hercegovini:

Dobro jutro svima. Ja sam predstavnik Sekretarijata MKSJ-a u Bosni i Hercegovini. U ime Tribunala, želim svima vama srdačnu dobrodošlicu.

Prije svega, želio bih reći da je svrha ove konferencije da služi vama, ljudima iz Srebrenice. Tribunal se nalazi daleko u Holandiji i svima nama je jasno da je zbog te distance često teško vidjeti šta taj sud zapravo radi. To je razlog što smo mi danas ovdje, da bismo vam lično i neposredno prezentovali šta je Tribunal do sada uradio u odnosu na zločine počinjene na području Srebrenice.

Gosti iz Tribunala će nas voditi kroz cijeli krivični postupak, od obimnih istraga koje je Tribunal proveo u vezi sa događajima u Srebrenici, do suđenja i žalbenih postupaka. Prezentacije će uglavnom biti fokusirane na tri predmeta u kojima su izrečene pravosnažne presude - to su predmeti protiv Radislava Krstića, Dragana Obrenovića i Dražena Erdemovića. Govoriće se o činjenicama koje su utvrđene van razumne sumnje, uključujući osuđujuću presudu protiv generala Krstića za genocid.

Tri druga predmeta vezana za Srebrenicu su u žalbenom postupku, jedno suđenje je u toku, i devet optuženih je u pretpretresnoj fazi postupka. Trojica optuženih su u bjekstvu, ali nadam se ne još dugo. Tribunal će raditi još najmanje pet godina i veliki dio našeg rada u predstojećem periodu bit će fokusiran upravo na zločine počinjene u Srebrenici.

Današnja konferencija će se uveliko sastojati od prikazivanja dokaza prikupljenih u istragama i svjedočenja žrtava i svjedoka na suđenjima. U tu svrhu bit će korištene fotografije i video snimci. Svjesni smo da je ova tema izuzetno osjetljiva i razumijemo da neki od materijala koji će biti prikazani mogu biti uznemirujući. Unaprijed se izvinjavam ako neke od prisutnih žrtava smatraju da neke od tih materijala eventualno nije trebalo uvrstiti u prezentacije koje ćemo vidjeti.

Htio bih takođe objasniti šta ne možemo danas uraditi. Prije svega, nećemo moći razgovarati o svakom zločinu koji se desio na ovom području, i ova napomena se odnosi na zločine počinjene protiv žrtava raznih nacionalnosti. Iako ćemo se maksimalno potruditi da govorimo o svim pitanjima koja vas interesuju, ne možemo mnogo govoriti o političkim pitanjima ili istragama i suđenjima koja nisu završena, pogotovo ako su to postupci u nadležnosti domaćih institucija. Mi smo predstavnici jednog pravosudnog organa i jednostavno moramo postupati u skladu s time.

Drugim riječima, ova konferencija ima svoja ograničenja i kad danas napustimo ovu salu, mnoga goruća pitanja ostat će bez odgovora i bit će mnogo toga o čemu nismo stigli razgovarati. Ali imamo ovaj današnji dan na raspolaganju. Gosti iz Haaga su pripremili detaljne prezentacije da bi prenijeli što je moguće više informacija. Stoga vjerujemo da je najbolje da prvo saslušamo sve prezentacije u cijelosti i tek u posljednjoj sesiji pokušamo odgovoriti na pitanja iz publike.

Sad bih želio predstaviti ljude koji će vam danas govoriti. Jean-René Ruez bio je glavni istražitelj zadužen za Srebrenicu u razdoblju od 1995. do 2001. godine, kada je napustio Tribunal i vratio se u Francusku na visoku funkciju u tamošnjoj policiji. Mark Harmon je bio glavni zastupnik optužbe na suđenju generalu Krstiću. Gabrielle McIntyre već više godina radi kao pravni savjetnik Sudskih vijeća Tribunala i bila je direktno uključena u

žalbeni postupak u predmetu protiv generala Krstića. I na kraju, Olga Kavran je zamjenica šefa *Outreach* programa Haškog suda i ona je tu da bi govorila o pravima optuženog i argumentima odbrane na suđenjima. Ja ću predsjedavati današnom konferencijom kao predstavnik Sekretarijata, koji je neutralan organ Tribunala.

Na kraju želim izraziti našu zahvalnost Helsinškom odboru za ljudska prava u Republici Srpskoj što su organizovali ovaj skup zajedno sa nama, kao i programu *Neighbourhood* Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Danske na njihovoj finansijskoj podršci. Još jednom, želim Vam dobrodošlicu. Sada ću dati riječ Branku Todoroviću, predsjedniku Helsinškog odbora za ljudska prava u Republici Srpskoj.

Branko Todorović, predsjednik Helsinškog odbora za ljudska prava u Republici Srpskoj: Poštovane dame i gospodo, ovo je četvrta u nizu od pet konferencija koje imaju za cilj da predstavnicima lokalne zajednice, u sredinama gdje su se desili ratni zločini, približi rad MKSJ-a u vezi s tim zločinima. U prošloj godini mi smo organizovali ovakve konferencije u Brčkom, Foči i Konjicu, a kasnije ćemo organizovati sličnu konferenciju u Prijedoru.

Pored približavanja rada Haškog tribunala lokalnoj zajednici, mi ovim konferencijama želimo doprinijeti procesu suočavanja s istinom, koja je zaista tako tragična i bolna da je ponekad nesvjesno, ili možda svjesno, izbjegavamo. Pitam se, imamo li hrabrosti i snage da se suočimo s istinom o karakteru i obimu zločina počinjenih na području Srebrenice.

Drugo pitanje koje ćemo sigurno danas ovdje otvoriti je pitanje pravde. "Oči žrtava će se zatvoriti kada se ostvari pravda, ili se neće zatvoriti nikada", napisao je Miguel Asturias, dobitnik Nobelove nagrade za književnost iz Gvatemale. Da li smo na putu ostvarivanja pravde i koliki je doprinos Međunarodnog krivičnog tribunala iz Haaga u tome? Da li smo na putu ostvarivanja pravde za žrtve i njihove porodice pred sudovima u Bosni i Hercegovini? Zastrašujući je podatak da je pred pravosuđem Republike Srpske (RS) vođen samo jedan proces u predmetu za ratni zločin. Tragično je da nekoliko hiljada porodica i dalje traga za posmrtnim ostacima svojih najbližih. Bez izvođenja zločinaca pred sud i osuđivanja krivaca ne može biti ostvarena pravda. Bez pravde nema pomirenja i preduslova za praštanje i izgradnju povjerenja. Shvatanja običnog naroda o tome da li se pravda sprovodi odlučit će o tome da li su sudski postupci dali doprinos pomirenju ili ne. Mirovni proces ne može započeti a da se odgovorni za zločine - poput ovog u Srebrenici - ne izvedu pred sud. Nažalost, neki od vodećih kreatora ratnih zločina u Bosni i Hercegovini, pa i ovdje u Srebrenici, i dalje su na slobodi.

Možemo li graditi demokratsko društvo u Bosni i Hercegovini i regionu ukoliko se ne suočimo sa istinom i tragičnom prošlošću? Sigurno ne. Zbog toga mi podržavamo sudske postupke koje je Haški tribunal vodio protiv lica koja su počinila ratne zločine u našoj zemlji i regionu. Istovremeno, mi pozivamo pravosuđe u Bosni i Hercegovini, a posebno u Republici Srpskoj, da konačno počne da radi svoj posao, te da se pred licem pravde nađu i odgovaraju počinioци ratnih zločina. Nedavni izvještaj Komisije za Srebrenicu je ukazao da se u institucijama Republike Srpske i dalje, na različitim pozicijama, nalazi skoro 900 direktnih učesnika zločina u Srebrenici, što pred pravosuđe RS stavlja veliki izazov.

Važan preduslov za izgradnju demokratije, poštovanje ljudskih prava i izgradnju trajnog mira je politička stabilnost. Na taj način, mir postaje preduslov pomirenja. Mi danas u Bosni i Hercegovini imamo krhki mir. Da bismo stvorili trajni mir, moramo se upoznati sa najtežim kršenjima ljudskih prava koja su se desila. Naše institucije moraju kazniti odgovorne i društvo u cjelini mora ispoljiti istinsku solidarnost i saučešće sa žrtvama nasilja i porodicama žrtava. Samo na taj način možemo postaviti temelje mirnog suživota svih građana u Bosni i Hercegovini.

Možemo li ponovo izgraditi humanističko shvatanje o jednakosti svih ljudi, bez obzira na njihovu rasnu, etničku ili vjersku pripadnost? Možemo li preuzeti odgovornost i potvrditi da nam univerzalne civilizacijske i humanističke vrijednosti i tolerancija mogu biti putokaz za novi život? Izgradnja povjerenja između različitih etničkih grupa u multietničkom društvu predstavlja osnov ne samo za preživljavanje tog društva, već i za budućnost naše zemlje.

Na kraju, završiću citirajući Nelsona Mandelu:

Uvijek sam znao da se duboko u srcu svakog čovjeka nalazi saosjećajnost i dobrodušnost. Niko se nije rodio s mržnjom prema drugom čovjeku zbog boje njegove kože, porijekla ili religije. Ljudi se moraju naučiti da mrze. Ako se oni mogu naučiti da mrze, čovjek ih može naučiti i da vole, zato što je ljubav prirodna ljudskom srcu više nego mržnja. Ljudska dobrota je plamen koji se može sakriti, ali se nikada ne može ugasiti.

Abdurahman Malkić, načelnik opštine Srebrenica:

Dame i gospodo, poštovani članovi porodica nevino nastradalih osoba - majke, očevi, sestre, braćo i druga rodbino - uvažena gospodo, bivši istražitelj Haškog tribunala, Jean-René Ruez, tužitelj Mark Harmon, predstavnik suda gđa Gabriell McIntyre i Olga Kavran, prijatelji Srebrenice i drugi prisutni, sve vas selamim i pozdravljam. Prije nego što išta kažem, pozivam vas da učenjem Fatihe i minutom šutnje odamo počast nevino nastradalim žrtvama.

S obzirom na temu o kojoj ćemo danas razgovarati, ali isto tako i na loše vrijeme, ne znam kako ćete se danas osjećati u Srebrenici. Molim Boga da nam svima da strpljenja da saslušamo i čujemo sve uvodničare, te da u pitanjima dođemo do spoznaje i istu prihvatimo, da je neko, u nečije ime, u ime naroda, činio zločine nad drugima samo zato što nose drugačije ime i što su druge vjeroispovijesti.

Nažalost, mnogi od nas su učestvovali kako aktivno, tako i pasivno. Nijedan čovjek, naročito intelektualac Srebrenice, Bosne i Hercegovine, Balkana, Evrope i svijeta nema pravo da ostane indiferentan na stradanje u Bosni i Hercegovini, a naročito u Srebrenici. Tek onda kada svi pokažemo solidarnost sa žrtvama Srebrenice i kada budemo zajednički tražili da zločinci budu kažnjeni, stvorit ćemo jedno zdravo tkivo koje treba da bude podloga za neku sretniju budućnost na ovim prostorima. Ukoliko to ne uradimo, stvari će se prikriti i stišati, a onda će doći neke nove generacije i, ne daj Bože, počiniti nešto slično.

Za razliku od prethodnih ratova, u ovom ratu je sve snimljeno, sve zabilježeno, a još postoji mnogo živih svjedoka koji mogu svjedočiti o tom stradanju. Stoga vas pozivam: iznjedrmo zločince, krenimo hrabro u proces suočavanja s prošlošću, podržimo napore i rezultate Haškog tribunala, ne dovodimo njihove odluke u pitanje i ne politizirajmo ih, kako bi konačno došli do istine i povratili međusobno povjerenje. Želja mi je da danas iz Srebrenice ponese utiske kako je vrijeme koje je iza nas bilo vrijeme ludosti, loših i zlih vođa, koje se više nikad, nikom i nigdje ne smije ponoviti. Srebrenica, kao tamna mrlja na savjesti čovječanstva, simbol je promišljanja o temeljnom pitanju, o porijeklu čovjekova poriva da mrzi.

Zašto je Evropa dopustila da se ovaj genocid dogodi? Zašto se deset godina poslije zločinci mirno šetaju i tako rugaju Evropi i svijetu? Zašto deset godina poslije žrtvama još uvijek nisu vraćena prava? Zašto deset godina poslije žrtve moraju podnositi pogled pun mržnje i podsmijeha od strane zločinaca?

Dame i gospodo, riječi ne mogu promijeniti prošlost, ali sjećanje i pamćenje dakako mogu promijeniti budućnost. Srebrenica mora ostati u vječnom sjećanju. Mir, tolerancija i suživot jedina su izvjesnost. Sve ostalo je samo fikcija. Srebrenica mora svjedočiti život, jer samo život, u ime života, može pamtit i opominjati. Srebrenica mora potaknuti dijalog i jedinstvo u kojima će pamćenje, a ne zaborav, biti uslov opstanka.

Područje opštine Srebrenica je 1993. godine Rezolucijama Vijeća bezbjednosti Ujedinjenih naroda br. 819 i 824 proglašeno “zaštićenom zonom” i bilo pod neposrednom kontrolom i zaštitom mirovnih snaga. Postavlja se pitanje zašto je ovaj masakr ili genocid nad nedužnim građanima zaštićene zone dozvoljen? Datum 11. jula je najveća mrlja na savjesti čovječanstva. U znak sjećanja na sve nevine žrtve u Bosni i Hercegovini, završit ću sa dovom reisul-uleme Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, prof. dr. Mustafe ef. Cerića: “U ime Boga Milostivog, Samilosnog, molimo Te Bože Svemogući, neka tuga postane nada, neka osveta bude pravda, neka majčina suza bude molitva da se nikome, nikad ne ponovi Srebrenica”.

Prva sesija Uvod u postupke pred MKSJ

Olga Kavran, zamjenica šefa Outreach programa, Sekretarijat, MKSJ:

U ime Haškog tribunala željela bih da vam još jednom poželim dobrodošlicu na ovaj skup.

Moj zadatak je da kažem par riječi o krivičnom postupku pred Tribunalom, budući da je za razumijevanje svega što ćete danas čuti od velike važnosti da se objasni kako teče taj dosta jedinstven i specifičan postupak. On je regulisan u skladu sa svim pravnim instrumentima međunarodnog prava i mnoge faze postupka se odvijaju upravo radi zaštite prava optuženog. Osnovno pravilo je sljedeće: na Tribunalu važi pretpostavka nevinosti. To znači da je teret dokazivanja na Tužilaštvu i da se krivica mora dokazati van svake razumne sumnje. Zato ćete vi ovdje danas čuti najviše o tome kako je Tužilaštvo Haškog tribunala dokazivalo svoje tvrdnje i koje od njih su pretresna vijeća i Žalbeno vijeće uzimali u obzir prilikom odlučivanja o krivici i kazni optuženih.

Dok budete slušali, molim vas da stalno imate na umu da se u sudnici svaka tvrdnja mora dokazati van svake razumne sumnje i da je nekad potrebno puno vremena i dokaza za utvrđivanje naizgled očiglednih činjenica. U postupcima pred Tribunalom se u potpunosti poštuje jednakost strana - optužba i odbrana se nalaze u jednakom proceduralnom položaju. Pravo na odbranu je neprikosnoveno, uključujući i pravo na pravnog zastupnika o trošku Tribunala ukoliko okrivljeni ne može sam da snosi troškove odbrane. O tome će biti nekoliko riječi poslije ručka. Na Tribunalu nije dopušteno suđenje u odsustvu. To znači da će postupak početi tek ako i ukoliko se optuženi pojavi na Tribunalu. Nažalost, imamo primjer Karadžića i Mladića koji su optuženi već deset godina ali još nisu uhapšeni, te postupak protiv njih ne može da počne. Pomenimo još i to da Tribunal ne može izreći smrtnu kaznu, a pravo na žalbu garantovano je Statutom. Takođe je garantovano pravo na javnost postupka, pravo optuženog da ispita svjedoke koji ga terete i izvodi dokaze i ispituje svjedoke odbrane, kao i pravo da ne bude primoran svjedočiti protiv sebe.

Što se samog postupka tiče, on je najsličniji krivičnom postupku kakav se može vidjeti u Sjedinjenim Državama, Velikoj Britaniji, a odnedavno i u Bosni i Hercegovini, za razliku od postupka kakav je ranije postojao u bivšoj Jugoslaviji. Na Tribunalu to znači da će se tužilac truditi da se usredsredi na najteže zločine i na osobe koje su bile na najvišim položajima u vrijeme izvršenja zločina. Tužilac se, nažalost, ne može baviti svim zločinima koji su počinjeni na ovoj teritoriji, već mora nužno neke od njih prepuštiti domaćim sudovima. Na svima vama ovdje u bivšoj Jugoslaviji je da vršite pritisak na domaće sisteme da rade svoj dio posla.

Gospodin Jean-René Ruez će objasniti kako je započeta i vođena istraga u vezi sa genocidom koji je počinjen ovdje u Srebrenici. Kada tužilac procijeni da za određene osobe postoji osnovana sumnja da su počinili krivično djelo koje im se stavlja na teret, podići će optužnicu. Optužnicu će predati jednom od sudija Tribunala na potvrdu. Sudija će tada pregledati optužnicu i odbaciti je ili potvrditi. Taj proces će nešto malo kasnije objasniti Gabrielle McIntyre. Nakon hapšenja ili dobrovoljne predaje, optuženi se odmah prebacuje u Pritvorsku jedinicu Ujedinjenih nacija u Haagu. Što je moguće prije, on će se pojaviti pred sudijama Tribunala i imati priliku da se o krivici izjasni potvrdno ili odrečno. Ukoliko se optuženi izjasni da je kriv, a pretresno vijeće se uvjeri da su kriterijumi za prihvatanje takvog izjašnjanja ispunjeni, zakazaće se pretres o odmjeravanju kazne. Jako je važno imati na umu da takvo priznanje krivice oslobađa sud od obaveze utvrđivanja činjenica. Dakle, neće biti glavnog pretresa. Ovakvo izjašnjanje o krivici može biti i rezultat sporazuma o izjašnjanju o krivici o čemu će vam nešto više kasni-

je govoriti Mark Harmon i gospođica McIntyre. Ukoliko se optuženi izjasni da nije kriv - što se dešava u većini slučajeva - održaće se suđenje.

Suđenje se odvija na engleskom i francuskom jeziku. Stoga u sudnici imamo prevodioce koji simultano prevode sve što se u sudnici izgovara na bosanski, hrvatski ili srpski, a po potrebi i na albanski i makedonski, kao i engleski i francuski jezik. Baš kao i ovdje danas, svi učesnici u postupku mogu putem slušalica da prate zbivanja u sudnici na svom sopstvenom jeziku. Suđenje počinje uvodnim izlaganjem predstavnika Tužilaštva. Odbrana može odmah nakon toga dati svoje uvodno izlaganje, ali i može to pravo iskoristiti kasnije, na početku izvođenja dokaza odbrane. Poslije ručka će vam gospodin Mark Harmon detaljno objasniti kakve je dokaze izvodilo Tužilaštvo u nastojanju da dokaže krivičnu odgovornost generala Radislava Krstića u vezi s genocidom počinjenim ovdje u Srebrenici.

Na suđenju se prvo izvode dokazi optužbe, zatim dokazi odbrane, a nakon toga dokazi čije je izvođenje eventualno tražilo pretresno vijeće. Ukoliko se ukaže potreba, iznose se i relevantne informacije koje mogu pomoći pretresnom vijeću u odmjeravanju pravične kazne. Tokom svakog izvođenja dokaza, izvodi se glavno ispitivanje i unakrsno ispitivanje svjedoka. Sem ukoliko pretresno vijeće ne odluči drukčije, sve su rasprave javne i otvorene za medije. Mediji mogu koristiti video i zvučni materijal snimljen tokom otvorenih rasprava. Međutim, sudije mogu naložiti zaštitne mjere za određene svjedoke, pod uslovom da te mjere ne zadiru u prava garantovana optuženom. Zašto postoji ta mogućnost? Kao što vam je svima poznato, u nekim situacijama svjedoci imaju ozbiljnih razloga za strah od eventualnih posljedica njihovog svjedočenja. Razlozi za to se razlikuju zavisno od toga o kakvom svjedoku se radi. Možete, naprimjer, imati situaciju u kojoj žena koja je silovana ne želi da pred medijima iznosi svoju muku. Ili ako je u pitanju neko ko je svjedok zločina koji su činili pripadnici njegove vojne jedinice, može se plašiti odmazde bivših ratnih drugova. Ukoliko postoje valjani razlozi, pretresno vijeće će odobriti mjere zaštite. Zaštitne mjere mogu uključivati korišćenje pseudonima umjesto pravog imena osobe, prikrivanje od javnosti svjedokovog lica, glasa ili drugih osobina po kojima se svjedok može prepoznati. Svjedok može svjedočiti i na zatvorenoj sjednici, kada sadržaj svjedočenja uopšte neće biti poznat javnosti. Sve te mjere se, naravno, odnose na javnost, medije, a ne na optuženog i njegovog advokata. Oni su, naravno, obavezni da nikome ne objelodanjuju identitet svjedoka, pod prijetnjom visokih zatvorskih i novčanih kazni.

Tokom izlaganja predstavnika Tribunala imaćete prilike da vidite ispitivanje svjedoka u sudnici. U nekim situacijama nećete moći da vidite lice svjedoka, jer će slika biti prekrivena kockicama, već ćete samo moći da čujete glas te osobe. U nekim situacijama, nećete znati ime svjedoka, već će se reći samo pseudonim pod kojim se ta osoba pojavljivala u sudnici. To su, dakle, neki od primjera mjera zaštite svjedoka koji se primjenjuju na Tribunalu.

Na kraju pretresa Tužilaštvo i odbrana daju završnu riječ, nakon čega se pretresno vijeće povlači da bi donijelo presudu za koju mora glasati većina sudija. Gospođica McIntyre će objasniti presude pretresnih i Žalbenog vijeća u predmetima *Krstić*, *Erdemović* i *Obrenović*. Lice čija se krivica utvrdi osuđuje se na kaznu zatvora koja može biti i doživotna. Smrtne kazne na Tribunalu nema. Osuđeni izdržavaju kaznu u državama koje su o tome potpisale ugovor sa Tribunalom. Ukoliko je lice oslobođeno, odmah se pušta na slobodu. Žalbeni postupak je takođe veoma bitan element i o njemu će kasnije govoriti gospođica McIntyre.

Izlaganje će početi Jean-René Ruez koji će opisati kako je tekla istraga zločina počinjenih u Srebrenici.

Druga sesija Istrage

Jean-René Ruez, bivši istražitelj, Tužilaštvo, MKSJ:

Prije nego što izložim događaje kako ih je rekonstruisala istraga, počet ćemo sa kratkim filmom koji traje oko 25 minuta i to je rezime postojećih video snimaka na Međunarodnom sudu koji su nam na raspolaganju do današnjeg dana. Cijeli video snimak traje oko dva i po sata, a ovo je samo kratak rezime. Ja vas pozivam da obratite pažnju posebno na sve javne komentare koje je Mladić iznosio pred kamerama.

(Prikazuje video snimak)

Istraga o ovim događajima je počela 20. jula 1995. godine i njen prvi cilj je bio da se shvate i rekonstruišu događaji. Trajala je od 1995. do 1997. godine i ja ću sada rezimirati naše nalaze.

Operacija "Krivaja'95" je šifrovano ime operacije vojske bosanskih Srba. Njen prvobitni cilj je bio da se enklava smanji na veličinu grada i da se stvore nepodnošljivi uslovi života za stanovništvo, kako bi se prisilila međunarodna zajednica da evakuiše to područje. Istraga o događajima je usmjerena na događaje koji su počeli 11. jula. Dakle, to nije istraga o napadu na enklavu, to je istraga o krivičnim događajima koji su uslijedili nakon zauzimanja enklave.

Kao što ste mogli vidjeti na video snimku, stanovništvo je krenulo u dva pravca. Žene, djeca i stariji, kao i nepoznat broj muškaraca, krenuli su u pravcu Potočara, kako bi se sklonili u blizini vojnika Ujedinjenih nacija koji su tamo imali svoju bazu. U međuvremenu, oko 15.000 muškaraca se skupilo u području Šušnjara i probilo se izvan enklave tokom noći i narednog dana.

Dana 12. jula, počelo je prisilno prebacivanje stanovništva, koje je bilo okupljeno u Potočarima, prema Kladnju. Sprovedeno je u atmosferi straha koja se zasnivala na pojedinačnim ubistvima. Međutim, neću sada govoriti o detaljima događaja u Potočarima.

U međuvremenu, kolona muškaraca je pokušavala da se probije do raskrsnice na području Konjević Polja i pređe asfaltni put kako bi izašla s teritorije Republike Srpske u području Nezuka. Neću zalaziti u detalje onoga šta se desilo s onim snagama koje su uspjele da prođu Konjević Polje. Ono što je važno znati je da nakon što je prva veća grupa naoružanih vojnika uspjela proći Konjević Polje, to cijelo područje je zatvoreno i svi ljudi koji nisu prešli uveče 12. jula ostali su u klopki na ovom području. Na ovim fotografijama se vidi područje kroz koje su oni morali proći kako bi stigli do Konjević Polja i mjesto na kojem su namjeravali da pređu.

Dana 13. jula došlo je do masovne predaje muškaraca Muslimana, koju su podsticale srpske snage duž puta koristeći ukradenu opremu UN-a i davajući lažna obećanja ljudima i garancije o njihovoj bezbjednosti. Na slici br. 1 vide se područja gdje je došlo do grupisanja zatvorenika. To je važan aspekt pošto se često postavlja pitanje da li su ti muškarci bili vojnici ili civili, naoružani ili ne. U tom trenutku, više nije ni bilo bitno kakva je bila boja njihove odjeće i da li su oni bili borci ili ne, jer su to sada svi bili ratni zarobljenici.

Bratunac je prvo mjesto masovne egzekucije muškaraca zarobljenih 12 jula. Ljudi su odvedeni u hangar koji se nalazi iza škole "Vuk Karadžić". Približno stotinu ljudi je ubijeno tokom te noći između 12. i 13. jula u blizini tog hangara.

Ovo je područje Sandića koje ste mogli vidjeti na prethodnom snimku, i vidite fotografiju snimljenu iz vazduha 13. jula i na njoj se vidi okupljanje zatvorenika u toj livadi. Nemoguće je procijeniti koliko je tu bilo ljudi, ali u trenutku kada je snimljena ova fotografija bilo ih je nekoliko stotina. Sandići nisu bili jedino područje grupisanja. Nekoliko drugih livada na tom području je takođe korišćeno. U Konjević Polju je takođe došlo do grupisanja zarobljenika u nekim od kasarni koje je koristio 5. inženjerski bataljon, kao i u uništenom i napuštenom skladištu koje se tada nalazilo na raskrsnici - sada se tu nalazi benzinska pumpa.

Jedno od glavnih područja grupisanja je i fudbalsko igralište u Novoj Kasabi, i na slici br. 2 se vide dvije velike grupe zarobljenika koje su tu okupljene. U Novoj Kasabi zarobljenici su takođe bili zatočeni u bazi 65. zaštitnog puka.

Na kraju, muškarci koji su ukrcani u autobuse u prvoj fazi operacije odvojeni su prije nego što su prešli za Kladanj i odvedeni su u osnovnu školu u mjestu Luke. Tog istog dana, 13. jula 1995., počeo je niz pogubljenja. U Bratuncu, ljudi su uglavnom ubijani u hangaru iza škole "Vuk Karadžić", kao i na fudbalskom igralištu. Zatočenički objekti koji su korišćeni bili su škola "Vuk Karadžić", hangar i stara škola.

Zatvorenici koji su odvedeni u osnovnu školu u mjesto Luke ukrcani su na kamione i odvezeni u pravcu Vlasenice. Zatim su krenuli prema sjeveru i pogubljeni su na jednoj livadi koju nikada nismo uspjeli pronaći, niti smo mogli pronaći grobnicu. Međutim, postoje svjedoci koji su preživjeli jedan od ovih transporta.

U Konjević Polju, takođe je došlo do pogubljenja, ali ne može se reći da li su na tom mjestu izvršena masovna pogubljenja. Međutim, na ovom području su ipak pronađene grobnice. Na narednim fotografijama vidi se pojedinačna grobnica, ali je njeno otkrivanje potkrijepilo priče o pojedinačnim pogubljenjima na toj lokaciji. U blizini je takođe nađena masovna grobnica, zahvaljujući snimcima iz vazduha. Najmanje 16 zarobljenika

koji su odvedeni u skladište odvezeni su autobusom u pravcu kanjona rijeke Drinjače gdje su ustrijeljeni. Jedan od njih je preživio i identifikovao je jednog od egzekutora koji je bio pripadnik policije.

Najmanje 16 zarobljenika koji su odvedeni u skladište odvezeni su autobusom u pravcu kanjona rijeke Drinjače gdje su ustrijeljeni.

U Novoj Kasabi došlo je do nekoliko pogubljenja. Barem tri grupe zarobljenika su postrojene na jednoj livadi, a vojnici koji su bili u ukradenim oklopnim vozilima

UN-a pucali su na njih. Jedan svjedok je to posmatrao s jednog brda i mogao je vidjeti kako su na tom mjestu ubijene tri grupe od po približno 30 zarobljenika. Približno 100 tijela je ekshumirano iz različitih grobnica u blizini tog mjesta pogubljenja. Na slici br. 3 se vidi prekopana zemlja. Možda znate da je te fotografije Madeleine Albright pokazala Ujedinjenim nacijama u avgustu 1995. godine. Slika br. 4 prikazuje jednu od grobnica u Novoj Kasabi tokom prvobitnog sondiranja grobnice. Može se vidjeti da su tijela u ovoj grobnici imala ruke vezane na leđima (slika br. 5).

Zarobljenici su takođe odvedeni u dolinu Cerske u tri autobusa, u pratnji dva oklopna vozila. Zarobljenici su postrojeni duž puta gdje su ih strijeljali vojnici koji su bili s lijeve strane. Zatim je došao bager, iskopao zemlju s ove strane brda i istresao je preko tijela koja su pala niz ovu padinu. To mjesto je u potpunosti ekshumirano i pronađeno je 150 tijela. Većina ih je imala ruke zavezane iza leđa, a nekima su bile vezane i noge.

Do velikog pogubljenja je došlo u Kravici, najvjerojatnije u dva odvojena događaja. Zarobljenici su sprovedeni s livade u Sandićima do skladišta. Jedan dio skladišta je bio pun zatvorenika. Drugi dio, koji je bio otvoren, bio je samo djelimično natrpan zatvorenicima. Svi su oni pogubljeni na tom mjestu i postoji veoma kratak snimak tog pogubljenja, snimljen u vrijeme kada se to dešavalo i na tom snimku se vidi skladište u trenutku kada je došlo do pogubljenja. Na zaustavljenom snimku na jednom od ulaza vide se tijela ljudi koji su ubijeni prilikom pokušaja bijega iz skladišta (slika br. 6). Dalje možete vidjeti dva područja skladišta koja su korištena (slika br. 7). Slika br. 8 je primjer onoga što se može vidjeti unutra. Skladište je u cijelosti analizirano. Pronađeni su tragovi krvi, kose i kože, kao i tragovi eksploziva - čahure metaka, ostaci ručnih bombi i tako dalje.

Dana 13. jula, zarobljenici su autobusima i kamionima prebačeni u Bratunac i znamo za barem jedan primjer kada su oni, koji nisu mogli biti prebačeni do kraja dana ubijeni na licu mjesta. Do večeri 13. jula, svi zatvorenici su bili u Bratuncu, koji je bio glavni zatočenički centar za cijelo to područje. Bilo je toliko mnogo zarobljenika da su mnogi morali ostati u autobusima i kamionima koji su bili parkirani na različitim mjestima u gradu, pored garaže "Vihor", ispred škole "Vuk Karadžić", ispred Bratunačke brigade i na izlazu iz grada u pravcu Kravice.

U noći između 13. i 14. jula, oko ponoći, počela je evakuacija zarobljenika iz Bratunca. Prethodnog dana oficiri za bezbjednost Zvorničke brigade otišli su na područje Zvornika kako bi identifikovali zatočenička mjesta za te zarobljenike, ali se uopšte nisu pobrinuli za hranu i vodu. U blizini su identifikovali lako dostupne zatočeničke objekte i, po mogućnosti, nešto dalje, mjesta pogubljenja.

Prvi konvoj zarobljenika je odveden u školu u Grbavcima, zapadno od Zvornika, gdje su smješteni u fiskulturnu salu te škole. Tog istog dana, zarobljenici su odvedeni u školu u Petkovcima i cijela škola - dvospratna zgrada - bila je ispunjena zarobljenicima. Dana 14. jula, negdje oko popodneva, zarobljenici su izvedeni iz škole, vezane su im oči, i prebačeni su do jedne livade udaljene 800 metara. Na slici br. 9 se vidi ostatak poveza za oči koje smo pronašli na smetljištu u blizini škole u Grbavcima. Isti povezi za oči su kasnije pronađeni u masovnim grobnicama.

Sljedeća fotografija pokazuje prvo mjesto pogubljenja koje su koristili egzekutori, četa Zvorničke brigade. Kada se ovo mjesto koje se nalazi iza željezničke pruge napunilo tijelima, egzekutori su odlučili da promijene mjesto pogubljenja i otišli su na jedno drugo mjesto, nešto niže niz put, u blizini škole gdje su pogubljeni preostali zarobljenici. Na slici br. 10 se vide ostaci onoga što je pronađeno na površini masovne grobnice prije nego što je došlo do ekshumacije.

Dana 14. jula, zarobljenici koji su bili odvedeni u školi u Petkovcima, gdje su maltretirani, prebačeni su na branu tvornice aluminijske u Karakaju, gdje ih je čekao streljački vod. Slika br. 11 pokazuje mjesto pogubljenja gdje su zarobljenici morali da nađu za sebe slobodno mjesto među mrtvim tijelima. Nisu imali poveze na očima, ali su većini ruke bile zavezane iza leđa.

Dana 14. i 15. jula, evakuacija iz Bratunca se nastavila i zarobljenici su odvedeni u školu u mjestu Ročević. Istoga dana, 15. jula, ukopani su ljudi pogubljeni u Orahovcu, blizu škole u Grbavcima. Ovo je snimak škole u Ročeviću, pogled s asfaltnog puta. Dana 15. jula, zarobljenici iz škole u Ročeviću ukrcani su na kamione i odvezeni kroz Kozluk, preko raskrsnice prema kasarni "Vukova sa Drine", specijalne jedinice Zvorničke brigade, i nastavili tim putem do obale rijeke Drine gdje su svi pogubljeni. Nijedan nije preživio to pogubljenje. Procijenjeno je da je tu ubijeno približno 500 ljudi.

Evakuacija iz Bratunca još nije završena 15. jula - trajaće dva dana zbog broja zarobljenika. Jedna grupa je odvedena u školu Pilica u Kuli (slika br. 12), jednu veliku školu koja takođe ima fiskulturnu salu. Navodno je cijelo mjesto bilo pretrpano zarobljenicima jer su autobusi tu dovozili zarobljenike noću. Zarobljenici su iskrcavani iz autobusa, ali nisu mogli ući u školu, te su ubijani tu pred školom. Na kraju, još jedna lokacija koja je korištena, vjerovatno iz razloga što je škola u Luki bila puna, i to je posljednje zatočeničko mjesto - Dom kulture u Pilici (slika br. 13), koji se nalazi u zaseoku uz asfaltni put koji vodi prema Bijeljini.

Dana 16. jula, zarobljenici koji su bili u školi u Pilici obaviješteni su da ih vode na razmjenu. Zapravo su ih ukrkali na autobuse i odvezli na ekonomiju Branjevo gdje je

... grupa egzekutora ... pucala u njih od 10 sati ujutro do tri sata poslije podne.

grupa egzekutora, uključujući pripadnike 10. diverzantnog odreda i nekoliko pripadnika Bratunačke brigade, pucala u njih od deset sati ujutro do tri sata poslije podne.

To mjesto se ne vidi s asfaltnog puta. Autobusi su bili parkirani na ovom prilaznom putu. Zarobljenici su onda izvođeni iz autobusa, postrojani na ovo veliko polje i tu strijeljani. Kada je taj masakr završen, istim egzekutorima su data naređenja da idu da pogube zarobljenike koji su bili u Domu kulture u Pilici. Na slici br. 14 se vidi unutrašnjost Doma kulture. Neki od zarobljenika su pokušali da se sakriju ispod bine, gdje su ubijeni bombama. Ostaci eksplozivnog materijala i ljudskog tkiva su pronađeni na zidovima Doma kulture.

Pogubljenja su završena 17. jula. Tijela onih koji su ubijeni u Domu kulture u Pilici prebačena su na ekonomiju Branjevo gdje su pokopana zajedno sa žrtvama iz škole. Na slici br. 15 vidite oznake koje predstavljaju mjesto gdje su tijela pokopana 17. jula. Masovne grobnice se nalaze u dnu lijeve strane slike br. 16. Sljedeća fotografija pokazuje sve masovne grobnice od 17. jula 1995. godine za koje znamo, kako u području koje zovemo jug tako i na području sjever. Važan aspekt je da se sva mjesta zatočenja, pogubljenja i ukopavanja nalaze u zoni odgovornosti Drinskog korpusa i granica te zone se nalazi tačno na nivou Doma kulture u Pilici.

Kada su ta mjesta identifikovana, počele su ekshumacije 1996. godine. Nažalost, na kraju tog procesa bilo je očigledno da su sva ta mjesta, osim nekoliko malih mjesta na području jug, prekopavana i tamo se mogao pronaći samo dio od ukupnog broja tijela. Na ekonomiji Branjevo pronađeno je samo oko 100 ili 150 tijela na gomili, što je mnogo manje od procjene koju je dao Erdemović, koji je procijenio da je tog dana na ekonomiji ubijeno 1.200 ljudi.

Druga faza istrage je tada počela kako bi se locirala mjesta gdje su tijela s ekonomije Branjevo mogla biti sakrivena. Krajem septembra i početkom oktobra je pokrenuta velika operacija prikrivanja tih zločina u okviru Drinskog korpusa. Slika br. 17 pokazuje prekopavanje na ekonomiji Branjevo 27. septembra, uz upotrebu teške mehanizacije. Tijela su prebačena u udaljenu dolinu Čančari gdje su ubačena u prethodno iskopane rupe, svaka veličine tenka, tako da kupola viri iz zemlje - tipičan rad vojne inženjerije. Ovo je snimak tih mjesta. Devet ih je povezano sa ekonomijom Branjevo. Ovo je primjer lokacije Čančarski put 12. Sljedeća fotografija je snimljena iz helikoptera tokom ekshumacije. Može se vidjeti kako je bio raspoređen tim za ekshumaciju. Tu su bila vozila, kontejneri, rezervoar s vodom i sl. Slika br. 18 predstavlja snimak sekundarne grobnice - ustvari, cijela humka zemlje sa sastoji od ljudskih tijela. Žute tačke na sljedećoj fotografiji označavaju sekundarne grobnice u dolini Čančari, koje su povezane sa ekonomijom Branjevo.

Ta veza je uglavnom utvrđena na osnovu analiza čahura i drugih analiza. Zbog načina na koji su pogubljenja izvršena, čahure metaka su razbacane svud po tijelima. Bilo je moguće uporediti one koje su pronađene na mjestu pogubljenja s onima koje su nađene u sekundarnim grobnicama. Uspostavljanje veze su takođe omogućile analize poveza za oči, analize tla, polena i druge naučne metode. Ponekad su vrlo specifični elementi pronađeni na mjestu pogubljenja takođe pronađeni i u grobnicama.

Tijela osoba ubijenih na mjestima pogubljenja u Orahovcu prebačena su na lokaciju duž ceste zapadno od Zvornika, koju smo nazvali cesta prema Hodžićima. Tamo je pronađeno sedam lokacija i one su bile povezane sa mjestom pogubljenja u Orahovcu. Na snimku ceste prema Hodžićima načinjenom iz vazduha se vidi nekoliko mjesta na kojima su locirane te grobnice. Tijela koja su prvobitno ekshumirana na platou brane Karakaj prebačena su na jedno udaljeno mjesto koje se zove Liplje i tu su ubačena u četiri sekundarne grobnice. Masovna grobnica u Kozluku je samo djelimično prekopana jer je 250 tijela ostalo u primarnoj grobnici. Ostatak je takođe prebačen u dolinu Čančari, u kojoj se nalazi ukupno 12 lokacija. Ova slika pokazuje ukupan broj sekundarnih grobnica koje se mogu naći na tzv. području sjever.

I na području juga je takođe došlo do prekopavanja, osim na nekim lokacijama u Novoj Kasabi, iz prostog razloga što su fotografije te lokacije pokazane javno u Ujedinjenim nacijama u avgustu 1995. godine i svi su mogli vidjeti da se ta mjesta posmatraju. Isto se desilo sa tijelima u dolini Cerske. Glavna grobnica koja je prekopavana je grobnica u Glogovi u kojoj su se nalazila tijela ljudi ubijenih u gradu Bratuncu, zatim tokom čišćenja puta između Sandića i Nove Kasabe, uglavnom na području Konjević Polja gdje je došlo do pojedinačnih ubistava u trenutku kada su se ljudi predavali, i takođe tijela ljudi ubijenih u skladištu Kravica.

U Glogovi i Redžićima se nalaze dva područja s masovnim grobnicama, od kojih se svako sastoji od nekoliko grobnica. Fotografija od 5. jula pokazuje to područje, na kojem se ne vidi ništa konkretno osim uništenih kuća u selu Glogova. Slika br. 19 pokazuje tu istu lokaciju 17. jula 1995. godine i tu se mogu vidjeti područja gdje je tlo prekopavano. U gornjem desnom uglu vidi se buldožer parkiran na obližnjoj cesti. Ova tijela su prebačena u šest grobnica na lokaciji Zeleni Jadar. Na kraju, slika br. 20 pokazuje sve lokacije grobnica koje su identifikovane u istragama Tribunala do kraja 2001. godine. To ne znači da su sve otkrivene.

Ovo je kratak pregled razvoja događaja nakon pada enklave. Druga faza istrage bavila se uglavnom rekonstrukcijom događaja tako što su obavljeni razgovori sa svjedocima i žrtvama tokom 1995. i 1996. godine. Nastavila se 1997. godine sa sve manje i manje novih informacija jer je, nažalost, broj ljudi koji su preživjeli prilično ograničen. Ukupno samo deset ljudi je preživjelo ova masovna pogubljenja.

Ukupno samo deset ljudi je preživjelo ova masovna pogubljenja.

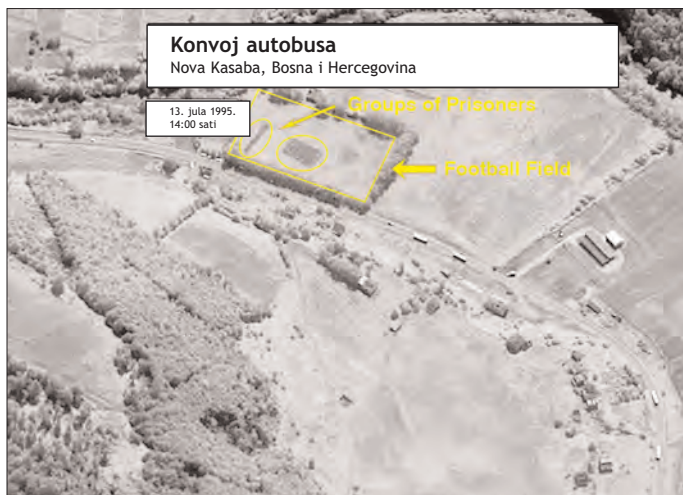
Tek kada su te činjenice rekonstruisane mogli smo da počnemo sa istragom koja je ciljala na to da se identifikuju jedinice koje su počinile ova zvjerstva, kao i počinio. To je počelo 1998. godine, i uglavnom se radi o pretresima Zvorničke i Bratunačke brigade i razgovorima sa pripadnicima srpske policije i vojske, kao i sa osumnjičenima. Neću ulaziti u detalje tih nalaza sa aspekta počinilaca, pošto su u toku neka suđenja, pa je teško napraviti razliku između onoga što jeste i onoga što još nije javno.

Ovo je bio glavni rezime istraga. Važno pitanje kojim ćemo se kasnije pozabaviti je pitanje brojeva. Ono o čemu ja mogu ukratko da govorim su snimci iz vazduha, jer to može da pokrene neka pitanja. Može se smatrati da, pošto postoje te fotografije, da oni koji su snimili te fotografije sve znaju. Morate da shvatite kako to funkcioniše i ono što ću vam reći nije nikakva tajna. Možete izabrati jednu fotografiju koja pokriva približno 30 kvadratnih kilometara i približiti je do određene mjere. Morate imati informaciju da biste znali šta treba da gledate. Postoji potencijal za informaciju, ali ako ne znate gdje da gledate, nikad nećete naći ništa. Prema tome, uvjerenje da su Sjedinjene Američke Države znale sve jer su pružile ove fotografije je potpuna iluzija. Morate da obavite istragu, a tek onda možete ono što ste utvrdili istragom potvrditi zahvaljujući tim fotografijama, a ne obrnuto. Takav metod je vrlo efikasan jer su mnoge od tih grobnica, posebno sekundarne grobnice, barem 90% njih, nađene zahvaljujući tim snimcima. To isto važi za mjesta pogubljenja. Ljudima su bile povezane oči, bili su na kamionima koji su bili pokriveni ceradom i nisu mogli da gledaju napolje i vide gdje su. Većina tih škola izgleda isto. Mi ne bismo mogli naći ta mjesta samo na osnovu opisa preživjelih. Čak i kada su se vratili na ta mjesta, oni nisu mogli da ih prepoznaju. Tako da smo samo mogli da suzimo ta područja i onda kroz pojedinačne zahtjeve i poređenjem snimaka, prije i poslije, identifikujemo sumnjive zone, a onda da odemo i provjerimo te zone i prekopamo zemljište da vidimo šta se nalazi ispod.

Slike

Slika br. 1
Snimak iz vazduha sačinjen 13. jula 1995. na kojem se vidi velika grupa zarobljenika bosanskih Muslimana.

Slika br. 2
Snimak iz vazduha sačinjen 13. jula 1995. na kojem se vidi velika grupa zarobljenika bosanskih Muslimana na fudbalskom igralištu u Novoj Kasabi.

Slika br. 3
Snimak iz vazduha od 27. jula 1995. na kojem se vidi prekopano tlo na mjestu pogubljenja u Novoj Kasabi.

NOVA KASABA NKS-2

Slika br. 4
Grobnica u Novoj Kasabi,
snimljena tokom prvobitnog
sondiranja grobnice.

15

Slika br. 5
Grobnica u Novoj Kasabi,
snimljena tokom prvobitnog
sondiranja grobnice, na
kojoj se vidi tijelo s rukama
vezanim na leđima.

Slika br. 6
Pogubljenje u skladištu u
Kravici (zaustavljen video
snimak snimljen na dan
pogubljenja).

Slika br. 7
Skladište u Kravici.

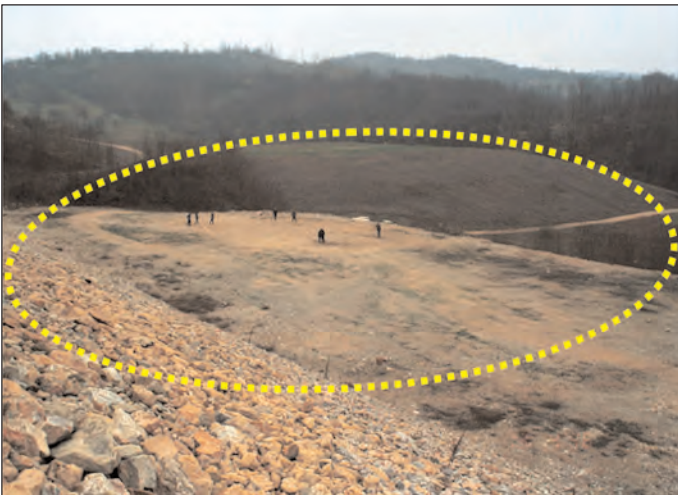
Slika br. 8
Unutrašnjost skladišta u
Kravici gdje se vide dokazi
da su se tu desila ubistva.

Slika br. 9
Povezi za oči pronađeni u školi u Grbavcima.

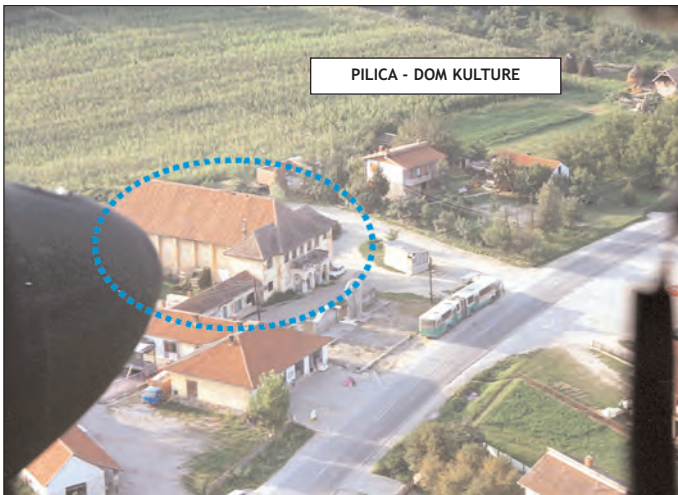
Slika br. 10
Mjesto pogubljenja koje je koristila četa Zvorničke brigade Vojske Republike Srpske.

Slika br. 11
Mjesto pogubljenja na brani tvornice aluminija u Karakaju.

Slika br. 12
Škola u Pilici u kojoj su držani zarobljenici.

Slika br. 13
Dom kulture u Pilici gdje su zarobljenici pogubljeni.

Slika br. 14
Unutrašnjost Doma kulture u Pilici gdje su zarobljenici pogubljeni.

Slika br. 15
Snimak iz vazduha ekonomije Branjevo i oznake koje pokazuju mjesta pogubljenja zarobljenika.

Slika br. 16
Snimak iz vazduha ekonomije Branjevo i masovne grobnice.

Slika br. 17
Pogled iz vazduha ekonomije Branjevo, operacija prekopavanja grobnica krajem septembra 1995.

20

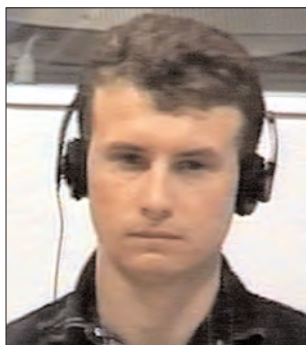
Slika br. 18
Mjesto ekshumacije na kojem se vide gomile tijela u dolini Čančari.

Slika br. 19
Snimak iz vazduha na kojem se vidi prekopano tlo u Glogovi 17. jula 1995.

Slika br. 20
Sve masovne grobnice koje su identifikovali istražitelji Međunarodnog suda.

Slika br. 21
Dražen Erdemović (IT-96-22), vojnik u 10. diverzantskom odredu Vojske Republike Srpske.

Slika br. 22
Radislav Krstić (IT-98-33), načelnik štaba/zamjenik komandanta Drinskog korpusa Vojske Republike Srpske. U junu 1995. unaprijeđen u čin general majora, preuzeo komandu nad Drinskim korpusom 13. jula 1995. U aprilu 1998. unaprijeđen u čin potpukovnika.

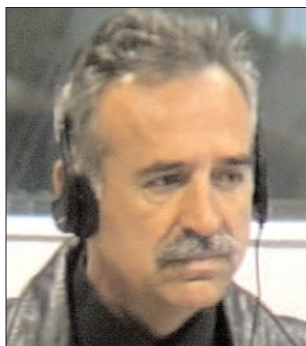
Slika br. 23
Dragan Obrenović (IT-02-60/2), načelnik štaba/zamjenik komandanta 1. zvorničke lake pješadijske brigade ("Zvornička brigada") Vojske Republike Srpske od decembra 1992. do kraja novembra 1996.

Slika br. 24
Vidoje Blagojević (IT-02-60),
pukovnik Vojske Republike Srpske,
komandant 1. bratunačke lake
pješađijske brigade.

Slika br. 25
Dragan Jokić (IT-02-60), major
Vojske Republike Srpske, načelnik
inženjerije Zvorničke brigade.

Slika br. 26
Momir Nikolić (IT-02-60/1), major
Vojske Republike Srpske, načelnik
za bezbjednost i obavještajne
poslove Bratunačke brigade.

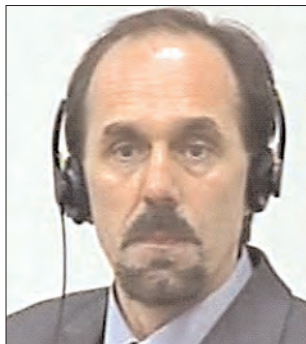
Slika br. 27
Slobodan Milošević (IT-02-54),
predsjednik Srbije.

Slika br. 28
Ljubiša Beara (IT-02-58), pukovnik
Vojske Republike Srpske, načelnik
bezbjednosti Glavnog štaba.

Slika br. 29
Drago Nikolić (IT-02-63),
potporučnik Vojske Republike
Srpske, načelnik bezbjednosti u
Zvorničkoj brigadi.

Slika br. 30
Ljubomir Borovčanin (IT-02-64),
zamjenik komandanta Specijalne
policijske brigade Ministarstva
unutrašnjih poslova bosanskih Srba.

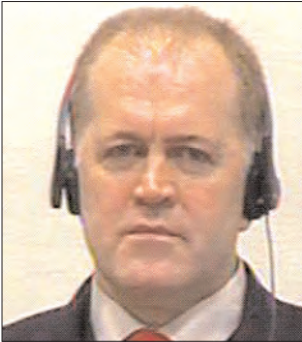
Slika br. 31
Radivoje Miletić (IT-04-80),
general/vršilac dužnosti načelnika
Glavnog štaba Vojske Republike
Srpske.

Slika br. 32
Milan Gvero (IT-04-80), pomoćnik komandanta za moral, pravna i vjerska pitanja Glavnog štaba Vojske Republike Srpske.

Slika br. 33
Momčilo Perišić (IT-04-81), načelnik Glavnog štaba Vojske Jugoslavije.

Slika br. 34
Vinko Pandurević (IT-05-86), potpukovnik Vojske Republike Srpske, komandant 1. zvrničke lake pješadijske brigade.

Slika br. 35
Milorad Trbić (IT-05-86), pomoćnik komandanta 3. bataljona Zvrničke brigade. Kasnije je prebačen u sigurnosni organ Zvrničke brigade Vojske Republike Srpske. U julu 1995. imao je čin kapetana u rezervi. Bio je pomoćnik i neposredno podređen Dragi Nikoliću, načelniku bezbjednosti Zvrničke brigade.

Slika br. 36
Vujadin Popović (IT-02-57),
potpukovnik Vojske Republike
Srpske, pomoćnik komandanta za
bezbjednost Drinskog korpusa.

Slika br. 37
Zdravko Tolimir (IT-04-80), general
Vojske Republike Srpske, pomoćnik
komandanta za bezbjednost i
obavještajne poslove Glavnog štaba
Vojske Republike Srpske.

Slika br. 38
Radovan Karadžić (IT-95-5/18),
politički vođa bosanskih Srba za
vrijeme rata.

Slika br. 39
Ratko Mladić (IT-95-5/18), načelnik
Glavnog štaba Vojske Republike
Srpske.

26

Slika br. 40

Tijelo ekshumirano na jednoj od lokacija na kojem se jasno vidi povež za oči i ruke vezane iza leđa.

Slika br. 41

Tijelo ekshumirano na jednoj od lokacija na kojem se jasno vidi povež za oči i platneni povež kojim su ruke vezane na leđima.

Date	Killings	Position
12 – 13 July	Potočari	Gen. Krstić, Chief of Staff, Drina Corps
13 July	Kravica Warehouse Jadar River Cerska Valley	Gen. Krstić, Commander, Drina Corps (Prosecution Position)
12 – 14 July	Bratunac	
14 – 15 July	Orahovac The Dam	
15 – 16 July	Pilica School	
15 – 16 July	Kozluk	
16 July	Branjevo Farm Pilica Dom	
Sept / Oct	Reburials	20 - 21 July – Gen. Krstić, Commander, Drina Corps (Krstić Testimony)

Slika br. 42
Datumi i mjesta pogubljenja.

30-SEP-1999 08:50 FROM

TO

***** P.01/01

KOMANDA BRITANSKOG KONTINGENTA
Obr. gov.br. 01/9-137-5
13.07.1995.godine

OTP Ex. 910

Srebrenica
N a r e d b j e n j e . -

00847297

KOMANDI: 1. Drljbr, 1. Mljbr, sb "SKOLANI"

Posle uspešno izvedene operacije za oslobađanje Srebrenice, a u cilju potpunog pretresa oslobođenog prostora,

N A R E D B J U J E M

1. 1. Drljbr izvršio pretres terena bivše enklava Trnopolje do linije Ravni Kuljin /isključno/ - Zvezda /tt906/ - Piljato brdo /tt-901/ - s. Glavović - desnom obalom reke Zelena Jadar do mesta Zelena Jadar /isključno/
2. sb "SKOLANI I" vrši pretres terena do linije s. Glavović /isključno - Hofnar /tt-926/ - Ladj /tt-1134/. Linija razdvajanja sa 1. Drljbr je reka Zelena Jadar.
3. 1. Mljbr vrši pretres od navedenih linija sb "Skolani" i 1 Drl u dubinu nepoznate teritorije.
4. Sv. pretresom obaviti odmah i izvršiti ga do 13.07.1995.godine.
5. Izdvoje koje učestvuju u pretresu terena nosi sa sobom na desnom ramenu belu traku, kao znak raspoznavanja.
6. Po izvršenom pretresu dostaviti pisani izveštaj dana 17.07.1995 godine, do 12,00 časova.

KOMANDA
General-major
Krstić

[Handwritten signature]

13.07 20⁰⁰ *[Handwritten signature]*

70704 400 - 31

13.07. 20³⁰ *[Handwritten signature]*

OTP Ex. 463 / b

Treća sesija Optužnice

Mark Harmon, viši zastupnik optužbe, Tužilaštvo, MSKJ:

Dobar dan svima. Za mene je čast da budem ovdje danas i da sa vama govorim o plodovima našeg rada na Tribunalu tokom posljednjih 11 godina. Ja sam ovdje kao viši pravni zastupnik optužbe i bio sam jedan od tužilaca u predmetu *Krstić*. Zajedno sa kolegama Peterom McCloskeyem, Magdom Karagiannakis i Andrew Cayleyem bio sam u timu koji je činio optužbu u predmetu *Krstić*. Što se tiče odbrane, generala Krstića su zastupala dva advokata iz Beograda.

Kasnije danas razgovarat ćemo detaljno u suđenju Krstiću i vrstama dokaza koje smo predočili, ali prije suđenja, postoji jedan pravni korak koji se mora preduzeti, a to je priprema optužnice. U svom pregledu zločina koji su počinjeni u vezi s masakrom u Srebrenici, Jean-René Ruez je govorio samo o jednom malom dijelu dokaznog materijala koji je na raspolaganju tužiocima. Pored fotografija i snimaka iz vazduha, razgovarali smo i sa mnogim svjedocima i prikupili jako veliki broj dokumenata iz Bratunačke i Zvorničke brigade, putem naloga za pretres. Kroz istragu se došlo do jako obimnog dokaznog materijala koji je onda stigao pred tužioce kako bi oni procijenili da li je taj dokazni material dovoljan da bi se pripremila optužnica protiv osobe koja je odgovorna za izvršenje zločina u Srebrenici.

Kroz istragu se došlo do jako obimnog dokaznog materijala...

Kad je konkretno riječ o predmetu protiv generala Krstića, tužiocima su pregledali i procijenili taj materijal s više aspekata. Prvo, da li je taj materijal bio dovoljan da se utvrdi da postoji osnov za gonjenje generala Krstića zbog njegove odgovornosti za događaje u Srebrenici. Drugo, trebalo je utvrditi koji su zakoni prekršeni. Kako možemo da se okarakterišemo zločine na osnovu materijala koji nam je bio na raspolaganju?

Dakle, ono što se desilo u predmetu *Krstić* - i praktično u svakom drugom predmetu u kojem je u to vrijeme podignuta optužnica - je to da su ljudi iz odjela za istage predstavili dokaze nama, a panel advokata, od kojih je jedan jako usko radio sa Jean-René Ruezom, kao i jedna grupa neutralnih advokata iz mog ureda, su razmotrili te dokaze. Taj materijal smo jako pažljivo prostudirali u procesu razmatranja da li da se podigne optužnica ili ne. I ono što se dešava u tom procesu je da tim koji smatra da treba da se podigne optužnica iznese sve dokaze, sa svim slabim i jakim stranama, svojim kolegama koji su svi biliiskusni tužiocima iz Sjedinjenih Američkih Država, Kanade i drugih zemalja. Oni iznose svoje pravično i kritičko mišljenje na osnovu dokaza koji su im predstavljani. Ako u dokazima postojale neke slabosti, oni su na njih ukazali. Ukoliko je to bilo potrebno, provodila se dodatna istraga.

Nakon konačne analize i detaljne rasprave o kvalitetu dokaza, donosi se odluka, preporuka o tome da li treba podići optužnicu i po kojim optužbama. Priprema se izvještaj s tim preporukama i radna verzija optužnice i onda se dostavljaju na razmatranje glavnom tužiocu jer je glavni tužilac taj koji potpisuje optužnicu.

Želim da naglasim svima vama koji ste ovdje danas da se povremeno desi da radna verzija optužnice ne prođe kritičko mišljenje onih koji je razmatraju i onda se ona ne dostavlja tužiocu na potpis. To je jedan rigorozan proces. Što se tiče masakra u

Srebrenici, Tužilaštvo je podiglo optužnice protiv 19 osoba. Sada ću tih 19 optuženih podijeliti na tri kategorije.

Prvu kategoriju čine osobe koje su već osuđene za masakre počinjene u julu 1995. godine. Prvi, Dražen Erdemović (slika br. 21), izjasnio se krivim. On je bio vojnik u 10. diverzantskom odredu vojske bosanskih Srba. Sljedeća osoba koja je osuđena je general Radislav Krstić (slika br. 22), koji je bio komandant Drinskog korpusa. Njegovo suđenje je trajalo oko 15 kalendarskih mjeseci. Sljedeća osoba koja je osuđena je Dragan Obrenović (slika br. 23). On je bio načelnik štaba i zamjenik komandanta Zvorničke brigade. Obrenović je proglašen krivim nakon što se potvrdno izjasnio o krivici. Sljedeća osoba koja je optužena i osuđena je pukovnik Vidoje Blagojević (slika br. 24). On je bio komandant 1. bratunačke lake pješadijske brigade. Njegov predmet je trenutno u žalbenom postupku. Sljedeći pojedinac koji je osuđen je major Dragan Jokić (slika br. 25), načelnik inženjerije Zvorničke brigade. Njegov predmet je takođe trenutno u žalbenom postupku. Posljednja osuđena osoba je major Momir Nikolić (slika br. 26), načelnik za bezbjednost i obavještajne poslove Bratunačke brigade. On se izjasnio krivim i njegov predmet je u žalbenom postupku.

Onda imamo ljude koji su takođe optuženi za te masakre, a čija su suđenja u toku, ili tek treba da počnu. Jedan od njih je Slobodan Milošević (slika br. 27), koga ne trebam posebno predstavljati. Zatim, pukovnik Ljubiša Beara (slika br. 28), načelnik bezbjednosti Vojske Republike Srpske (VRS); poručnik Drago Nikolić (slika br. 29), koji je bio načelnik bezbjednosti 1. lake pješadijske brigade u Zvorniku; Ljubomir Borovčanin (slika br. 30), pomoćnik komandanta Specijalne policijske brigade Ministarstva unutrašnjih poslova; Radivoje Miletić (slika br. 31), vršilac dužnosti načelnika glavnog štaba VRS-a; Milan Gvero (slika br. 32), pomoćnik komandanta za moral, pravna i vjerska pitanja u glavnom štabu VRS; Momčilo Perišić (slika br. 33), načelnik glavnog štaba Vojske Jugoslavije(VJ); pukovnik Vinko Pandurević (slika br. 34); komandant 1. zvorničke lake pješadijske brigade; Milorad Trbić (slika br. 35), pomoćnik komandanta Trećeg bataljona Zvorničke brigade, koji je kasnije prebačen u sigurnosni organ Zvorničke brigade i Vujadin Popović (slika br. 36), pomoćnik komandanta za bezbjednost Drinskog korpusa. Danas popodne ćete čuti presretnute radio poruke koje uključuju ovog optuženog koji je sada u pritvoru i čeka da mu počne suđenje.

Treću kategoriju čine tri bjegunca od pravde optužena za masakre u Srebrenici: general Zdravko Tolimir (slika br. 37), pomoćnik komandanta za bezbjednost i obavještajne poslove Glavnog štaba VRS; Radovan Karadžić (slika br. 38), predsjednik Republike Srpske i, na kraju, general Ratko Mladić (slika br. 39), koji je bio načelnik Glavnog štaba VRS.

To su ljudi koji su optuženi za masakre u Srebrenici. Pored toga, Naser Orić, komandant jedinica koje su se nalazile u enklavi, takođe je optužen u vezi s događajima u Srebrenici.

Gabrielle McIntyre, zamjenica šefa kabineta predsjednika, Sudska vijeća, MKSJ:

Kao što je Mark rekao, tužilac je taj koji provodi istragu i priprema optužnicu. Na Međunarodnom sudu imamo kontradiktorni sistem suđenja, tako da sudije u suštini ne učestvuju u samoj istrazi, niti u odluci tužioca protiv koga treba podići optužnicu. Sudije se uključuju u proces tek onda kad tužilac odluči da istupi s optužnicom. Sudija mora da pregleda optužnicu prije nego što ona postane pravosnažna kako bi se mogli izdati nalozi za hapšenje i optužena lica uhapšena i dovedena pred sud.

U tom procesu, sudija pregleda svaku tačku optužnice koju tužilac navodi i pogleda potkrepljujući materijal na koji se tužilac oslanja u odnosu na svaku tačku. Na osnovu

tog materijala, bez procjenjivanja njegove pouzdanosti, sudija se mora uvjeriti da je to dovoljno da bi se optužena osoba izvela da odgovara po svakoj tački. Ako nije zadovoljan u pogledu neke tačke, on može da tu tačku odbaci ili da od tužioca traži da pruži dodatne informacije. Kada je sudija zadovoljan optužnicom, on može potvrditi svaku njenu tačku, ili neke tačke odbaciti, ili zatražiti od tužioca dodatne informacije u vezi s nekim tačkama.

Razlog zašto postoji ova procedura potvrđivanja optužnice pred Međunarodnim sudom je da bi se izbjegla situacija u kojoj optuženi, nakon hapšenja, može da tvrdi da nije postojala osnovana sumnja za njegovo hapšenje. Na ovaj način, on nema to pravo jer je ono već iskorišteno u procesu potvrđivanja.

Kada se optužnica potvrdi to ne znači da ju je nakon toga nemoguće mijenjati. U kasnijoj fazi Tužilaštvo može da zahtijeva da se izmijeni optužnica kako bi se dodale dodatne tačke optužbe. U tom slučaju, sudija će ponovo sprovesti isti postupak. On se mora uvjeriti da postoji dovoljna *prima facie* osnova, pri čemu ne procjenjuje pouzdanost materijala za podizanje optužnica.

Uopšteno, ako tužilac želi da povuče neke tačke optužnice, onda mora čekati do početka suđenja. U tom slučaju, tužilac tokom suđenja jednostavno neće iznijeti dokaze u vezi s tim tačkama i onda će na kraju suđenja tražiti da se te tačke povuku.

Četvrta sesija Hapšenje i prebacivanje optuženog

Mark Harmon:

Kada se potvrdi optužnica, onda Tužilaštvo dobije tu optužnicu i potrebno je da se o tome obavijesti optuženi. Prvo se izdaju međunarodni nalozi za hapšenje tog pojedinca. Ranije vam je Jean-René pokazao neke video snimke koje se odnose na generala Mladića. Prije deset godina održana je rasprava pred Međunarodnim sudom u Haagu po pravilu 61. Svrha te rasprave bila je da se sa sudijama pregleda dokazni materijal i utvrdi da li postoji *prima facie* osnova za izdavanje međunarodnog naloga za hapšenje. Sada ću vam prikazati dio materijala sa te rasprave kada smo tražili da se izdaju međunarodni nalozi za hapšenje Radovana Karadžića i Ratka Mladića.

(trankript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Karadžić i Mladić* (IT-95-18-R61)

Rasprava po pravilu 61: Tužilac Mark Harmon

Datum: 8. juli 1996.

Mi smatramo, časni sude, da smo prezentirali u našim prvobitnim podnescima i tokom ovog pretresa dovoljno dokaza da se pokaže da postoje razumne osnove da se smatra da su dr. Karadžić i general Mladić počinili genocid, zločin protiv čovječnosti, teške povrede Ženevskih konvencija i kršenja zakona i običaja ratovanja, kao što je navedeno u dvije optužnice koje su pred vama. Danas su i dr. Karadžić i general Mladić bjegunci od međunarodne pravde.

Kako se približavamo prvoj godišnjici ovih tragičnih pokolja, pokolja koji su satrli generacije srebreničana i ostavili hiljade udovica i siročadi, danak u ljudskoj bijedi ne osjeća se samo danas, već će ga osjećati i generacije koje dolaze. Na Balkanu, u dijelu svijeta gdje se istorija nikada ne zaboravlja, gdje se bol vijekovima starih bitaka još uvijek osjeća, perfidna i kukavička djela dr. Karadžića i generala Mladića dugo će se pamtili. Ono što ne treba da se pamti je da je svijet imao mogućnost da dovede ovu dvojicu navodnih arhitekata genocida pred lice pravde i nije ništa učinio. To će progoniti žrtve i postiditi sve nas. Zbog toga, uz puno uvažavanje, tražimo od časnog suda da izda međunarodne naloge za hapšenje dr. Karadžića i generala Mladića.

Mark Harmon:

Kao rezultat te rasprave, izdati su nalozi za hapšenje. Nažalost, ta dvojica pojedinca i dalje su bjegunci od pravde. Većina ljudi protiv kojih je Međunarodni sud podigao optužnicu su se ili sami predali ili su uhapšeni. Bolje je da se neko sam preda zato što onda kasnije kada se pojavi pred pretresnim vijećem može da to navede kao jedan od razloga da bude privremeno pušten na slobodu prije početka suđenja. Međutim, nakon što se osoba preda ili bude uhapšena, prebacuje se u Haag, u Pritvorsku jedinicu Ujedinjenih nacija - objekat koji je dodijeljen Međunarodnom sudu konkretno za pritvor osoba kojima se sudi pred Međunarodnim sudom.

Ubrzo nakon toga, slijedi prvo stupanje pred sud i onda ona prava koja se odnose na optuženog stupaju na snagu. Oni imaju pravo na pravnog zastupnika, mogu da odgode izjašnjavanje o krivici za 30 dana i mogu da ponovo stupe pred sud u roku od 30 dana da bi se tada izjasnili o krivici - obično se izjašnjavaju da nisu krivi. Time počinje postupak i poslije toga se zastupnici odbrane i optužbe pripremaju za suđenje. Suđenje na

kraju počinje, zavisno od rasporeda u sudnicama i u odnosu na to koliko je ko dugo u pritvoru. Danas popodne govorit ću o suđenju generalu Krstiću.

Ovim završavam rezime samog procesa od početka istrage, preko razmatranja optužnice, potvrđivanja optužnice, izdavanja međunarodnih naloga za hapšenje i na kraju suđenja.

Olga Kavran:

Želim još jednom objasniti zašto razgovaramo o pomenuta tri predmeta - *Krstić, Erdemović i Obrenović*. Razlog je pravne prirode. Kao službenici Tribunala ne možemo da diskutujemo o predmetima koji su u toku. Nadamo se da ćemo u trenutku kada budu okončani i drugi predmeti koji se tiču zločina počinjenih u i oko Srebrenice moći ponovo da organizujemo ovakav jedan skup na kom ćemo moći da razgovaramo o dodatnim predmetima koji su trenutno u postupku. Čuli ste od Marka Harmona da postoji još mnogo postupaka koji su trenutno u toku a koji se tiču ovih konkretnih zločina.

Mark Harmon:

Jedno od nasljeđa Srebrenice danas je kultura poricanja, poricanja da se Srebrenica desila. Njeno sjeme je posađeno u samom trenutku kada je došlo do zločina i traje deceniju poslije toga. To ću ilustrovati s nekoliko citata. Prvo je saopštenje za javnost izdato 17. jula 1995. godine, kada su pogubljenja još bila u toku, u kojem se citira Jovan Zametica, savjetnik Radovana Karadžića.

U zadnjih nekoliko dana međunarodni mediji, potpomognuti od strane muslimanskih vlasti, služili su se žestokom propagandom, nerealistično izvještavajući o događajima u vezi sa situacijom u Srebrenici. Optužbe u vezi navodnih mučenja, ubistava, silovanja i deportacije muslimanskih civila ponavljaju se bez ikakve nezavisne provjere. Istina je to da niti jedna od ovih optužbi nema čvrstu osnovu... Istina je da se ništa poput gorenavedenog nije desilo.

Saopštenje za javnost u kojem se citira Jovan Zametica, 17. juli 1995.

Ubrzo nakon pokušaja da se zataška postojanje masovnih grobnica, kao što je Jean-René govorio jutros, imam jedan citat Radovana Karadžića, koji je obavijestio javnost da se “ništa nije desilo”. Ako pođemo malo naprijed na septembar 2002. godine, kada su Dokumentacioni centar Republike Srpske i Biro Vlade Republike Srpske za odnose s MKSJ-em objavili nacrt izvještaja o Srebrenici. Taj izvještaj je pretendovao da bude ozbiljna studija i ozbiljna istraga vođena u periodu od nekoliko godina. Njegova navodna svrha bila je da se pruži puna istina o događajima u Srebrenici. Kasnije su se odrekli tog izvještaja, ali 2002. godine, u izvještaju se tvrdi sljedeće:

... Kao rezultat toga, broj preostalih na spisku nestalih bio bi broj muslimanskih vojnika koje su pogubile snage bosanskih Srba iz lične osvete ili prosto nepoznavanja međunarodnog prava. Taj broj će vjerovatno biti manji od 100.

Dokumentacioni centar Republike Srpske, Biro Vlade Republike Srpske za odnose s MKSJ, “Izvještaj o slučaju Srebrenica (prvi dio)”, Banja Luka, septembar 2002.

Imajte na umu da je taj izvještaj objavljen 15 mjeseci nakon javnog suđenja generalu Krstiću, na kojem su rezultati istrage koje je opisao g. Ruez bili detaljno izneseni i podvrgnuti unakrsnom ispitivanju odbrane, a u kojem je Međunarodni sud utvrdio da je počinjen genocid. Kao što sam rekao, Vlada Republike Srpske se kasnije odrekla tog izvještaja, ali ono što želim da kažem je da je 2002. godine tako nešto izneseno u izvještaju. Ako idemo dalje, u 2005. godini sjedio sam u svojoj kancelariji i razmišljao o onome šta ću da kažem ovoj publici, kada mi je prijatelj poslao jedan članak koji je

poznati međunarodni novinar Ed Vulliamy napisao o Srebrenici. Objavljen je 30. aprila 1995. godine i u tom članku jedna osoba tvrdi sljedeće:

“To o masakru je laž”, kaže. “To je propaganda kako bi se srpski narod ocrnio. Muslimani lažu, manipulišu brojevima, preuveličavaju ono što se desilo”.

Tekst Eda Vulliamyja u kom se citira izjava Miloša Milovanovića, stanovnika Srebrenice, 30. april 2005., “The Guardian”

... to tvrdoglavo odbijanje da se prizna da su užasni zločini počinjeni u Srebrenici, stvara jedno neprijateljsko okruženje u kojem je prihvatljivo da se sakrivaju bjegunci od pravde, prihvatljivo da potencijalni svjedoci koji imaju relevantne informacije o tim zločinima odbace svoju moralnu odgovornost da budu svjedoci; postalo je prihvatljivo da ljudi šute o tim teškim zločinima.

Takav stav koji postoji od vremena kada su masakri počinjeni u julu 1995. godine pa do danas, stvorio je jedno neprijateljsko okruženje za vođenje istraga i otežao naše napore da kreatore tih zločina izvedemo pred lice pravde. To neznanje, zavođenje javnosti, to tvrdoglavo odbijanje da se prizna da su užasni zločini počinjeni u Srebrenici, stvara jedno neprijateljsko okruženje u kojem je prihvatljivo da se sakrivaju bjegunci od pravde, prihvatljivo da potencijalni svjedoci koji imaju relevantne informacije o tim zločinima odbace svoju moralnu odgovornost da budu svjedoci; postalo je prihvatljivo da ljudi šute o tim teškim zločinima.

Zbog toga je važno, dame i gospodo, da se održavaju ovakve konferencije, kako da bi nepristrasni ljudi mogli čuti činjenice i donijeti svoje vlastite zaključke. Ljudi koji su otvoreni prema informacijama isto tako imaju na raspolaganju javne dokumente sa suđenja koji su mjesecima prezentirani sudijama Tribunala.

Peta sesija Sudjenje u predmetu *Krstić*

Olga Kavran:

U postupcima pred Tribunalom pravo na odbranu je neprikosnoveno, tako da svako ima pravo na pravnog zastupnika, i to o trošku Tribunala, ukoliko nije u stanju da sam snosi te troškove. Naravno imate i situacije pred Tribunalom kad optuženi sami nose troškove, a ima i situacija u kojima su troškovi podijeljeni između Tribunala i optuženog. U sastavu Sekretarijata Tribunala, postoji Služba za pravnu pomoć i pitanja pritvora koja se bavi tim pitanjima. Kao što je već rečeno, optuženi takođe ima pravo da se koristi svojim jezikom tokom cijelog postupka.

Kao što možete vidjeti iz predmeta *Milošević*, optuženi takođe može se da se odrekne prava na advokata odbrane i zastupa samog sebe. Teret dokazivanja leži na Tužilaštvu i Tužilaštvo mora da dokaže navode optužnice. Kao što je jutros pomenuto, sistem na Tribunalu je mnogo sličniji američkom i engleskom, a koji je odnedavno uspostavljen i u Bosni i Hercegovini, nego onom koji postoji u ostatku bivše Jugoslavije i evropskog kontinenta. Nema istražnog sudije, nema dosijea koji dolaze pred sudije. Vodi se borba dvije strane u postupku koje izvode dokaze. Kada su u pitanju svjedoci optužbe, branioci imaju zadatak da ih unakrsno ispituju, da pokušaju da dokažu da svjedok ili ne govori istinu ili daje netačne podatke i na svaki način se trude da podriju dokaze Tužilaštva. Dakle, to je njihova osnovna funkcija. Odbrana nije dužna dokazivati ništa kao takva.

Sudije imaju dosta manje aktivnu ulogu nego što je to slučaj u kontinentalnom pravu. Advokate odbrane imenuje Tribunal i to se radi na sljedeći način: postoji spisak advokata koji su kvalifikovani. Oni moraju ispunjavati određene uslove, naprimjer, moraju imati određeni status u advokatskoj komori i govoriti jedan od zvaničnih jezika suda. Međutim, sekretar Suda u nekim slučajevima može donijeti odluku da se od kriterija poznavanja službenog jezika odustane. Najčešća situacija danas je da imate tim odbrane u kom imate stranog advokata koji govori engleski ili francuski jezik, i jednog advokata iz regije koji govori jezik optuženog.

Sistem pravne pomoći je jako važan i jako skup. On trenutno uzima oko 8% budžeta Tribunala. U svakom slučaju, zastupnici odbrane igraju veoma bitnu ulogu na Tribunalu i ponekad se o njima govori kao o četvrtom tijelu Tribunala, dok su ostala tri Tužilaštvo, Sekretarijat i Sudska vijeća. U predmetu *Krstić*, optuženi se nije odrekao svog prava na advokata i Tribunal mu je u skladu sa sistemom pravne pomoći obezbjedio tim koji su vodila dva beogradska advokata - Petrušić i Višnjčić. Kao što je već rečeno, odbrana u postupcima pred Tribunalom nije dužna ništa da dokazuje. Ona ima pravo i dužnost da pokuša da opovrgne dokaze Tužilaštva. U svojoj prezentaciji, Mark Harmon će pominjati neke od aspekata odbrane, a ja ću pomenuti samo nekoliko osnovnih pitanja kojima se ona bavila u izvođenju svojih dokaza. Mark Harmon će objasniti kojim se dokazima Tužilaštvo koristi, a koje je Pretresno vijeće kasnije usvojilo prilikom donošenja odluke.

... zastupnici odbrane igraju veoma bitnu ulogu na Tribunalu i ponekad se o njima govori kao o četvrtom tijelu Tribunala, dok su ostala tri Tužilaštvo, Sekretarijat i Sudska vijeća.

Ukratko, u predmetu *Krstić*, odbrana je pokušala da opovrgne dvije osnovne teze: da je u Srebrenici počinjen genocid, i da je general Krstić lično učestvovao u njegovom

izvršenju, kao i da se ne može smatrati odgovornim po komandnoj odgovornosti. Odbrana je tvrdila da u Srebrenici nije počinjen genocid. Međutim, bitno je naglasiti i činjenicu da odbrana time nije osporavala to da su se zločini dogodili, već je osporavala pravnu kvalifikaciju genocida. To je tvrdila koristeći se sljedećim argumentima.

Odbrana je tvrdila da se, bez obzira na razmjere počinjenih ubistava, ne može govoriti o genocidu budući da su žene, djeca i starci transportovani i nisu poubijani. Odbrana je tvrdila da se namjera da se unište muškarci bosanski Muslimani ne može tumačiti kao namjera da se uništi grupa kao takva, što je kriterij koji nalaže Statut Tribunala.

Kada se radi o položaju i odgovornosti generala Krstića u vrijeme kada je pokrenut napad na Srebrenicu, odbrana je tvrdila da je on bio profesionalni vojnik, obučen u Jugoslovenskoj narodnoj armiji koji je vjerno slijedio pravila oružanog sukoba. Odbrana nikad nije osporila prisustvo generala Krstića uz generala Mladića kad je pala Srebrenica, njegovo prisustvo na dva od tri sastanka održana u hotelu "Fontana", činjenicu da je general Krstić bio prvo zamjenik komandanta, a zatim komandant Drinskog korpusa, korpusa čija geografska odgovornost pokriva čitavu teritoriju na kojoj su zločini počinjeni.

Međutim, odbrana je naglašavala da general Krstić ni u kom slučaju nije lično počinio nijedan zločin i da ga se ne može smatrati krivim ni kao nadređenog. Odbrana je tvrdila da napad na Srebrenicu, u čijem pripremanju je učestvovao general Krstić, sam po sebi nije bio protivpravan. Takođe je tvrdila da je general Krstić postao komandant Drinskog korpusa tek 20. jula 1995. godine i da je za masovna pogubljenja bosanskih Muslimana iz Srebrenice saznao tek nakon tog datuma. Odbrana je tvrdila da mu je general Mladić povjerio zadatak da vodi napad na Žepu, i to najkasnije 13. jula, tako da je general Krstić morao promijeniti lokaciju svog isturenog komandnog mjesta, pa se tako

našao u izolaciji u pogledu informacija koje je inače primao. Na kraju, odbrana je napomenula da general Krstić ni na koji način nije umiješan u otkopavanje i izmještanje i ponovno zakopavanje leševa u sekundarnim grobnicama. Kao što ćete vidjeti, Tužilaštvo je imalo na raspolaganju mnoge dokazne materijale i svjedočenja koje odbrana nije mogla opovrgnuti. Mark Harmon će objasniti na koji način je

... optužba dokazala da je u Srebrenici počinjen genocid, kao i da je general Radislav Krstić, između ostalih, za njega lično odgovoran.

optužba dokazala da je u Srebrenici počinjen genocid, kao i da je general Radislav Krstić, između ostalih, za njega lično odgovoran.

Mark Harmon:

Tužilaštvo je generala Krstića teretilo za genocid, saučesništvo u izvršenju genocida, istrebljenje kao zločin protiv čovječnosti, ubistvo kao zločin protiv čovječnosti, ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja, progone kao zločin protiv čovječnosti, deportaciju i nečovječna djela, prije svega prisilno premještanje. To su bile tačke koje su teretile generala Krstića, a koje je on osporavao tokom suđenja. Objektivni predmetni spis suđenja stoji na raspolaganju svima i pozivam vas da ga kritički razmotrite.

Kakva je bila svrha suđenja? Čuo sam kako je jedna svjedokinja na pitanje sudije Rodriguesa šta Međunarodni sud znači za žene i narod Srebrenice dala odgovor koji sažima suštinu. Pokazat ću Vam video snimak svjedokinje Teufike Ibrahimfendić, koja je zdravstveni radnik i koja je učestvovala u liječenju žrtava ratnih zločina, uključujući i žrtve Srebrenice. Želio bih da njenim odgovorom počnemo raspravu o suđenju Krstiću.

(trankript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Krstić* (IT-98-33)
Svjedok: Teufika Ibrahimefendić
Datum: 27. juli 2000.

Sudija Rodrigues: Vi ste dodirnuli jednu tačku. Po mom mišljenju, radi se o jednoj humanitarnoj stvari i čitavo čovječanstvo bi trebalo biti zainteresovano. Ovaj Međunarodni sud, kao dio zajednice, mora slijediti ciljeve koji su svakako i Vaši. Vi imate svoje iskustvo. Recite, šta mislite, kakva bi trebala biti uloga Međunarodnog suda? Možete biti sasvim otvoreni kad to govorite. Recite, konkretno ovdje, u ovoj sudnici, u koju dolaze žrtve, kakvu ulogu može igrati. I naravno, ako već imate neke indikacije s tim u vezi.

Svjedok: Sud u Haagu i sve žrtve, sve žene sa kojima sam ja radila, ima za njih izuzetno veliki značaj. Oni očekuju izvršenje pravde. Mi smo vjerovali da pripadamo civiliziranom društvu, društvu gdje će se nagrađivati ono što je dobro i kažnjavati ono što je zlo. Imaju povjerenja da će se pronaći pravi uzroci onoga što se desilo, da će ljudi smoći hrabrosti, i žrtve isto tako, da ispričaju ono što se desilo. A i oni koji su to uradili da to kažu da bismo mogli krenuti u neku budućnost, da imamo bazu za nastavak života, zajedničkog življenja. Velika su očekivanja od Suda da će donijeti prave stvari, da će pravda dobiti svoje mjesto.

Mark Harmon:

Gospođa Ibrahimefendić se u svojoj izjavi dotakla pet važnih elemenata: pravda će biti ostvarena, uzroci onoga što se desilo bit će identifikovani, žrtve će ispričati o onome što im se desilo, oni koji su počinili zločine će progovoriti i zlo će biti kažnjeno.

Naš zadatak na suđenju bio je da dokažemo van razumne sumnje da je general Krstić počinio zločine za koje se teretio. Tokom suđenja pokušali smo da utvrdimo i što je potpunije moguće zabilježimo događaje koji se odnose na te masakre.

Očigledno, postojao je potencijal da se pozovu hiljade svjedoka i, kao što sam rekao, suđenje nije forum na kom se može stvoriti najpotpunija moguća slika. Suđenje Krstiću je rezultiralo vrlo značajnim bilježenjem događaja i još jednom pozivam ljude da pogledaju taj zapis.

Samo suđenje, koje je trajalo 98 sudskih dana, počelo je uvodnom riječi Tužilaštva. Tokom suđenja pozvali smo 103 svjedoka, a odbrana 13 svjedoka, uključujući i generala Krstića. Tužilaštvo je prezentiralo 910 dokaznih predmeta, a odbrana 183. Pretresno vijeće takođe može prezentirati svoje dokaze, što je u ovo slučaju i učinilo, i tu je bilo pet dokaza Vijeća. Svaki dokaz koji je prezentiralo Tužilaštvo mogao je biti osporen.

Sada vam želim prikazati dio svoje uvodne riječi.

(trankript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Krstić* (IT-98-33)
Uvodna riječ: Tužilac Mark Harmon
Datum: 13. mart 2000.

Nakon što je vojska bosanskih Srba osvojila Srebrenicu, zaštićenu zonu UN, u julu 1995. godine, osvajači su odustali od svakog privida ljudskosti počinivši zverstva koja po vrsti i obimu nisu viđena u Evropi od Drugog svjetskog rata. Tokom

perioda od oko pet dana, pripadnici Vojske bosanskih Srba sistematski su ubili na hiljade civila bosanskih Muslimana i vojnika koji su položili oružje. Ovo je predmet o trijumfu zla, priča o tome kako su oficiri i vojnici vojske bosanskih Srba,

Jedini način da se pokuša ukloniti ova mrlja i da se žrtvama ove tragedije obezbijedi pravda jeste da se raskrinka individualna krivična odgovornost onih osoba koje su izvršile i pomogle u izvršenju ovih zločina.

ljudi koji su tvrdili da su profesionalni vojnici, koji su tvrdili da predstavljaju ideale ponosite srpske prošlosti, organizovali, planirali i spremno učestvovali u genocidu ili ga nijemo posmatrali. Začetnici ovih zlodjela ostavili su za sobom nasljeđe koje je ocrnilo ugled srpskog naroda. Za sobom su ostavili hiljade golorukih muškaraca i mladića i razorili živote više generacija Bošnjaka. Jedini način da se pokuša ukloniti ova mrlja i da se žrtvama ove tragedije obezbijedi pravda jeste da se raskrinka individualna krivična odgovornost onih

osoba koje su izvršile i pomogle u izvršenju ovih zločina. Na ovom suđenju, tužilac će dokazati krivičnu odgovornost jednog od tih pojedinaca, generala Radislava Krstića.

Mark Harmon:

Nakon ove uvodne riječi, pozvao sam prvog svjedoka, Jean-René Rueza. Gospodin Ruez je iznio rezime svoje istrage. Naš prvi zadatak u ovom predmetu bio je da dokažemo da su se zločini zaista i dogodili: masakri, prisilno premještanje ljudi, genocid i sve ostale tačke optužnice koje sam pomenuo.

Kako bi se utvrdilo da je počinjen genocid, tokom suđenja su izvedeni značajni forenzički dokazi. Ti forenzički dokazi su bili rezultat četiri godine ekshumacija, koje su obavljene 1996., 1998., 1999. i 2000. godine. Kroz istragu smo identifikovali i primarne grobnice (tj. mjesta gdje su obavljena sama pogubljenja i onda ljudi pokopani) i sekundarne grobnice (tj. mjesta u koja su tijela prebačena iz primarnih grobnica u pokušaju prikrivanja). U vrijeme kada je trajalo suđenje, mi nismo bili ekshumirali sve grobnice. Ekshumirali smo samo mali dio sekundarnih grobnica i značajan dio primarnih grobnica.

Timovi za ekshumacije koji su vodili ove istrage bili su sastavljeni od predstavnika raznih nacija i naučnih disciplina. Tu su bili stručnjaci iz područja antropologije, arheologije, patologije, radiologije i stomatologije. Sva ta mjesta zločina su detaljno dokumentovana od strane kriminologa koji su skupljali dokaze i osigurali dobar lanac čuvanja tih dokaza, kao i forenzičkih stručnjaka koji su to sve fotografisali. Gospodin Dean Manning, koji je vodio te ekshumacije, svjedočio je na suđenju i ja ću vam pokazati odlomak njegovog svjedočenja u kojem on rezimira vrste forenzičkih istraživanja koja su obavljena tokom istrage.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Krstić (IT-98-33)*
Svjedok: Dean Manning
Datum: 26. maj 2000.

Tužilac Harmon: U vođenju ekshumacija, da li je Tužilaštvo angažovalo stručnjake iz raznih polja?

Svjedok: Da.

Tužilac: Možete li samo uopšteno govoreći obavijestiti Vijeće o kakvim se stručnjacima radi koji su bili angažovani na vođenju istrage na mjestu ekshumacije?

Svjedok: Uopšteno, glavni arheolog i glavni antropolog obavljali su iste dužnosti. Ostatak tima je bio sastavljen od kvalifikovanih arheologa, antropologa, patologa. Jedan broj tih ljudi je imao kvalifikacije u drugim aspektima arheologije - geodeti, fotografi. Bili su tu takođe policajci, bilo aktivni ili penzionisani, koji su koordinisali rukovanje dokaznim predmetima, njihovo označavanje i inicijalno ispitivanje.

Tužilac: Da li su ti policajci u suštini osiguravali da se napravi dobar lanac čuvanja dokaznog materijala koji je prikupljen u grobnicama?

Svjedok: Da, oni su osiguravali da dokazni materijal bude fotografisan, označen, zapečaćen i taj kontinuitet je zadržan do odvođenja u mrtvačnicu i konačno na ovaj Sud.

Tužilac: Na kraju ekshumacije, svake konkretne godine, da li su stručnjaci koji su učestvovali u procesu ekshumacije, sastavljali izvještaj o tome?

Svjedok: Da. I to konkretno, šef projekta ekshumacije uradio je izvještaj o ekshumacijama koje je on nadgledao. To je radio dr. William Hagland 1996., profesor Richard Wright 1998., profesor Wright 1999. i Jose Baraybar za preostali dio 1999. godine.

Tužilac: Gospodine Manning, Vi ste opisali opšti tip stručnjaka koji su vodili ekshumacije na tim lokacija. Ali, osim tih vještaka, da li je Tužilaštvo angažovalo vještake da ispituju dokazni materijal koji je pronađen na tim konkretnim mjestima?

Svjedok: Da. Angažovali su glavnog patologa i druge stručnjake iz Velike Britanije, Holandije i Sjedinjenih Američkih Država da ispituju nađene dokaze.

Tužilac: Naprimjer, da li su angažovani balističari kako bi ispitali čahure koje su pronađene na različitim lokacijama?

Svjedok: Da. Američki ured za alkohol, duhan i oružje ispitao je čahure s tih lokacija.

Tužilac: Da li je Tužilaštvo angažovalo stručnjake iz oblasti geologije i analize tla kako bi uporedili uzorke tla između primarnih i sekundarnih grobnica?

Svjedok: Da. Doktor Tony Brown sa Univerziteta Exeter u Velikoj Britaniji je to radio.

Tužilac: Je li Tužilaštvo angažovalo stručnjake za analizu, recimo, materijala poveza za oči koji su pronađeni na primarnim i sekundarnim lokacijama?

Svjedok: Da. Bili su to stručnjaci sa Holandskog forenzičkog instituta koji su ispitali materijal poveza za oči i poveza za ruke.

Tužilac: Na dvije glavne lokacije pogubljenja, skladištu u Kravici i Domu u Pilici

prikupljeni su uzorci tkiva i predati Tužilaštvu. Je li Tužilaštvo angažovalo stručnjake da analiziraju te uzorke kako bi utvrdili da li je u njima prisutna ljudska DNK?

Svjedok: Da. Još jedanput, radilo se o Holandskom forenzičkom institutu koji je osigurao stručnjake za analizu tih materijala.

Tužilac: Je li Tužilaštvo angažovalo stručnjake za ispitivanje uzoraka ostataka eksploziva prikupljenih u Domu kulture Pilica i skladištu u Kravici?

Svjedok: Da. Još jedanput, Holandski forenzički institut je osigurao stručnjake za ispitivanje tragova eksploziva.

Tužilac: Gospodine Manning, jesu li stručni izvještaji sastavljeni 1996., 1998. i 1999. godine obimni izvještaji?

Svjedok: Da. Radi se otprilike o 17 izvještaja, od kojih su neki napravljeni u više knjiga. Tu se radi o hiljadama stranica.

Mark Harmon:

Nalazi g. Manninga u vezi sa forenzičkim dokazima na mjestu pogubljenja i masovnim grobnicama za godine 1996., 1998. i 1999. nalaze se u izvještaju koji je ponuđen kao dokazni predmet na suđenju, čiji primjerak vam je na raspolaganju. Molim vas da pogledate statističke podatke iz tog izvještaja. U tom izvještaju nisu izneseni statistički podaci za ekshumacije provedene 2000. godine. Oni su izneseni u posebnom izvještaju. Prema tome, podaci koje ću kasnije citirati nisu podaci iz ovog izvještaja, jer on ne obuhvata podatke o ekshumacijama koje su obavljene 2000. godine.

Bilo je mnogo nezavisnih vještaka širom svijeta koji su dali svoj doprinos analizi dokaza. Među njima su bili dr. Richard Wright, *profesor emeritus* antropologije iz Australije, dr. William Haglund, antropolog iz Sjedinjenih Američkih Država, Jose Baraybar, antropolog iz Perua, dr. Christopher Lawrence, patolog iz Australije, i dr. John Clarke, patolog iz Škotske. Pretresno vijeće je također dobilo izvještaj Fredyja Peccerellija, koji je bio direktor Fondacije za forenzičku antropologiju iz Gvatemale. Te vještake su podržali specijalisti iz najmanje 24 različite države dokumentujući ovaj materijal i iznijevši svoje zaključke.

Sa različitih mjesta ekshumacije i mjesta zločina prikupili smo fizičke dokaze koji uključuju čahure metaka, koje je pomenuo Jean-René, poveze za oči, poveze za noge i

... prikupili smo fizičke dokaze koji uključuju čahure metaka, ..., poveze za oči, poveze za noge i ruke, uzorke kose i tkiva i tragove eksploziva nađene na zidovima...

ruke, uzorke kose i tkiva i tragove eksploziva nađene na zidovima Doma kulture u Pilici i skladišta u Kravici. Nađeni su predmeti na osnovu kojih se moglo zaključiti da su ti ljudi iz Srebrenice. Sav taj materijal je prikupljen, dokumentovan i sačuvan kako bi se potkrijepili nalazi do kojih je došao istražni tim, kada se postavljaju pitanja, naprimjer balistička pitanja, ili da li je neki konkretni povez za oči koji je pronađen u primarnoj

grobnici napravljen od istog materijala kao povez pronađen u sekundarnoj grobnici, kako bi se tijela iz sekundarne grobnice povezala sa zločinima u Srebrenici. Ponovo, angažovali smo analitičare stručnjake iz cijeloga svijeta. Holandski forenzički institut je za nas

obavio analize materijala poveza za oči, ostataka eksploziva i analize DNK. Služba za kriminalističke istrage Pomorskih snaga Sjedinjenih Država je obavila analize uzoraka krvi i tkiva koji su nađeni na zidovima skladišta u Kravici. Američki ured za alkohol, duhan i oružje je za nas obavio balističku analizu, uporedivši čahure metaka nađene u primarnim grobnicama s čahurama pronađenim u sekundarnim grobnicama. Dr. Anthony Brown, stručnjak za tlo s Univerziteta Exeter u Velikoj Britaniji je uporedio uzorak tla iz primarnih grobnica s onim nađenim u sekundarnim grobnicama. Taj materijal je prikupljen i sačuvan i vidjećete u izvještaju g. Manninga da su doslovno u svim mjestima koja su ekshumirana pronađeni povezi za oči i povezi za ruke. Oni su prikupljeni, fotografisani, kao i tijela koja su na sebi imala te poveze za oči i poveze za ruke. Tako da ne može biti nikakve sumnje da su ono što smo vidjeli u rupama u tlu bile žrtve pogubljenja.

Sada ću vam pokazati dvije fotografije. To su jako uznemirujući snimci i izvinjavam se zbog toga, ali to je stvarnost ovog predmeta. Na slici br. 40 vidite leš koji je nađen na toj lokaciji i fotografisan. Ovo tijelo ima povez preko očiju, iako se to baš ne vidi veoma jasno, kao i ruke vezane iza leđa. Na slici br. 41 se vidi još jedno tijelo koje je pronađeno i možete vidjeti povez oko glave i platneni povez na rukama.

Statistički podaci onoga što smo pronašli tokom ekshumacija i sve ono što je prezentirano na suđenju Krstiću nalazi se u izvještaju g. Manninga. Ovo je jedna kompozitna fotografija na kojoj se vide različiti povezi, od platna, od žice. To su sve različite vrste poveza koje smo pronašli tokom ekshumacija. Na ostalim fotografijama se vide povezi za oči koji su pronađeni u različitim grobnicama.

Jedan od izazova sa kojima su se suočavali istražitelji bilo je to što smo morali da ubijedimo sud da su tijela koja su pronađena u sekundarnim grobnicama stvarno bile žrtve masakra u Srebrenici i da su ta tijela bila dio operacije prikrivanja, tijela koja su uklonjena iz primarnih grobnica.

Uspjeli smo da povežemo tijela pronađena u sekundarnim grobnicama s primarnim grobnicama pomoću uzoraka tla i polena koji su prikupljeni s obje lokacije, kao i na osnovu analiza poveza za oči i poveza za ruke i poređenja i analize materijala. Bilo je tu i jako mnogo drugih dokaza koji su tijela pronađena u sekundarnim grobnicama povezivali s primarnim grobnicama. U Kozluku, gdje su ljudi pobijeni na vrhu gomile lomljenog starog stakla, u blizini se nalazi pogon za flaširanje i ljudi su ubijeni i padali su na krhotine stakla. Uspjeli smo da u sekundarnoj grobnici pronađemo etikete s boca iz lokalnog pogona za flaširanje. Takođe smo mogli da nađemo krhotine stakla jer kada su ta tijela iskopavali iz primarnih grobnica velikim lopatama, zajedno s njima su pokupili i krhotine stakla i prebacili ih u sekundarnu grobnicu. Ako to dalje analizirate, vidjet ćete na koji smo način prezentirali dokaze sudijama i kako smo primarne grobnice povezali sa sekundarnim grobnicama.

Za vrijeme suđenja Krstiću, rezultati ekshumacija su otkrili da se radi o najmanje 2.028 tijela. U izvještaju Manninga pominje se samo 1.183 tijela, ali ponavljam da se u tom izvještaju ne nalaze rezultati ekshumacija iz 2000. godine. Na ovim lokacijama je takođe pronađeno 448 poveza za oči i 423 poveza za ruke. Bilo je jako važno na suđenju isključiti mogućnost da su ljudi, čija tijela koja smo pronašli u tim grobnicama umrli prirodnom smrću, uslijed borbenih aktivnosti, samoubistva ili da ta tijela nisu imala veze za Srebrenicom. Sve su to bila legitimna pitanja da ih postave sudije i odbrana, a na nama je bilo da utvrdimo da su ta tijela koja smo pronašli zaista iz Srebrenice. Želim da vam pokažem dva odlomka svjedočenja. Prvi je kada sudija Riad pita dr. Richarda Wrighta baš o tome.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Krstić* (IT-98-33)
Svjedok: Dr. Richard Wright
Datum: 29. maj 2000.

Sudija Riad: Ja bih Vas sada htio pitati ukoliko ste Vi u poziciji da odredite da li su se ubistva dogodila u borbi ili su se ona dogodila u okviru pogubljenja.

Svjedok: Časni sude, htio bih napraviti razliku između nekih stvari. Izostanak vojne odjeće koji se odnosi na tih 800 osoba zapravo je podatak koji vrijedi za sva tijela koja smo našli na svim lokacijama. Na Kozluku je bilo nekih 280 i nijedna osoba nije imala vojnu odjeću. S obzirom na rubove lokacije ja sam zaključio da su ti ljudi bili ustrijeljeni na tom mjestu jer su ležali na području koje je bilo pokriveno vegetacijom i jer smo pronašli metke koji su bili zabijeni u površinu zemlje. Usred glavne mase tijela na Kozluku, s obzirom da su ležali na staklu, na razbijenom staklu, i pošto je bilo leševa ispod, ja nisam odmah mogao zaključiti da su i ta tijela ustrijeljena na licu mjesta. Međutim, s obzirom na raspored tijela, da se zaključiti da su bili ustrijeljeni na licu mjesta. Na Kozluku, tamo gdje je bilo takvih dokaza, gdje je raspored tijela bio takav da bih mogao zaključiti da li su ubijeni na licu mjesta ili doveženi s nekog drugog mjesta, zaključio sam da su strijeljani na licu mjesta. Nisam vidio nikakve konkretne dokaze da su ta tijela bila dovežena odnekud drugo.

Sudija: Kad kažete ustrijeljeni na licu mjesta, to isključuje mogućnost pogibije na licu mjesta; spomenuli ste raspored tijela?

Svjedok: Ne, ja ne isključujem mogućnost da bi ti ljudi mogli biti ubijeni u borbi. Međutim, 42% od 280 pojedinaca na Kozluku imalo je ruke zavezane iza leđa i, po mom mišljenju, to isključuje mogućnost da su ti ljudi ustrijeljeni u borbi.

Sudija: I nije bilo nikakvog naoružanja u blizini tih tijela koje bi upućivalo na to da su ti ljudi nosili oružje ili ga koristili?

Svjedok: Ne, ne sjećam se nikakvog oružja na Kozluku. Našli smo čahure, metke, ali nismo našli nikakvo oružje.

Mark Harmon:

U nastavku suđenja, moj uvaženi kolega iz odbrane je dr. Williamu Haglundu postavio pitanja o istoj temi. Ovog puta se govorilo o samoubistvu.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Krstić* (IT-98-33)
Svjedok: Dr. William Haglund
Datum: 29. maj 2000.

Branilac: Na osnovu kojih parametara je onda utvrđeno da se kod svih leševa radi o ubistvu? Mogu li među uzrocima smrti biti samoubistvo ili borbena dejstva?

Svjedok: Pa, htio bih ponovo ukazati na - ja sam istraživao mnoga samoubistva. Nikada nisam vidio osobu s rukama svezanim na leđima da samu sebe ustrijeli nekoliko puta. Većina tih ljudi je imala višestruke povrede što je sasvim nedosljedno okolnostima samoubistva.

Mark Harmon:

Forenzički dokazi su potvrđeni ne samo svjedočenjem vještaka, već isto tako su to potvrdili iskazi preživjelih, a u nekim slučajevima i počinitelaca. U ovoj efikasnoj operaciji ubijanja koja se odigrala u Srebrenici, mi smo prozvali veći broj onih koji su preživjeli te masakre da svjedoče i oni su nam prikazali jednu užasnu sliku toga što se desilo. Njihovi opisi onoga što se dešavalo na raznim stratištima koja vam je pokazao g. Ruez potvrđeni su fizičkim dokazima naših vještaka. Od toga sam izabrao dijelove svjedočenja jedne takve preživjele osobe, mladića koji je svjedočio pod pseudonimom "svjedok O" i koji je govorio o masovnom pogubljenju na brani 14. jula, kada je prema procjenama ubijeno preko hiljadu ljudi.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta:	<i>Krstić</i> (IT-98-33)
Svjedok:	Svjedok O
Datum:	13. april 2000.

Svjedok: Bio je haos. Bili smo zavezani. Nismo mogli da se držimo rukama. Udarali smo u stranice u međuvremenu dok je kamion išao. Kad je stao, ne znamo gdje je stao, pucalo je.

Najednom je neko otvorio stranicu. Ja ne znam kako sam u međuvremenu stajao. Ne znam kako sam ustao na noge. Svezan sam bio. Ne znam kako. Rečeno je da izađe pet balija, tako da su ljudi izašli. Tako kada su izašli - ne znam gdje su tamo izašli, gdje su stali - počela je rafalna paljba i tako svaki put, sljedećih pet su prozivali, sljedećih pet...

Bili smo žedni. Neko je od zarobljenih, dakle od ljudi na kamionu, počeo da viče, da se dere. Neki su vikali: "Dajte nam vode, pa nas onda ubijte". Stvarno mi je bilo žao umrijeti žedan. Zavlačio sam se među ljude dok sam mogao, kao i svi ostali. Možda još koju sekundu da živim. I kada je stvarno došao red na mene i ja sam iskočio sa ostalim, mislim da je četiri čovjeka. Bolo me je kamenje po nogama. Rečeno nam je da nađemo mjesto sebi. Ustvari, krenuli smo lijevo od kamiona. Kada sam prišao malo bliže, s desne strane kamiona, vidio sam vrste ubijanih ljudi, kao da su redani jedna vrsta, pa druga, pa treća. Nisam mogao viditi krajnju, ali sam mogao naslutiti u mraku.

Vojnici su bili, dakle vojska bosanskih Srba. Ne znam koliko, da li je deset, da li je pet, da li je pedeset. Stvarno ne znam, ne mogu potvrditi koliko je bilo iza naših leđa. Ali to su sve trenuci, to su sve sekunde, to je brzina. Pomislio sam da ću brzo umrijeti, neću se patiti. Mislio sam moja mama nikad neće znati gdje sam. To sam razmišljao kad sam izlazio iz kamiona.

I kada sam došao na mjesto, neko je rekao: "Lezite", i onako kako smo počeli ne da legnemo nego padamo naprijed - dakle leđima smo im bili okrenuti - počela je pucnjava. Ja se nisam bacio, nego sam pošao da padnem i ne znam šta se desilo.

Samo znam kada sam ležao da me boli desna strana grudnog koša. Odnosno boli me desna strana, ne znam u šta sam ranjen, kako sam ranjen.

I kada su sljedećih vjerovatno pet izveli do nas u vrstu - pošto sam gledao na desnu stranu, čini mi se da su išli s lijeva na desno, barem kako sam ja vidio - bilo je otprilike pet ljudi. I tako su rafali i ne znam kako su pali, ne znam kako su umrli, ne znam...

Opet govorim, kada su završili, rečeno je da se pregledaju svi mrtvi. Treba pregledati sve mrtve i ako im je toplo tijelo još po jedan metak u glavu.

U jednom trenutku, kada sam ležao, dakle nisam se derao, nisam vikao, vojnička čizma - u stvari ne znam je li vojnička čizma - noga je stajala ispred moga lica. Ja sam gledao, nisam zatvarao oči. Čovjek je prešao preko mene, dakle vojnik, i opucao je u glavu čovjeka pored mene.

Ne znam gdje je vojnik otišao dalje, samo i dalje su se smijali, nekad opucali, dotucali ljude. I kasnije kada su završili, kada se kamion upalio, otišao je.

Jednom kada sam podigao glavu, pogledao sam ispred sebe, neko se micao. Možda dva reda ispred mene, možda jedan, ne znam, ali ispred mene jedno dva metra - tri micao se neko. Pitao sam: "Jesi li živ?" Šapatom sam pitao. Rekao je: "Živ sam. Hajde odveži me". Rekao sam: "Ne mogu, ne mogu. Ranjen sam".

I tako, prevrtao sam se preko leševa. Jednom se prevrnem, pa se odmorim, pa drugi put i tako dok nisam došao do čovjeka koji je bio živ. Nekako sam došao, dovaljao se do njegovih usta.

On meni nije presjekao konac, nego bio je jak i svukao je zubima. A bio mi je i labav konac. Mislim da sam naveo to, u školi sam zategao ruke kada mi je vojnik vezao.

Tužilac: Da li ste se u jednom trenutku udaljili sa ove lokacije u blizini brane? U stvari, Vi ste se popeli na neko brdo sa kojeg ste mogli da vidite branu ispod Vas?

Svjedok: I kada smo došli na brdo drugo, sa suprotne strane, kada smo izašli malo dalje, čuo se rad motora i vidio sam kako utovarivač kupi mrtve ljude na nešto. Ne znam da li je traktor, kamion, ali bila je velika gomila ljudi.

Mark Harmon:

Da bi se potkrijepili forenzički dokazi, kao i svjedočenje svjedoka O, pozvali smo drugog preživjelog tog masakra da svjedoči. Prilikom pregleda površine pored brane, naši istražitelji su pronašli 464 pravougaona i trougaona parčeta lobanja koje smo mi mogli da povežemo sa pogubljenjima o kojima nam je govorio svjedok O. Pronašli smo veliki broj čahura. U ekshumacijama koje su provedene na toj lokaciji nismo pronašli veliki broj tijela. Time se potvrdila priča svjedoka O da je vidio veliki utovarivač koji je došao i pokupio veliki broj tijela. Na toj lokaciji smo pronašli 43 tijela. I ta lokacija je bila prekopavana.

U sekundarnoj grobnici koja se dovodi u vezu s ovim masovnim pogubljenjem, pronašli smo 191 osobu i 23 poveza. Većinu tijela sa te lokacije nismo mogli da pronađemo. Zbog toga smo sudu prezentovali svjedočenje koje je išlo u prilog tvrdnji o pogubljenjima na toj lokaciji. Radni nalozi Zvorničke brigade pokazuju da je teška mašinerija poslana u Petkovce dan nakon masakra. Tako da je dokumentacija Drinskog korpusa sama potvrdila da su se događaji koje je svjedok O opisao zaista i desili, kao i svjedočenje Dražena Erdemovića koji je priznao krivicu.

Sjetit ćete se izjave gđe Ibrahimfendić, koju sam prikazao na početku, kada je ona na suđenju rekla da po njenom mišljenju suđenje treba da uključuje i elemenat da oni koji su to počinili mogu takođe da o tome govore. To je jako važan aspekt analize

suđenja koju je dala gđa Ibrahimefendić. Mi smo Vijeću prezentirali svjedočenje Erdemovića. Njegovo svjedočenje se odnosilo na masovna pogubljenja na vojnoj ekonomiji Branjevo 16. jula, i to je bilo važno svjedočenje jer nam je on dao jako puno detaljnih podataka. Mi smo na suđenje doveli dvojicu od četiri preživjela tog masakra, ali detaljni dokazi o ljudima koji su odgovorni za to je nešto što smo dobili od jednog od počinitelja i iz nalaza vještaka.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta:	Krstić (IT-98-33)
Svjedok:	Dražen Erdemović
Datum:	22. maj 2000.

Svjedok: Poslije toga, kad su svi otišli, potpukovnik je rekao, razgovarao je s Branom, i čuo sam kad je rekao da će sada dolaziti autobusi. Čim je rekao to, nije prošlo dugo, sjeo je u auto s ovom dvojicom policajaca, i oni su otišli. Tada se Brano obratio nama i rekao da će sada da dođu autobusi sa civilima iz Srebrenice. Ja i pojedinci još smo počeli da prigovarano: “Šta mi treba da radimo tu?” On je rekao da treba da strijeljamo te ljude.

Onda sam vidio da su dva policajca izvodila ljude koji su se nalazila u autobusu sa tim ljudima koji su po mojoj procjeni obezjeđivali transport tih ljudi. Izvodili su do Brane i Golijan Vlastimira koji su prvu grupu od deset ljudi doveli dole ravno iza ove garaže, možda sto metara, možda više, ali otprilike toliko. Tad je Brano rekao da se mi postavio u stroj. Ispred nas je naređeno ljudima da se nama okrenu leđima. Kad su se ti ljudi okrenuli leđima, pucali smo u te ljude. Naređeno je da se puca u te ljude.

Dovedena je druga grupa i ona je postrojena odmah iza te prve grupe ljudi koji su ubijeni. Išlo se nazad prema garaži. Leđa su nam bila okrenuta garaži, išlo se unazad prema garaži. Tako su dovođene grupe. Ljudi su bili ponovo okrenuti nama leđima. Svi iz te grupe smo pucali na te ljude.

Tužilac Harmon: Gospodine Erdemoviću, da li je bilo ko od tih osoba koje su bile dovedene na strijeljanje imao neki povež na očima, ili da su im ruke bile vezane, ako se sjećate?

Svjedok: Kako se sjećam da su u prvom autobusu imali poveze na očima i na rukama, koliko se ja sjećam.

Tužilac: U koliko sati su počela pogubljenja ujutro 16. jula?

Svjedok: Ja mislim oko deset.

Tužilac: U koliko sati je to sve završilo tog istog dana?

Svjedok: U četiri poslijepodne.

Tužilac: Koliko je ljudi, po Vašoj procjeni g. Erdemoviću, pogubljeno na ekonomiji Branjevo 16. jula?

Svjedok: Ja mislim oko 1.000, 1.200.

Tužilac: Je li se potpukovnik koji Vas je pratio do ekonomije Branjevo vratio s

nekim nešto kasnije u toku poslijepodneva?

Svjedok: Da. Nedugo zatim je došao taj potpukovnik i Brano, Aleksandar Cvetković, Savanović, i odmah je rekao da treba da se ide u obližnji dom u tom mjestu. Da tu ima 500 Muslimana iz Srebrenice koji hoće da provale vrata doma. Nas četvorica smo rekli da to nećemo da uradimo, da nam je dosta, da mi nismo ničije mašine za ubijanje ljudi. Brano je rekao: "Pa, zašto?" Mi smo rekli da nećemo dalje, da je dosta, dosta.

Tužilac: Opišite sudijama scenu kada ste ušli u to selo gdje se nalazila ta kafana.

Svjedok: Kad se dolazi iz Zvornika, ta kafana se nalazi na desnoj strani. To je put Zvornik-Bijeljina. Ta kafana se nalazi na desnoj strani, mjesto Pilice. Mislim da je to na početku sela Pilice. Preko puta te kafane je bio taj dom. Kad smo došli do te kafane, ispred tog doma smo vidjeli, ja sam vidio ljude koji su ležali na zemlji i čula se pucnjava.

Kad smo došli tu u kafanu - kada se uđe unutra u tu kafanu, na ulazu s desne strane, ja sam to tako prije zvao i tako se kod nas zvalo - separei - tamo sa desne strane u separeu je sjedio taj potpukovnik i jedan vojni policajac. Nisam vidio drugog vojnog policajca. Svi smo ušli. Ja i Franc smo sjeli za sto koji se nalazio sa lijeve strane vrata. Tamo su otišli svi ostali - Brano, Vlastimir, Aco, Boškić, Goronja. Tada je potpukovnik rekao, zovnuo je tu osobu koja je tu radila, i rekao da donese piće. Ja i Slovenac smo, kako se sjećam, uzeli kafu, a ostali su, mislim da su, pili rakiju i pričali su nešto. Nisam slušao o čemu su pričali. Pucnjava se još čula i tad su se čule i detonacije tamo u tom objektu.

Tužilac: Kad ste stigli u Pilicu, pokazali ste nam gdje se nalazi kafana, i ona je preko puta ceste od Doma kulture u Pilici gdje su držani zarobljenici. Dakle, bilo je to, koliko se sjećam, poslije podneva. Je li bilo još nekih drugih ljudi u tom mjestu? To je bilo usred mjesta, koliko sam ja shvatila. Dakle, osim grupe koja je bila s Vama u kafani i ljudi koji su bili u Domu kulture preko puta ceste, nije bilo drugih mještana ukolo?

Svjedok: Pa, bili su ljudi. Između ta dva objekta se nalazio punkt civilne policije. Tu su prolazili ljudi s autima. Odmah pored tog Doma su bile kuće, naseljene. Bilo je ljudi, civila.

Tužilac: Dakle, bilo je nekih ljudi na ulici.

Svjedok: Da. Da. Prolazili su auti.

Mark Harmon:

Ekonomija Branjevo je lokacija koja je bila uveliko prekopana kada je stigao tim za ekshumaciju. Bez obzira na to, na tom mjestu su otkriveni 132 muške žrtve starosne dobi od 15 do 61 godine. Najmanje 130 njih je poginulo od rana nanesenih puščanom paljbom. Sedamdeset i šest žrtava je imalo poveze na rukama. U grobnici je nađeno sedam dodatnih poveza. Dvije žrtve su imale poveze na očima. U sekundarnoj grobnici su nađeni ostaci 171 osobe, osam poveza za oči i 16 poveza za ruke. Pored toga, dokaze koje smo ponudili u vezi s tim masovnim pogubljenjem uključivali su dokumentaciju Drinskog korpusa, radne naloge inženjerijske čete i priznanice za gorivo.

Sljedeće veliko sporno pitanje na suđenju bilo je kada je general Krstić preuzeo komandu. On je tvrdio da on nije bio komandant u vrijeme koje je relevantno za pogubljenja. Njegov stav na suđenju je bio da je on postao komandant tek 21. jula. Stav Tužilaštva je bio da je on postao komandant negdje 13. jula.

Na slici br. 42 vidite grafikon (na engleskom) s datumima i lokacijama pogubljenja i stavovima Tužilaštva i odbrane po pitanju kada je Krstić postao komandant. Jasno je da bio on snosio manju krivičnu odgovornost da je postao komandant tek nakon ovih događaja. Prema tome, to je bilo sporno tokom suđenja. Sada ću vam pokazati neke dokaze koje smo mi uveli da pokažemo da je on postao komandant 13. jula. Sljedeći dokazni predmet nosi datum 13. juli i to je naredenje generala Krstića. Ono što je važno, general Krstić se na dnu potpisao kao komandant (slika br. 43).

Ako pogledamo sljedeći dokazni predmet to je dokazni predmet od 13. jula. To je iz komande Drinskog korpusa, a u prvom paragrafu se kaže: "Na osnovu ukaza predsjednika Republike Srpske, a uz prisustvo komandanta Glavnog štaba VRS generalpukovnika Ratka Mladića, dana 13. jula 1995. godine izvršena je primopredaja dužnosti komandanta Drinskog korpusa". I ako idete dalje, u dokumentu se kaže: "Sa ovim aktom na pogodan način upoznajte sve pripadnike vaše jedinice". Dokument je potpisao načelnik Odsjeka za personalna i pravna pitanja, potpukovnik Radenko Jovičić. Porijeklo ovog dokumenta je jako interesantno jer je on do nas došao od generala Živanovića. Htjeli smo da budemo sigurni da imamo dokument koji je istinit, tako da smo ovaj dokument dali na analizu. Otišao je na forenzičku analizu kako bi se izvršilo poređenje tinte i potpisa s onim na jednom drugom dokumentu koji je potpisao Radenko Jovičić. Uporedili smo pečat koji je korišten na ovom dokumentu. Zaključak stručnjaka je bio da je ovo legitiman dokument. Pretresno vijeće je utvrdilo da je general Krstić zaista bio komandant 13. jula.

Sljedeća važna vrsta dokaza koje smo mi uveli u to vrijeme bili su presretnuti radio razgovori između pripadnika Drinskog korpusa. Bosanska vojska je imala svoje ljude koji su prisluškivali i snimali te presretnute razgovore. Standardno naredenje za srpske oficire bilo je da se ne govori ni o čemu osjetljivom preko radija, ali iz nepoznatog razloga oni su to činili. Mi smo dobili kopije originalnih zabilješki tih presretnutih razgovora i uveli ih na suđenju. To su bili dokazi od kritičnog značaja i sada bih želio da pogledamo pet tih presretnutih razgovora da vidite o čemu govorim.

Prvi presretnuti razgovor je od 14. jula, u 21:02 sata. Taj razgovor vode major Jokić, koji je jedan od ljudi koji je nedavno osuđen, i on kaže: "Halo, Badem" - to je bila šifra. "Daj mi Bearu" i onda dole niže kaže: "Jeste. Ej, ovamo ima ogromni problem, ima ogromnih problema. Pa sa ljudima, ovaj pa sa paketom". Tako da se pojavljuje šifra "paket". Mi smo morali da saznamo šta su bili "paketi" i otkrili smo da "paketi" znači "ljudi". Dakle, ovo je presretnuti razgovor od 14. jula kada je došlo do pogubljenja na brani o kojem je svjedočio svjedok O.

Sljedeći presretnuti razgovor je od 15. jula, u 10:00 sati. To je razgovor između pukovnika Beare i generala Krstića. Suština ovog presretnutog razgovora je da pukovnik Beara traži od generala Krstića da mu pošalje ljude koji bi mu pomogli u operaciji ubijanja koja je u toku. Ljudi se nisu pojavili i on je pozvao svog komandanta, komandanta Drinskog korpusa, da mu pošalje ljude koji će izvršiti ta pogubljenja. Krstić u odgovoru kaže; "Uzmi [ljude] od..." i onda on navodi sebi podređene komandante. Na kraju, Beara kaže: "Ne znam šta da radim. Krle, najozbiljnije ti kažem". - Krle je Krstićev nadimak - "Ima još 3.500 paketa koje moram da razdijelim i nemam rješenja", a Krstić kaže: "Vidjeću šta mogu uraditi".

Dana 15. jula još uvijek je trebalo da dođe do izvjesnog broja pogubljenja, kao što je na vojnoj ekonomiji Branjevo. Sljedeći presretnuti razgovor je od 16. jula, vrijeme kada su bila u toku pogubljenja na vojnoj ekonomiji Branjevo. To je presretnuti razgovor između potpukovnika Popovića, jednog od ljudi protiv koga je podignuta optužnica na Tribunalu, u kojem on očajnički traži 500 litara D2, jer će inače posao koji radi biti zaustavljen. Dakle, njemu je potrebno gorivo za tešku mašineriju kako bi mogao transportovati žrtve s tačke A do mjesta pogubljenja ili za iskopavanje masovnih grobnica.

Taj presretnuti razgovor potkrepljuje sljedeći dokazni predmet koji je radni nalog Zvorničke brigade Drinskog korpusa iz kog se vidi da je 500 litara goriva D2 izdato potpukovniku Popoviću prema njegovom zahtjevu. Dakle, to je vrsta dokaza koje smo imali na raspolaganju.

Na kraju, imamo još dva presretnuta razgovora koja želim da vam na brzinu pokažem. Prvi je presretnuti razgovor od 16. jula. Imajte na umu da je to pri kraju operacije ubijanja u Domu kulture Pilica i vojnoj ekonomiji Branjevo koju je opisao Erdemović. Ovo je presretnuti razgovor potpukovnika Popovića u kom on traži da ga spoje s generalom Krstićem. On nije povezan s njim. Ne mogu da uspostave vezu i onda Popović kaže:

- "Sutra ću doći tamo, pa prenesi generalu. Pos'o sam završio".
- "Završio si?"
- "Završio sve".
- "Dobro".

Nešto niže dole, Popović kaže: "U bobu... Užas. Užas je bio". I konačno, 17. jula, ponovo Popović, koji kaže: "Halo, Popović je... šefe... sve uredi. Onaj pos'o odraden, gotovo. Sve u redu. Sve je privedeno kraju. Nema nikakvih problema". I onda ide dalje i kaže: "Jel' bi mog'o samo malo da se odmorim, da se malo odmorim, da se okupam, e pa misliću poslije ponovo, e... uglavnom, ono je sve za pet... za pet... tu ocjenu pet. Sve OK".

Ovi presretnuti razgovori su takođe potkrijepili naše dokaze da je general Krstić kriv za zločine kojim smo ga teretili.

I na kraju, dio suđenja koji je za nas bio jako važan je bio da se Pretresnom vijeću ponude dokazi o tome kakve su posljedice imali ti užasni zločini po žrtve genocida. Mi smo bukvalno mogli da dovedemo hiljade žrtava, ali to nismo mogli učiniti zbog ograničenog vremena suđenja. Kad je riječ o svjedocima koji su preživjeli, opis njihovih

... dio suđenja koji je za nas bio jako važan je bio da se Pretresnom vijeću ponude dokazi o tome kakve su posljedice imali ti užasni zločini po žrtve genocida.

užasnih gubitaka, strašnih uslova koje su opisivali, uticaj svega toga na njihov život je bio očigledan. Ipak, razumljivo, za nas mrtvi i oni koji su preživjeli te masakre, nisu bili jedine žrtve. Žive žrtve, ljudi koji su prisilno preseljeni, bez muževa, bez očeva - smatrali smo da se glasovi tih žrtava trebaju čuti, i željeli smo da Pretresnom vijeću ponudimo dokaze o tome kakav su uticaj ti zločini imali na te ljude,

kako bi Pretresno vijeće moglo da razmotri kakva bi kazna bila primjerena ukoliko donese osuđujuću presudu generalu Krstiću. Sada ću vam prikazati još jedan kratak odlomak svjedočenja jedne takve žrtve.

(trankript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Krstić* (IT-98-33)
Svjedok: Svjedokinja DD
Datum: 26. juli 2000.

Tužilac Karagiannakis: Kako biste uporedili svoj današnji životni standard s onim koji ste imali prije rata?

Svjedok: Ne bih nikako. Ispričala sam Vam sav svoj život prijašnji i sadašnji. Šta da od tog izdvojiš?

Tužilac: Kako su svi ti zločini djelovali na Vas i Vašeg sina?

Svjedok: Možeš misliti kako kad se sad moj mali sin, 1986. godište, trese: “Daj mi mama to, daj mi...” “Pa nemam, nemoj biti tako nerazuman...” On se sav počne tresti, cikati, stiskati zube. “Ti si taka, ti si kriva što je ovo ovako bilo. Da imam babu, to bi on meni sve udovoljio”. Malo ti je tvoje muke, ti sad njega stišavaš. Sad i ja kažem da sam bogdom crkla na mjestu. On kaže: “Ti si sve kriva. Da nisam ti ni ja doš’o, da nemaš ni mene”. Ja nekad kažem da smo bogdom, kamo te sreće kad je tako. Tako nam je sve. Tako mi je ništa nikako i volila bih ni ja da ne živim, ni on, eto...

Tužilac: Šta Vi mislite o povratku u svoje selo?

Svjedok: Šta imam da mislim o povratku? Šta bi mi Vi, naprimjer, predložili, nakon toga svega? Šta imam razmišljati o tome? Da sam u najboljoj snazi, a kamoli... kad se ratni zločinci i sad šeću kud hoće i šta hoće rade. I da imam nešto razmišljati, da vodim i ovo dijete - iako poželim da mi nije ni njega, da vodim i njega da i njega kolju, i mene i sve ostale? Jest da sam volila i to svoje mjesto i imanje i sve. Volila sam to. Ne daj Bože, ne može se ništa spram djece porediti, ali tako reći da sam volila i to i djecu i svoje mjesto i sve. Ali, šta sad nakon svega?

Tužilac: Šta Vi mislite da se dogodilo Vašem mužu i dvojici sinova?

Svjedok: Otkud ja znam? Kao majka i sad se nadam, u nadi živim. Pa gdje će, bolan, tako biti? Pa ne može tako biti. Pa gdje može biti tako živo biće da to sve uništi, pobije, da sve to tako unakazi? Pa zamisli samo ovog mog najmlađeg sina, one rukice, uginuti da ih više nema, da ih ne gledaš? Da beru jagode, da pišu knjigu svoju, da idu u školu, da idu na ekskurziju. Kako koje jutro osvane, kriješ oči da ne vidiš jutra, kako idu djeca u školu, kako muževi idu na pos’o, kako se vode za ruke.

Mark Harmon:

Na kraju, mi smo uveli svjedočenje profesionalnog stručnjaka iz udruženja “Viva žene” koja je pružala pomoć preživjelim žrtvama, kako bi pokazali kakav uticaj su ti zločini imali na preživjele.

(trankript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Krstić* (IT-98-33)
Svjedok: Teufika Ibrahimfendić
Datum: 27. juli 2000.

Tužilac Harmon: Molim Vas da Vijeću kažete koliko je žena obrađeno u Vašoj

organizaciji, a koje su traumatizovane događajima iz Srebrenice?

Svjedok: Ja sam radila sa 60 žena u našem centru, stacionaru, koje su provele kod nas od šest do osam mjeseci na tretmanu, i terapijski program sam provela sa 80 žena van kuće “Viva žene”. Ali, u kući “Viva žene” je dosad bilo oko 220 žena - pardon 140 žena i 230 djece. Radila sam daleko veći broj osoba sa kojima sam bila u kontaktu i koji su bili iz Srebrenice, ali terapijski program sam provela s ovom grupom koju sam navela.

Tužilac: Gospođo Ibrahimefendić, pomenuli ste 200 djece. Ja bih Vama predočio jedan drugi broj, pa da vidimo je li možda ovaj broj tačan: 300.

Svjedok: Da. Ja sam samo govorila o djeci koja su boravila u okviru projekta, ali radili smo u izbjegličkom naselju Špionica sa 150 djece, 210 djece iz izbjegličkog naselja Nihatovići i sa djecom koja su bila u okviru projekta “Viva žene”. Slažem se s Vama da je otprilike 300 djece bilo iz Srebrenice.

Tužilac: Traumatizovane žene i djeca koje je liječio Vaš centar i kojima se bavi već nekoliko godina, je li to mali postotak preživjelih iz Srebrenice koji su traumatizovani?

Svjedok: Da, to jeste mali postotak u odnosu na broj žrtava Srebrenice. Ali, ako se uzme u obzir da na području Tuzle djeluju druge organizacije i da su teži slučajevi hospitalizirani u lokalnoj bolnici, onda smo mi uradili jedan manji broj klijenata, ali je to, ako se uzme u obzir njihovo stanje, jedan zadovoljavajući broj. Naši kapaciteti su bili toliki.

Tužilac: Hvala gđo Ibrahimefendić. Recite nam sad, prošlo je pet godina od tih tragičnih događaja, možete li kazati ikakav komentar o nivou traume koji danas postoji kod preživjelih iz Srebrenice?

Svjedok: Trauma se ne zaboravlja. Ne zato što ljudi ne žele. Ona je uskladištena u tijelu, ona se pamti, jer u takvim teškim traumatičnim trenucima sva osjetila su potpuno uključena - i ono što vidi i ono što čuje, i ono što miriše i ono što opipa, i ono što osjeća i ono što misli. To je, reklo bi se, super memorija i to se jako dugo pamti. Tako da se ona ne zaboravlja. Ta sjećanja još uvijek žive. Ona imaju svoju težinu, imaju svoju silinu. Kod žena sa kojima smo mi radili - a birali smo ih na osnovu uzorka jer su one imali teže psihičke probleme - njihova sjećanja još uvijek žive. Još uvijek imaju slike šta se događalo. To su tzv. fleš-bekovi, da se iznenada pojave slike. To su fragmenti događaja koji su oni preživjeli, slika bljesne. Desi se da u običnoj šetnji gradom ili na nekim drugim mjestima nađe se neki podsjetnik na traumu i onda se vrate sjećanja. I danas mnoge žene imaju užasne snove, noćne more, strahove. Ali, pored toga, imaju i druge vrste simptoma, recimo pobuđenosti, iritiranosti, nervoze, razdražljivosti, agresivnosti, gubitak koncentracije. Mnoge izbjegavaju da pričaju o tim događajima jer ih to jako boli. To su isto simptomi izbjegavanja. U kontaktu sa žrtvom možemo prepoznati koji simptomi dominiraju, zavisno od osobine ličnosti, njenog sklopa, njenih mentalnih funkcija. Zavisno kako ona funkcioniše. Ali, ako u tim simptomima dominiraju simptomi izbjegavanja, da izbjegavaju da se sjećaju, one postaju depresivne, pasivne, apatične, niskog raspoloženja, bez osjećaja životne radosti. Nemaju potrebu da imaju komunikaciju s drugim osobama. Izoluju se i pate. Do njih je jako teško doći. Do takvih osoba je teško doći. Ponekad i ne žele pomoć. One kažu: “Ja želim da umrem. Ako su nam pobili muškarce, zašto bih ja sad ostala da živim?” Nemaju snage da se susreću sa svojim životnim problemima, nemaju volje. Nedostaje im

motivacija, aktivitet. Budućnost vide crno. Ne mogu da zamisle šta će se desiti za godinu dana. Opterećene su traumom progonstva jer žive u vrlo teškim uslovima. Tako da poslije pet godina ja mogu slobodno da kažem da je njihovo stanje još jako teško, njihovo psihičko stanje je jako teško.

Tužilac: Gospođo Ibrahimfendić, dozvolite da Vam sada skrenem pažnju na djecu koja su preživjela iz Srebrenice. Molio bih Vas da pomognete Vijeću u tom smislu. Da li biste mogli Pretresnom vijeću reći nešto o nivou traume kod te djece, žrtava, i 1995., jula 1995., pa sve do danas, dakle što još danas možete vidjeti vezi sa tim traumama?

Svjedok: Djeca su bila svjedoci svih ovih događanja. Mnoga starija djeca su bila svjedoci i odvajanja njihove braće ili očeva od njih. Zajedno su provodili sa svojim majkama u vrlo neuslovnim uslovima u Potočarima, jedan, dva ili tri dana, zavisno kad su napustili to područje. Bilo je tu i malih beba od tri, četiri, pet, šest dana. Ja sam radila s blizu deset žena koje su tek bile porođene i koje su sa malim bebama došle u Potočare, i uspjele su, preživjele su, da i njihove bebe i one dođu do Tuzle. Tu su bila i druga djeca različitog uzrasta. I, ako se uzme u obzir taj razvojni period djece, onda su i uticaj traume i događanja 1995. imali različite uticaje na djecu. Djeca predškolskog uzrasta su ispoljavala druge simptome - od plačljivosti, prevelikog vezivanja za majku. Imali su problema u apetitu, problema u spavanju. Budili su se noću, bili su opterećeni strahom jer su sve to gledali i bili su svoje majke i pratili su njihove reakcije. Djeca školskog uzrasta su imala generalizovane strahove od ljudi, od zvukova, od osoba. Pokazivali su odbojnost prema školi, slabo učenje, slabu koncentraciju. Imali su slike sjećanja. Nisu imali s kim da ih podijele jer su svi bili preplavljeni tim osjećanjima, tako da su oni u svojim maštama razvijali slike kojih su se plašili pa su imali teške noćne snove, more. Ustajali su po noći. Mnoga djeca su imala noćna mokrenja koja nisu imala medicinsko stajalište, naime oni su bili zdravi, ali su uglavnom iz psiholoških razloga imali i noćna mokrenja. Djeca starije dobi, adolescenti, oni koji su uspjeli da dođu, muška djeca, ženska djeca, pokazivali su oscilacije u raspoloženjima, u odnosima, u ponašanjima. Adolescencija je period kada oni trebaju da se odvajaju od roditelja, ali u tom periodu svijet odraslih je poljuljao njihova vjerovanja. Sve vrijednosti su promijenjene. Svijet je odjednom postao nesigurno mjesto, mjesto gdje se oni ne mogu osjećati sigurno, gdje nemaju osjećaj pripadnosti. Kome pripadaju, ko su oni? Uglavnom su njihova ponašanja oscilirala od agresivnih ponašanja, do povučeniosti, izolacije, samoće, neaktiviteta, provođenja dosta vremena u kući gledajući TV ili čitajući. Uglavnom u osami.

Mark Harmon:

Jedan od elemenata koji smo takođe htjeli da utvrdimo je to što se nije znalo šta se desilo, preživjeli nisu znali šta se desilo. Jedna žena koja je svjedočila na sudu, spomenula je skulpturu koju je vidjela, a to je skulptura žene koja gleda prema moru (naime, Haag se nalazi na Sjevernom moru i to je nekad bio ribarski kraj). Gleda prema moru i iščekuje svog muža.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Krstić (IT-98-33)*
Svjedok: *Mirsada Malagić*
Datum: *4. april 2000.*

Sudija Rodrigues: Moje kolege i zastupnici Tužilaštva i odbrane su postavili sva pitanja na koja je trebalo da odgovorite. Ali, da li postoji nešto što biste Vi

željeli reći, nešto što niste imali mogućnosti da kažete? Ako nešto i ima, izvolite da to sada kažete, gđo Malagić.

Svjedok: Ja bih samo još jednom da vam se svima zahvalim. Da kažem, juče poslije podne kada sam vratila se odavde, izlazila sam malo po vašem gradu. To želim da vam kažem. Nisam imala priliku puno čega da vidim. Jedino što me je impresioniralo najviše je spomenik koji smo posjetili. To je, ne znam da li ću se dobro izraziti, spomenik žena, kip žene koja čeka mornare koji se nikad nisu vratili. To me je, da kažem, jako dirnulo. Željela bih po svaku cijenu da nabavim, da kupim ako treba, taj kip, da ga ponese u Bosnu. Možda je to jedno poređenje. Mogli bi da se uporedimo mi, majke i žene Srebrenice, koje toliko godina čekamo, nadamo se, jedino što su nam različiti putevi. Mi bismo se mogli okrenuti tim našim pustim šumama, gdje smo ispratili svoje sinove koji nikad se nisu vratili, za koje nismo ništa definitivno saznali - da li mrtvi ili živi, gdje su im ostale kosti. U takvim nadama je dosad dosta majki umrlo i vjerovatno i sve ostale će tako završiti, s obzirom da svaki dan nade je sve manje.

Mark Harmon:

Na osnovu dokaza koji su izneseni na suđenju, došlo je vrijeme da Tužilaštvo traži prikladnu kaznu. Prvo smo iznijeli da na osnovu dokaza smatramo da je general Krstić kriv po svim tačkama Optužnice i rekli smo kakvu kaznu smatramo prikladnom. Sada ću da vam pustim jedan odlomak iz završnih riječi u predmetu Krstić, a koje se tiču kazne.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Krstić (IT-98-33)*
Završne riječi: Tužilac Mark Harmon
Datum: 27. juni 2001.

U ovom slučaju, generalu Krstiću je omogućeno suđenje, suđenje na kojem je poštovan čitav spektar prava ugrađenih u međunarodnom pravu, što predstavlja trijumf vladavine prava i civilizacije nad atavističkim nagonima koji su zasigurno motivisali njega i njegove suradnike da pokolju hiljade bespomoćnih žrtava, da deportiraju 35.000 ljudi s njihove zemlje i zemlje njihovih predaka i liše ih svih osnovnih ljudskih prava. Branjenik je imao suđenje, njegove žrtve nisu. Imajući na umu veličinu tih zločina, postoji li ikakva kazna koja bi bila prikladna? Prilikom razmatranja kazne, časni sude, nema olakšavajućih faktora koje bih mogao predložiti. Otežavajući faktori pretežu. Dijelom sam ih spomenuo već u svojoj završnoj riječi, razmatranje i planiranje koje ih je pratilo, patnje žrtava, kako onih kojih više nema, tako i onih koji su preživjeli, uništenje jednog dijela stanovništva istočne Bosne i Srebrenice, neposredne i dugoročne posljedice, psihološke i materijalne koje su ostavili ovi zločini i dalje traju na žrtve koje su preživjele, zatim brojne neistine koje je optuženi dao pod zakletvom i njegovo potpuno odsustvo kajanja za zločine koje je počinio. Imajući sve to na umu, časni sude, uz svo dužno poštovanje, tražim da ovo Vijeće proglašeno optuženog Radislava Krstića krivim po svim tačkama Optužnice i da ga osudi na doživotne kazne zatvora po svakoj tački Optužnice za koje bude proglašen krivim. I nadalje, da te doživotne kazne budu uzastopne.

Mark Harmon:

Dana 2. avgusta 2001. godine, međunarodno Sudsko vijeće (sudije iz Portugala, Sjedinjenih Američkih Država i Egipta) osudio je generala Krstića za ubistvo, genocid i

progone. Izrekli su mu kaznu od 46 godina zatvora. General Krstić je uložio žalbu na presudu i kaznu. To će biti nešto o čemu ćemo razgovarati poslije pauze.

Matias Hellman:

Sada ćemo čuti prezentaciju Gabrielle McIntyre. Ona je pravni savjetnik sudija Tribunala, i objasniti će presude u predmetu *Krstić* sa gledišta Sudskih vijeća.

Gabrielle McIntyre:

Hvala, Matias. Na osnovu onoga što je danas rečeno, znate da je uloga sudije u kontradiktornom postupku, kakav imamo na Tribunalu, u stvari uloga nekoga ko presuđuje o činjenicama. Sudija sluša argumente Tužilaštva i odgovor odbrane. Na Tužilaštvu je teret da uvjeri sudije van razumne sumnje da je optuženi kriv za zločine koje navodi Tužilaštvo.

Na suđenju Krstiću, sudije su bile u to uvjerene. Tužilaštvo je tvrdilo da je general Krstić učestvovao u udruženom zločinačkom poduhvatu sa drugim pripadnicima Glavnog štaba, ponajprije generalom Mladićem, u provođenju genocida nad bosanskim Muslimanima u Srebrenici. Odbrana Krstića je bila u suštini poricanje: "Ja nisam znao da se to dešavalo. Nisam učestvovao u tome. Glavni štab je ušao u moju zonu odgovornosti i izdavao naredbe i koristio moja sredstva bez mog znanja". Pretresno vijeće nije prihvatilo tu odbranu Krstića. Vijeće je zaključilo da je Glavni štab bio duboko upleten u tu operaciju, ali nije moglo da nađe dokaze da utvrdi da je Krstić lično pokrenuo taj plan ili da ga je on osmislio. Vijeće je zaključilo da je Glavni štab ušao u tu zonu. On nije imao svoje vlasite resurse i bez pomoći Drinskog korpusa on ne bi bio u stanju da izvrši ta pogubljenja. Iz presretnutih razgovora na koje se Mark pozvao u svojoj prezentaciji, zaključeno je da je Krstić znao da se muškarci odvajaju od žena i da se prema njima ne postupa u skladu s prihvaćenom praksom provjere radi pronalaženja ratnih zločinaca, kao što je Glavni štab tvrdio u hotelu "Fontana" - da će muškarci biti izdvojeni kako bi se pronašli mogući ratni zločinci. I zaključeno je da je on znao da im nije obezbijeđena voda, hrana i slično. On je morao znati za genocidnu namjeru članova Glavnog štaba, za koje je Pretresno vijeće utvrdilo da su bili glavni akteri, tj. glavni podstrekači tih zločina.

Što se tiče pogubljenja, Pretresno vijeće se uvjerilo da je Tužilaštvo dokazalo van razumne sumnje da je došlo do masovnih pogubljenja na odvojenim lokacijama, ali se nije uvjerilo da je bilo dovoljno dokaza da je Drinski korpus učestvovao u svakom od tih pogubljenja. Pretresno vijeće se uvjerilo da su dva pripadnika Bratunačke brigade učestvovala u pogubljenjima na ekonomiji Branjevo, na osnovu svjedočenja Erdemovića, kao i dokaza sudskog vještaka optužbe Richarda Butlera. Isto tako, kao što je Mark rekao, priznanice o gorivu iz Zvorničke brigade pokazale su da su pripadnici Zvorničke brigade Drinskog korpusa učestvovali u prevozu zarobljenika bosanskih Muslimana do mjesta pogubljenja i u kasnijem prikrivanju tih leševa.

... Pretresno vijeće se uvjerilo da je Tužilaštvo dokazalo van razumne sumnje da je došlo do masovnih pogubljenja na odvojenim lokacijama...

Pretresno vijeće je takođe zaključilo, na osnovu iznesenih dokaza, da Krstić jeste pokušao da zaštititi žene i djecu bosanske Muslimane koji su transportovani izvan tog područja. Tako da, iako je utvrdilo njegovu krivicu, kao učesnika udruženog zločinačkog poduhvata, to je učinjeno na osnovu toga što je on znao šta se dešava i što je dozvolio da se njegovo ljudstvo koristi i izvršenju tih pogubljenja. Na osnovu toga, Vijeće je zaključilo da je postojala genocidna namjera s njegove strane.

Kada je uložena žalba, general Krstić je iznio manje-više iste argumente kao i tokom suđenja. On je u suštini rekao: “Ja nisam smislio taj plan i nisam bio u njega umješan. Postojao je paralelni lanac komandovanja. Glavni štab je ušao u moju operativnu zonu, izdavao naredbe i koristio moje resurse, a mene je zaobišao. Ja sam imenovan za komandanta operacije Žepa. Dana 11. jula sam otišao na te vojne aktivnosti i nisam znao ili imao ikakvu kontrolu nad onim što se dešavalo”.

Žalbeno vijeće nije u potpunosti prihvatilo te argumente, ali je donekle uvjeren na osnovu nekih dokaza, dodatnih dokaza koji su izneseni tokom žalbenog postupka. Isto tako se vratilo i pregledalo ponovo predmetni spis i zaključke Pretresnog vijeća. Žalbeno vijeće se obično pridržava nalaza pretresnog vijeća, jer je ono to koje je saslušalo svjedoke, i najboje je bilo u prilici da procijeni vrijednost dokaza. Ono će se pozabaviti činjeničnim nalazima pretresnog vijeća samo ako smatra da je ono došlo do zaključaka koje jedno razumno pretresno vijeće ne bi moglo donijeti. Što se tiče nekih od zaključaka Pretresnog vijeća, Žalbeno vijeće je zaključilo da je u tom slučaju došlo do zaključaka koje razumno vijeće ne bi donijelo.

Kada je Žalbeno vijeće razmotrilo presudu Pretresnog vijeća, ono je zaključilo da postoji mnogo nalaza Pretresnog vijeća o tome šta je general Krstić znao ili trebao da zna. Međutim, prema mišljenju Žalbenog vijeća, nije bilo mnogo dokaza da je general Krstić neposredno imao saznanje o tim događajima. Oni su zaključili da je poslije 13. jula on morao postati svjestan da se koriste njegova sredstva, a da ništa nije uradio da to spriječi. Što se tiče ekonomije Branjevo i toga da su tamo korišteni njegovi ljudi, nakon što su tokom žalbenog postupka čuli dodatne dokaze, zaključili su da Erdemović nije rekao da se radi o ljudima iz Bratunačke brigade već samo muškarcima iz Bratunca koji su pomagali u pogubljenjima. Pošto na Tužilaštvu leži teret dokazivanja, za optuženog važi pretpostavka nevinosti. Žalbeno vijeće se nije uvjerilo da postoji dovoljno dokaza da se zaključi van razumne sumnje da su ti muškarci iz Bratunca bili zapravo pripadnici Bratunačke brigade.

Još nešto što je Žalbeno vijeće utvrdilo je da oni koji su se izjasnili krivim i priznali krivicu, kad su došli pred Žalbeno vijeće i rekli o onome što znaju da se desilo i o ulozi generala Krstića, niko od njih nije svjedočio da je general Krstić imao konkretnu namjeru da poćini genocid ili da je davao neka upustva ili bio ozbiljno umiješan u te zloćine. Tako da je Žalbeno vijeće, nakon što je u žalbenom postupku saslušalo dodatne dokaze, zaključilo da Pretresno vijeće nije utvrdilo specifićnu namjeru generala Krstića da poćini genocid. Prihvatili su kompletnu bazu zloćina koju je utvrdilo Pretresno vijeće, a Tužilaštvo dokazalo. Prihvatili su da se sve to desilo van razumne sumnje, to nije dovođeno u pitanje. Međutim, ono u šta nisu bili ubijeđeni je to da je general Krstić lićno imao konkretnu namjeru da poćini genocid.

Na osnovu toga, Žalbeno vijeće je odbacilo tu osuđujuću presudu da je on ućestvovao u udruženom zloćinaćkom poduhvatu da se poćini genocid i da je dijelio konkretnu namjeru s generalom Mladićem i drugim da poćini genocid, i zamijenili je nićim stepenom krivićne odgovornosti, a to je pomaganje i poticanje genocida. Osuda za pomaganje i poticanje zasnivala se na ćinjenici da je on dozvolio da se resursi pod njegovom kontrolom - ljudstvo i oprema - koriste u svrhu tih pogubljenja, a da nije ućinio ništa da sprijeći upotrebu svojih ljudi.

Jedini naćin na koji se moće shvatiti kompleksnost svega toga je da se proćita presuda i Pretresnog vijeća i presuda Žalbenog vijeća. To će vam dati uvid u argumente koje je odbrana iznijela tokom žalbenog postupka. Imam jedan kratak odlomak iz završne rijeći odbrane. Tu je odbrana Žalbenom vijeću rekla da saznanje nije isto što i konkret-

na namjera. Ako nešto znate, to je potpuno drugačija vrsta krivične odgovornosti od konkretne namjere da se nešto učini.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Krstić* (IT-98-33)
Završne riječi: Izvođenje dokaza odbrane
Datum: 27. novembar 2003.

Branilac Sepenuk: I na kraju, časni sude, želio bih da se osvrnem na pitanje generala Krstića pojedinačno. Pretresno vijeće je smatralo da je postojao udruženi zločinački poduhvat da se počini genocid. Pretresno vijeće je takođe smatralo da je general Krstić imao namjeru da počini taj genocid. Mi smo čvrsto uvjereni da je to bila greška.

Nedavno usvojeni dodatni dokazni materijal koji je podnijela odbrana - pod tabulatorima 1, 2 i 3, uz podnesak po pravilu 115 - potkrepljuje nalaz Pretresnog vijeća da su Drinski korpus i konkretno general Krstić imali malo veze sa zarobljavanjem hiljada muškaraca bosanskih Muslimana koje se dogodilo 13. jula 1995. Izvještaji zborničke policije, koje je odbrana dobila daleko nakon presude u ovom predmetu, da je zarobljavanje i pokušaj likvidacije oko 8.000 muslimanskih vojnika, kako to stoji u policijskom izvještaju, izvršeno isključivo od strane jedinica MUP-a "bez saradnje ili pomoći VRS-a pri blokiranju i uništenju velikog broja neprijateljskih vojnika".

Dakle, nakon što je rečeno da je zarobljavanje i pogubljenje muškaraca bosanskih Muslimana bila prvenstveno operacija Glavnoga štaba, bez pomoći Drinskog korpusa od 13. jula 1995. godine, kako je onda Pretresno vijeće zaključilo da je "do večernjih sati 13. jula u najmanju ruku, general Krstić znao da se muslimanske muškarce ubija na više zasebnih lokacija"? To je bila osnova zaključka Pretresnog vijeća, citiram: "Dana 13. jula, dok je pripremao vojnu operaciju Žepa koja je počela sljedećeg dana, general Krstić je saznao da hiljade muškaraca iz Srebrenice bježe u koloni kroz šumu prema Tuzli, te da su zarobljeni na teritoriji pod kontrolom Drinskog korpusa. Kao tadašnji načelnik štaba, 'primarni koordinator aktivnosti korpusa', general Krstić je morao znati da se ne poduzimaju adekvatne mjere da se osigura krov nad glavom, hrana, voda i zdravstvena zaštita za nekoliko hiljada zarobljenih muškaraca, te da nema nikakve organizacije ili pregovora o razmjeni ratnih zarobljenika".

Pretresno vijeće je zaključilo sljedeće, citiram paragraf 622: "Čak i samo na osnovu toga, Pretresno vijeće mora zaključiti da je najkasnije do večernjih sati 13. jula general Krstić znao da se muškarci Muslimani pogubljuju na više odvojenih lokacija, te da nijednom nije dozvoljeno da pređe na teritoriju pod kontrolom vlade zajedno sa ženama, djecom i starcima. General Krstić mogao je jedino pretpostaviti da je prvobitni cilj etničkog čišćenja prisilnim premještanjem prerastao u ubilački plan da se jednom zauvijek uništi muško stanovništvo Srebrenice".

Kao što smo rekli u našem podnesku, Pretresno vijeće je moglo lako doći do onoga što mi smatramo logičnijim zaključkom koji bi bio u skladu s pretpostavkom nevinosti, a to je da bi general Krstić mogao znati da zarobljenicima nisu pruženi adekvatna njega i tretman zbog nedostatka sredstava i ljudstva. Dokazi su pokazali da je zarobljavanje i pritvaranje muškaraca uglavnom bila operacija MUP-a koju je izveo Glavni štab. Pretresno vijeće je zaključilo da je

razgovor između generala Krstića i pukovnika Beare, oficira Glavnog štaba, bio “agresivni vrhunac” sudjelovanja generala Krstića u tom ubilačkom planu. Taj razgovor jasno potkrepljuje argument odbrane da se general Krstić nije slagao s djelima Glavnog štaba. Pretresno vijeće je zaključilo da je izjava generala Krstića pukovniku Beari: “Vi ste me tako sjebali”, bila zapravo dokaz da je Glavni štab “prvenstveno upravljao pogubljenjima, osim što je tražio resurse od komande Drinskog korpusa”. Kada se to poveže sa ovim sljedećim komentarom pukovniku Beari: “Jebi ga, sad će mene za sve kriviti”, očigledno je da general Krstić nije želio pogubiti zarobljenike, a kamoli da je imao namjeru počinuti genocid, već je sasvim jako vjerovao da će on biti okrivljen za to, iako je to bila akcija Glavnog štaba u kojoj nije želio učestvovati.

Branilac Petrušić: Dalji boravak generala Krstića i odlazak sa tog prostora govori o njegovoj zauzetosti njegovom osnovnom preokupacijom koju ima, a to su borbeni dejstva oko druge enklave. Tužilac je ustvrdio tokom jučerašnjeg dana da su korišteni resursi Drinskog korpusa, o čemu je on morao znati i morao preduzeti mjere da to spriječi, govoreći o resursima Zvorničke brigade. Ti resursi Zvorničke brigade su dvije mašine ULT 220, mašina označena kao BGH 700, koje su korištene u pokapanju u Orahovcu. Da li je to general Krstić mogao znati? Odbrana tvrdi da nije. Dokaz za tu tvrdnju odbrana vidi, prije svega, u cjelokupnom ponašanju generala Krstića, a u jednom presretnutom razgovoru od 17. jula, general Krstić traži vojsku koja je pod njegovom komandom i koja se nalazi u Vlasenici. Razgovor teče ovako:

Krstić: Dovedi mi ono boraca što ima ovdje odmah.

X: Jedno četiri.

Krstić: Koliko?

X: Imam svega stražu. Angažovan sam gore.

Krstić: Molim?

X: Angažovan sam gore (*riječ koja je nejasna*) ovdje gdje smo prije bili.

Krstić: Gdje prije, sunce ti jebem.

A X kaže: Osmaci. Imam još tri borca. Imam ovdje još tri na straži. Imam tri na straži ovdje. Imam tri.

Krstić: Po čijem si odobrenju slao dole vojsku?

X: Po naredenju Glavnog štaba.

Krstić: Jebem li vam sunce. Vratite mi te borce što prije.

Iz ovog presretnutog razgovora se može zaključiti da Glavni štab, bez pitanja i bez odobrenja, bez saznanja i obavještenja, počinje od komandanata uzimati i koristiti resurse po svojoj volji. Poštovane sudije, teško je govoriti o kazni, ukoliko je poznat stav odbrane od samog početka, odnosno inicijalnog izjašnjavanja generala Krstića. To inicijalno izjašnjavanje bilo je: “Nisam kriv”. Tokom trajanja pretresne faze, general Krstić i njegova odbrana zastupala je taj stav. Danas

smo u situaciji da odbrana kaže da, ukoliko ovo Vijeće stane na stanovište i utvrdi postojanje krivice generala Krstića, ona se može odnositi na prisilno premještanje u Potočarima. U tom dijelu odbrana kaže da bi prvostepena kazna trebala biti znatno redukovana.

Branilac Sepenuk: Kada je riječ o deportaciji, prisilnom premještanju žena, djece i starijih, to pokazuje namjeru da se izbjegne ubijanje grupe bosanskih Muslimana kao takve. Mi smatramo da je to jedini razumni zaključak koji se iz tog prisilnog premještanja grupe može izvući. Dakle, namjera da se izbjegne ubijanje grupe kao takve, a ne promicanje tog ubijanja.

Gabrielle McIntyre:

Ovaj posljednji dio je zapravo bio argument koji je odbrana iznijela tokom žalbenog postupka, a odnosi se na pravnu kvalifikaciju genocida i da li ono što se desilo u Srebrenici zadovoljava tu pravnu kvalifikaciju. Žalbeno vijeće je, bez zalaženja u detalje pravnih argumenata, podržalo nalaz Pretresnog vijeća o genocidu. Ono što bih zaista željela naglasiti je da se Žalbeno vijeće uvjerilo da su ti zločini počinjeni. Međutim, ono u šta nije bilo uvjereno je da je general Krstić imao konkretnu namjeru da počinji genocid. Ipak, Vijeće je zaključilo da on nije oklijevao da učestvuje u prisilnom premještanju žena i djece iz Srebrenice. Takođe ga je smatralo odgovornim za sve zločine koji su se desili kao rezultat tog prisilnog premještanja, kao što su ubistva do kojih je došlo tokom premještanja iz Potočara. Što se tiče kazne, zbog nalaza da on nije imao konkretnu namjeru da počinji genocid, Žalbeno vijeće je smanjilo kaznu s 46 na 35 godina zatvora.

Ono što bih zaista željela naglasiti je da se Žalbeno vijeće uvjerilo da su ti zločini počinjeni. Međutim, ono u šta nije bilo uvjereno je da je general Krstić imao konkretnu namjeru da počinji genocid.

Šesta sesija Sporazumi o izjašnjavanju o krivici i kazne

Matias Hellman:

Sada ćemo se pozabaviti pitanjima iz publike, koja su dostavljena pismeno tokom konferencije. Tu je nekoliko pitanja koja su jako slična, a tiču se Dražena Erdemovića, i u njima se iznosi mišljenje da kazna od pet godina zatvora na koju je on osuđen nije kazna, s obzirom na težinu zločina. Tu je i kritika da se sporazumima o krivici kazna smanjuje u odnosu na ono što bi bila pravična kazna. Isto tako, što se tiče sporazuma o krivici, tu je par pitanja o tome zašto se na Tribunalu ukidaju tačke za genocid onima kojima se sudi za zločine u Srebrenici, ako se ovi izjasne krivim.

Mark Harmon:

Pa, pošto sam ja tužilac, rado ću odgovoriti na ta pitanja, a Sudskim vijećima ostavljam da donose odluke na osnovu sporazuma o krivici. Prvo ću govoriti o sporazumima o izjašnjavanju o krivici. Sporazum o izjašnjavanju o krivici je kontraverzan i često pogrešno shvaćen način utvrđivanja krivice. Međunarodni sud ima ograničen mandat, kao što znate, i ako bismo sudili svakom optuženiku koji dođe do nas, mi bismo onda imali sve izgleda da premašimo vrijeme koje nam je dato mandatom.

Sporazum o krivici je način da se utvrdi krivica optuženog bez suđenja. Osoba izađe pred sud i kaže: "Kriv sam". Sud se mora uvjeriti da se to zašto se izjašnjava krivim zaista desilo, da o tome postoje činjenične osnove. Kazna koja se izriče na osnovu izjašnjavanja o krivici je kazna koju određuju sudije. Ako se optuženi izjasni da je kriv, onda tužilac daje preporuku kazne, ali vijeće ne mora da prihvati tu preporuku. Sudije uvijek imaju diskreciono pravo da izreknu kaznu veću ili manju od one koju je preporučilo Tužilaštvo. I, zapravo, vijeće to i radi dovoljno često da to jasno ilustruje da je vijeće nezavisno od Tužilaštva u tom pogledu. Kada vijeće utvrđuje kaznu, ono uzima u obzir nekoliko faktora. Jedini eksplicitni faktor koji se nalazi u Pravilniku o postupku i dokazima, kao faktor koji se odnosi na olakšavajuće okolnosti, je da li je osoba koja se izjašnjava krivom značajno saradivala s Tužilaštvom. Ostale olakšavajuće faktore procjenjuje samo vijeće u svojim odlukama. Dakle, sud razmatra da li je ta osoba pružila značajnu saradnju. Ako se osoba izjasnila krivom i time uštedila značajna sredstva suda, poštedila svjedoke da svjedoče pred Međunarodnim sudom, to je takođe faktor koji se računa u prilog optužene osobe. Koliko u prilog, to će odlučiti pretresno vijeće.

Drugi faktor koji vijeće može da uzme u obzir je u kojoj mjeri je optuženi pružio razumljiv istorijski prikaz događaja i činjenica i spriječio da se to ponovi. Jednom optuženom je eksplicitno išlo u prilog to što je detaljno opisao događaje koji su se desili u Srebrenici jer, kao što sam pomenuo ranije, u bosanskom društvu postoje određeni elementi koji žele da se nastavi negiranje da su masakri u Srebrenici počinjeni. I kada imate nekoga, kao što je recimo Dragan Obrenović, oficir Zvorničke brigade, koji izađe pred vijeće i kaže da su se masakri desili i izjasni se krivim, onda je vijeće sklono tome da okolnosti tog izjašnjavanja uzme u obzir kada bude odlučivalo o kazni.

Dakle, šta se dešava u vezi sa sporazumom o krivici? Dozvolite mi da vam dam jedan primjer izjašnjavanja o krivici u predmetu Dražena Erdemovića. Ne poričem da je taj sporazum bio kontroverzan i da je izazvao veliku nelagodu među žrtvama. Kada smo počeli istragu o zločinima u Srebrenici, u ranoj fazi nismo znali gdje su zločini počinjeni. Znali smo da je bilo ubistava. Čuli smo od nekih preživjelih da su odvedeni na mjesta koja su im bila nepozata. Nismo znali gdje su ta mjesta, a ni oni nam nisu mogli reći gdje je to bilo. Čuli smo priče, ali smo trebali da utvrdimo ko su bili počinioci tih ubistava.

U slučaju Dražena Erdemovića, on je došao u pritvor Međunarodnog suda i odmah je bez oklijevanja razgovarao s predstavnicima Tužilaštva i rekao nam šta se desilo, kako je on u tome učestvovao i ko je u tome učestvovao. Takođe nam je rekao za mjesta gdje su počinjeni zločini. Rekao nam je za vojnu ekonomiju Branjevo i da je on učestvovao u masakru na toj lokaciji. Mi smo prije toga imali informacije da je na tom mjestu došlo do ubistava i on nam je potkrijepio tu informaciju. Zatim nam je rekao za jedno mjesto pokolja za koji mi uopšte nismo znali - Dom kulture Pilica. Da se Dražen Erdemović nije pojavio na sceni, niko do dan danas ne bi znao da je 500 ljudi ubijeno u Domu kulture Pilica.

Dakle, u pogledu njegove saradnje s Tužilaštvom, smatralo se da je ona značajna. Pored toga, Dražen Erdemović se složio da svjedoči i ponudi istinit iskaz protiv ljudi protiv kojih će se voditi postupci za zločine u Srebrenici. I on je zaista svjedočio prvo na raspravi po pravilu 61, protiv Mladića i Karadžića, kada su dobijeni međunarodni nalozi za njihovo hapšenje. Zatim je svjedočio u predmetu *Krstić*, predmetu *Milošević*, i predmetu *Blagojević i Jokić*. Dakle, on je svjedočio u pet postupaka pred ovim Međunarodnim sudom.

Na kraju, Erdemović, prema procjeni suda, i iskreno prema procjeni Tužilaštva, iskreno se kajao zbog svog učešća u ovim događajima. Imajući na umu sve te faktore, tužilac je sklopio sporazum s Erdemovićem na osnovu kojeg se on izjasnio krivim i mi smo preporučili kaznu. Ja ću sada da prođem kroz istorijat sporazuma o krivici Erdemovića, jer bila su dva. Prva preporučena kazna je bila kazna koja ne bi premašila deset godina. To je kasnije promijenjeno tokom žalbenog postupka iz proceduralnih razloga. Kasnije, on je sklopio drugi Sporazum o izjašnjavaњу u krivici, i tada je preporuka Tužilaštva bila sedam godina, a Vijeće je odlučilo da izrekne kaznu mimo preporuke Tužilaštva, i izreklo je kaznu od pet godina Erdemoviću.

To su faktori koje Tužilaštvo razmatra kad procjenjuje dokaze. Istraga u vezi sa zločinima u Srebrenici je značajno unaprijeđena zahvaljujući saradnji Dražena Erdemovića. Bilo je i drugih sporazuma, ali glavna olakšavajuća okolnost prilikom razmatranja kazne je da li je ta osoba značajno saradivala s Tužilaštvom.

Želim da kažem još nešto. Ja radim za Tužilaštvo već 11 godina. Došao sam kad je osnovana ova institucija. S Jean-Renéom sam radio na predmetu *Srebrenica* od prvoga dana. Čovjek bi pomislio da u situaciji kada je počinjen genocid, bilo bi ljudi koji bez oklijevanja istupili i obavijestili nas o informacijama i dokazima za koje znaju. Mogu vam reći na osnovu svog iskustva u ovoj istrazi, da mogu na prste dvije ruke nabojati ljude koji su sami istupili iz zajednice i rekli nam što su znali o tome. Čuli ste kad sudija ja Wald pita Erdemovića: "Da li su ta pogubljenja obavljena javno, na putu?" Odgovor je bio da. Ne samo da ti ljudi nisu bili voljni da istupe i da nam kažu, već su se isto tako ponašali i optuženi u pritvoru. Onda je došao Erdemović i dao nam informacije koje su značajno pomogle istrazi i s njim je sklopljen sporazum.

Ispričat ću vam na brzinu jednu drugu priču da bih podcrtao suštinu. Erdemović je opisao ubistva do kojih je došlo u Domu kulture Pilica. Preko puta se nalazila kafana. On je otišao u tu kafanu i popio piće. Pukovnik Beara je tamo otišao na piće. Pogubljenja su se odvijala u prisustvu svih ljudi koji su bili u toj kafani. Jean-René i ja smo otišli u Dom kulture i pogledali unutrašnjost. Otišli smo i u tu kafanu. Svi su znali ko smo, znali su da smo iz Ujedinjenih nacija i da vodimo istragu o zločinima o Srebrenici. Pomislio sam da će među onima koji su bili prisutni u toj kafani barem jedan istupiti i dati nam relevantne i korisne informacije o masakru 500 ljudi koji se odigrao preko puta ulice za vrijeme radnih sati. Niko to nije uradio. Prema tome, možete vidjeti koji je značaj osobe kao što je Erdemović koji ne samo da nam je rekao za te zločine, već i identitet počinitelja, identitet počinitelja drugih zločina i o tome svjedočio.

Kada razmišljate o sporazumu o krivici u kontekstu istraga, to je vrlo, vrlo kontroverzno pitanje i vrlo je teško vidjeti nekoga ko je počinio zločine tolikih razmjera kao što su oni koje je počinio Erdemović. S druge strane, morate razmotriti sve faktore. To isto rade sudije, a oni su ti koji odlučuju o kaznama u tim predmetima.

Takođe je postavljeno pitanje u vezi s ukidanjem tačke genocida. Genocid je, očigledno, veoma, veoma težak zločin. I takvim ga i smatramo. Mi smatramo da su zločini protiv čovječnosti, kao što su istrebljenje i progon, isto tako vrlo, vrlo teški zločini. Mi smatramo te zločine vrlo, vrlo teškim i ima trenutaka kada se neko ko značajno saraduje s Tužilaštvom izjasni krivim za vrlo teške zločine, kao što je zločin protiv čovječnosti, istrebljenje ili zločin protiv čovječnosti, progon, umjesto genocida. Mi onda kao tužioci donosimo takve odluke. Donosimo ih u interesu pravde. Te odluke nisu imune na kritiku. Prihvatamo da se mnogi neće složiti s takvim odlukama, ali u kontekstu rješavanja tih predmeta, mislimo da je to konstruktivno, tako da ponekad povlačimo tačku optužnice za genocid.

Gabrielle McIntyre:

Što se tiče kazne koja je izrečena Erdemoviću i zašto je kazna bila tako niska, sada ćemo pogledati insert iz njegovog prvog stupanja pred Pretresno vijeće.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Erdemović (IT-96-22)*

Prvo stupanje pred sud: Dražen Erdemović

Datum: 31. maj 1996.

Poštovani sude, ja sam to morao da radim. Da sam odbio to da radim, ubili bi i mene sa tim ljudima. Kad sam odbijao da radim, rekli su mi: "Ako ti je žao, stani i ti sa njima da i tebe ubijemo". Meni nije bilo žao mene, meni je bilo žao moje porodice, moje supruge i moga sina koji je tada imao devet mjeseci i nisam mogao da odbijem jer bi me ubili. To je sve što želim reći.

Gabrielle McIntyre:

U suštini, Erdemović se izjasnio krivim pred Pretresnim vijećem, ali se branio prisilom. On je rekao, kriv sam što sam to učinio, ali sam bio suočen s teškim moralnim izborom kad mi je rečeno da ako ne budem učestvovao u strijeljanju, ja mogu da se postrojim s njima i budem ubijen. Pretresno vijeće je to prihvatilo i izreklo kaznu od deset godina zatvora. Onda je pokrenut žalbeni postupak i iznesen je argument da je to bila odbrana iz krajnje nužde. Ako kažete da niste imali stvarnog izbora osim da to uradite, to nije konzistentno s potvrdnim izjašnjanjem o krivici, jer ono što govorite je da vi niste krivično odgovorni. "Ja nisam namjeravao da to učinim, ali zbog ekstremnih okolnostima u kojima sam se nalazio, morao sam da to učinim".

U presudi Žalbenog vijeća je došlo do komplikovane debate među sudijama Vijeća o tome da li pritisak takve vrste može zapravo ikad biti odbrana za zločin ubijanja nevinih ljudskih bića. Većina sudija je zaključila da to ne može nikad biti potpuna odbrana. Među sudijama je bilo dosta neslaganja, ali u suštini oni su rekli da kada si vojnik, jedan od rizika tvoje profesije je da možeš da pogineš, tako da imaš veću dužnost da ne ubijaš nevine civile, tako da pritisak ne može da bude potpuna odbrana. Oni su, međutim, rekli da u nekim okolnostima to može da bude olakšavajuća okolnost za kaznu do te mjere da se ne izrekne nikakva kazna. U ovom slučaju, sudije su izrekle kaznu od pet godina zatvora.

Iako je Međunarodni sud zauzeo stav da prisila ne može nikada da bude potpuna odbrana za ratni zločin, novoosnovani Međunarodni krivični sud je uključio u svoj Statut

da pritisak može da bude odbrana za počinjene ratne zločine. Tako da u budućim postupcima, pritisak može da bude odbrana nekome kao što je Erdemović.

Što se tiče sporazuma o izjašnjavanju o krivici, Mark je mnogo toga objasnio u vezi s tim i, kao što je rekao, sudije ne moraju da prihvate nikakav sporazum. Sudije ne učestvuju u pregovorima iza sklopanja sporazuma između Tužilaštva i odbrane, i u tome koje tačke optužnice će Tužilaštvo povući ako se optuženi izjasni krivim. U mnogim slučajevima, ako ne u svim, Tužilaštvo odustaje od nekih tačaka optužnice, ali ne mijenja činjeničnu osnovu. Tako da činjenična osnova na kojoj se zasnivaju preostale tačke optužnice odražava ukupnost krivičnog ponašanja optuženog.

Kao što je Mark rekao, oni mogu da odbace tačke optužnice za genocid, ubistvo, deportaciju, prisilno premještanje i slično i da ga za ta krivična djela terete u okviru progona, osim krivičnog djela genocid.

Dakle, kad pretresno vijeće razmatra sporazum o izjašnjavanju o krivici, vrlo je oprezno u prihvatanju takvog sporazuma. U većini slučajeva ono što vijeće prihvata, naročito kad je riječ o događajima kao što su ovi u Srebrenici, gdje postoji istorijat poricanja, je da Međunarodni sud još uvijek nije uspio da izvede glavne počiniocce ili glavne planere tih zločina. Ti optuženi su sklopili sporazume o izjašnjavanju o krivici i pristali da svjedoče. Već su svjedočili u predmetu *Blagojević i Jokić*, na suđenju Krstiću i tu je još optuženih kojima se tek sudi - neki od njih vjerovatno snose veću krivičnu odgovornost od onih koji su već osuđeni. Ti ljudi će moći svjedočiti u tim predmetima i to je stvarna prednost u smislu donošenja osuđujućih presuda i za druge počiniocce pred Međunarodnim sudom.

Žrtve imaju pravo da kritikuju praksu izricanja kazni na Međunarodnom sudu jer kada uporedite te kazne sa onima koje se izriču pred domaćim sudovima za možda jedno ubistvo, one izgledaju jako blage. Prilikom razmatranja kazne, i pretresno i žalbeno vijeće uzimaju u obzir različite faktore, ali glavni princip izricanja kazne je da se osigura da ta kazna odražava krivično ponašanje optuženog, šta je ta osoba uradila. Počinjete s tim kakva kazna bi odražavala to krivično ponašanje. Onda razmatrate otežavajuće i olakšavajuće okolnosti.

... glavni princip izricanja kazne je da se osigura da ta kazna odražava krivično ponašanje optuženog, šta je ta osoba uradila.

Ono što Međunarodni sud takođe mora da uradi je da razmotri praksu izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji. Za te zločine u bivšoj Jugoslaviji kazne su bile minimalno pet i maksimalno 20 godina zatvora, ili smrtna kazna koja više ne postoji. Pretresna vijeća su to tumačila da to znači da mogu da izreknu doživotnu kaznu. Međutim, kazna doživotnog zatvora u mnogim evropskim zatvorima u kojima bi ove osobe služile kaznu iznosi uglavnom 20 godina. Iz tog razloga, imamo kazne od 35 godina i slično.

Jedan od principa koji Međunarodni sud usvojio gledajući praksu izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji je ideja rehabilitacije osobe, odnosno da li postoji mogućnost da se osoba rehabilitira. Kada se optuženi izjasni krivim i prizna svoju krivičnu odgovornost, to se smatra dokazom da ta osoba ima sposobnost da se rehabilituje. To nije glavni princip koji se uzima u obzir prilikom izricanja kazne, ali jeste nešto što su pretresna vijeća uzela u obzir iz prakse u bivšoj Jugoslaviji. Drugi principi koji se uzimaju u obzir su odmazda i odvracanje. Pogledajmo nekoliko snimaka izjava osoba koje su se izjasnile krivim.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Nikolić* (IT-02-63)
Optuženi: Momir Nikolić
Datum: 29. oktobar 2003.

Časni sude, želim ovom izjavom da vam na najjednostavniji i najkraći način predstavim sve razloge zbog kojih sam se izjasnio krivim po tački pet Optužnice. Odluku sam donio sam, bez bilo kakvog pritiska, prijetnje ili nagovaranja od strane mojih advokata ili Tužilaštva, da izađem pred ovaj časni ud i priznam da se u Srebrenici dogodio zločin u kojem sam i sam učestvovao i za koji očekujem adekvatnu kaznu. Iskreno želim da pred ovim časnim sudom i javnim mnijenjem, a posebno bošnjačkim, izrazim svoje duboko i iskreno žaljenje i kajanje zbog zločina koji se dogodio i da se izvinim žrtvama i njihovim porodicama i bošnjačkom narodu zbog svog učešća u tom zločinu. Svjestan sam da mrtve ne mogu vratiti, da porodicama svojim priznanjem bol ne mogu ublažiti, ali sam ovim činom želio da doprinesem da se napokon sazna potpuna istina o Srebrenici i njenim žrtvama, da državni organi Republike Srpske i svi pojedinci koji su učestvovali u zločinu, slijede moj put i priznaju svoje učešće i krivicu, predaju se i odgovaraju za ono što su uradili. Priznanjem sam želio da pomognem sudu i Tužilaštvu da dođe do potpune istine i da svjedoče, žrtve zločina, njihove majke, braću i sestre ne izlažem novim patnjama i da ih ne podsjećam na tu užasnu tragediju. Ja mislim, časni sude, da moje priznanje predstavlja jedan od značajnih koraka ka izgradnji pomirenja i zajedničkog života u Bosni i Hercegovini i nakon ovog priznanja, kazne koja mi slijedi, a kada kaznu izdržim, moja želja je da se vratim u moj rodni grad Bratunac i tamo živim sa svim drugim narodima u miru i slozi kao i prije izbijanja ratnih sudkoba. Hvala vam, časni sude, što ste mi dali priliku da vam se obratim.

(transkript sa suđenja)

Naziv i broj predmeta: *Obrenović* (IT-02-60/2)
Optuženi: Dragan Obrenović
Datum: 30. oktobar 2003.

Na prostorima zemlje gdje sam rođen, pucnjevima iz vatrenog oružja obilježavalo se i proslavljalo rođenje muškog djeteta. Taj pucanj govori sve, i šta znači nova muška glava u kući i šta se od nje očekuje: snaga, zaštita, ratnik, borac. Glava kuće, kod nas kažu. Kad su, nažalost, odjeknule one druge, ratne puške u Jugoslaviji, normalno je bilo da svaka muška glava obuče uniformu, uzme pušku u ruke i krene da zaštiti svoju domovinu, svoj narod, konačno, svoju porodicu. To se od njega očekivalo, to je bio njegov zadatak, sveti zadatak po rođenju. Tu nije bilo izbora - biti borac ili izdajnik.

Na početku rata izgledalo je da je rat i sve to nemoguće, da se to nama ne događa i da će se sve za koji dan riješiti i da će konačno naša generacija ipak imati šansu. Ni osjetili nismo kako smo bili uvučeni u ludilo međunacionalne mržnje, kako komšija s komšijom živjeti više nije mogao, kako se smrt naseljavala u našu blizinu i mi nismo ni primijetili da smo se navikavali na nju. Smrt je postala naša stvarnost, nažalost svakodnevnica. Ko je prije toga mogao vjerovati da užas rata može postati svakodnevnica? Ko je mogao vjerovati da to može biti sastavni dio života? Užasom okruženi, mi smo se na njega navikli i tako živjeli.

U tom užasu desile su se stvari koje su radili ljudi koji se poznaju među sobom, koji se znamo i koji smo do juče živjeli pa skoro k'o familija. U Bosni je komšija

više od rođaka. U Bosni je ispijanje kafa s komšijom ritual. To smo pogazili i zaboravili. Izgubili smo se u mržnji, u brutalnosti. U tom vihoru strašne nesreće i užasa, desio se i užas, užas Srebrenice.

Ovdje sam pred časnim sudom sa željom da se čuje moj glas kajanja. Dugo sam razmišljao i jedna, uvijek ista misao me prati - krivica. Grijeh kao slika koja se ne miče ispred mene. Sa nelagodnošću ovo izgovaram, ovu istinu. Kriv sam za sve što sam onda učinio, bolno pokušavam da to izbrišem i da budem onakav kakav onaj put nisam bio. Kriv sam i za ono što nisam učinio, što nisam pokušao zaštititi te zarobljenike, bez obzira na privremenost moje tadašnje funkcije. Iznova postavljam ponovo sebi pitanje, šta sam mogao da učinim, a šta nisam učinio. Hiljade nevinih žrtava je stradalo. Ostali su grobovi, izbjeglice, sve razoreno i nesreća opšta. Dio odgovornosti za to snosim i ja.

Ostala je nesreća na svim stranama, kao opomena da se to nikad i nigdje, valjda, više neće dogoditi. Ovo moje svjedočenje i priznanje krivice skida odgovornost sa mog naroda, takođe. Ovo je krivica jednog čovjeka sa istim imenom i prezimenom. Dragana Obrenovića. Ja iza toga stojim. Ja sam za taj dio odgovoran. Krivica zbog koje se kajem i zbog koje se izvinjavam žrtvama i njihovim sjenama. Biće mi drago ako ovo moje svjedočenje i kajanje doprinese pomirenju ljudi u Bosni. Ako komšija ponovo stegne komšiji ruku, ako naša djeca ponovo zaigraju zajedničke igre i ako oni budu imali pravo na šansu. Biće mi drago ako ovo moje svjedočenje pomogne familijama žrtava, da ih poštedim ponovnog svjedočenja i ponovnog prolaženja kroz sve boli koje bi sigurno morali proći prilikom tih svjedočenja. Želja mi je da ovo moje svjedočenje pomogne da se ovo nikad i nigdje više ne dogodi. Ne u Bosni, nego nigdje, nigdje u svijetu. Za mene je to kasno sad, ali za djecu koja tamo u Bosni žive nije i nadam se da će to biti dobra opomena.

U ovim našim ratnim stradanjima, niko nije izašao kao pobjednik. Ostali su svi da pate. Na svim stranama je ostao još uvijek je bol. Pobjedila je patnja i nesreća kao posljedica slijepa mržnje i nerazuma. Duh te nesreće ostao je još uvijek da se vije u onim našim napaćenim bosanskim brdima i trebaće godine da prođu, da se izbrišu tragovi tog užasnog rata, da se ponovo zapuše ognjišta, a možda desetina godina da zarastu rane u dušama naroda. Ako ovo moje priznanje, svjedočenje i kajanje, ako ovo moje suočavanje sa samim sobom, doprinese bržem zarastanju tih rana, ja sam ipak obavio svoju dužnost ratnika, borca, oca i čo'eka.

Želim na kraju da se zahvalim Tužilaštvu na naporu koji su uložili da se utvrdi istina i na naporu da se zadovolji pravda. Časni sude vama hvala što ste me pažljivo slušali kroz moje višednevno svjedočenje. Nastojao sam odgovoriti na sva pitanja koja su mi postavljena što tačnije i što iskrenije. Hvala vam.

Pitanja i odgovori

Matias Hellman:

Pitanje za g. Harmona. Kao prvo, ova osoba izražava svoje čestitke g. Harmonu za njegov rad i presudu za genocid počinjen nad građanima Srebrenice. Tu je nekoliko pitanja koja se odnose na optuživanje ili neoptuživanje. “Zašto nije optužen komandant streljačkog voda Pelemiš?” “Zašto Deronjić nije odgovoran za Srebrenicu?” Zatim pitanje Udruženja žene Srebrenice iz Tuzle: “S obzirom da smo uradili dosje o Srebernici da dokažemo da su pojedinci iz međunarodne zajednice odgovorni za počinjen genocid nad Bošnjacima u Srebrenici, zašto nisu podignute optužnice za pojedince iz međunarodne zajednice?”

Mark Harmon:

Prestali smo da podižemo optužnice na Tribunalu. Sada smo u fazi ove institucije kada ćemo zaključiti sva svoja suđenja i onda ćemo proslijediti suđenja bosanskom sudu. Mandat Tribunala je ograničen, a to je da optuži one koji su najodgovorniji za te zločine. Mogu da kažem da, kad je u pitanju Srebrenica i drugi zločini počinjeni u Bosni, moglo je da se optuži mnogo više ljudi nego što je optuženo. To je realnost naše institucije. Mi smo mala, ograničena institucija. Ne možemo sve da optužimo. Nadamo se da će pravda i dalje da se dijeli, ali od strane Državnog suda. Tribunal će informacije i predmete prebacivati toj instituciji i mislim da je već prošle sedmice jedan predmet proslijeđen.

Što se tiče Deronjića, on je dobro poznata ličnost u ovom kraju. On se izjasnio krivim za zločine počinjene u mjestu Glogova, ali ne i za zločine počinjene u Srebrenici. Operacija ubijanja u Srebrenici je bila je operacija kojom je rukovodila vojska. Deronjić je bio civil. On je znao o tome šta se dešavalo, kao što je znala i većina ljudi u ovoj zajednici. Deronjić se izjasnio krivim za različite zločine i pružio je važne dokaze u nekoliko suđenja pred Tribunalom.

Što se tiče međunarodne zajednice, u Holandiji se sada vodi građanska parnica koja se odnosi na učešće holandske vlade u događajima u Srebrenici i na holandskom sudu je da donese presudu u tom predmetu.

Matias Hellman:

Dva pitanja se tiču Komisije za Srebrenicu i izvještaje te Komisije: “Poznato vam je, kao i nama, da je izašao spisak njih 900 koji su direktno učestvovali u masakru neudržanih ljudi u Srebrenici. Znamo i da je dosta njih na važnim položajima. Naše pitanje je - zašto odmah po objelodanjivanju tih imena, isti nisu u pritvoru i da li im se na ovaj način namjerno daje vremena kako bi mogli pobjeći?” Tu je takođe i komentar da je mali broj optužnica podignut protiv ratnih zločinaca srpske nacionalnosti koji su počinili zločin nad Bošnjacima iz Srebrenice.

Mislim da to što je Mark rekao jednim dijelom je odgovor koji Tribunal može dati na to pitanje. Tribunal je završio s podizanjem novih optužnica. Ovo su stvari u nadležnosti domaćeg pravosuđa i, koliko je meni poznato, pomenuti spisak nije spisak optuženih. Koji je tačan status tih osoba je nešto što mi ne možemo komentarisati jer, kao što sam rekao, to nije u nadležnosti Tribunala. Moramo prepustiti domaćim organima da odgovore na ta pitanja.

Imamo još pitanja koja ću pročitati i zamoliti Marka ako može nešto da kaže:

- “Kakva je razlika između zločinca Srbina i zločinca Muslimana (pošto je vaš cilj da se samo Srbi prikažu kao zločinci)?”

- “Zar je moguće da je samo Naser Orić odgovoran za hiljade pobijenih Srba na području opština Bratunac, Milići, Srebrenica i Skelani?”
- “Kakav je stav Tužilaštva ako se zna da su svi Srbi koji su dobrovoljno ostali u Srebrenici 1992. poubijani i da njihova tijela nikad nisu pronađena (počinioci poznati)?”
- “Zar je moguće da Tužilaštvo nije upoznato sa zatvorima u kojima su bili zatočeni Srbi koji su mučeni i ubijani na najsvirepiji način?”
- “Kako je moguće da je bilo muslimanskih vojnika 1995. iako je Srebrenica bila zaštićena i demilitarizovana zona?”

Mark Harmon:

Na neka od ovih pitanja ja ne mogu odgovoriti. Dozvolite da počnem sa pitanjem kakva je razlika između srpskog zločinca i muslimanskog zločinca. Nema razlike. Kada je riječ o sugestiji da su samo Srbi zločinci, mi to kategorički odbijamo. To nije niti je ikada bilo gledište Međunarodnog suda ili Tužilaštva. Želim da vam kažem nešto što će možda neke od vas iznenaditi, a to je sljedeće: mi smo tužioci sa jednakim mogućnostima. Prvi predmet koji sam ja morao da istražim i krivično gonim bio je predmet u kojem su žrtve bili Srbi i ja sam više od godinu dana svu svoju energiju uložio u tu istragu, ali nisam nigdje stigao. Razlog zašto nisam nigdje stigao je da su dokazi bili ili u Republici Srpskoj ili Srbiji. Godine 1994. i 1995., Srbija je rekla: “Nećemo da saradujemo s vama, mi vas ne priznajemo”. A Republika Srpska je rekla: “Nećemo da saradujemo s vama”. Mi smo Sud koji sudi u predmetima zasnovanim na dokazima, ne na spekulacijama, ne na nagađanjima. Nama trebaju svjedoci, nama trebaju dokumenti, nama trebaju fizički dokazi. Tako da je taj premet koji sam ja imao, ja sam zatvorio, ne zato što nisam želio da krivično gonim, vjerujte mi ja sam želio da krivično gonim isto onoliko koliko sam htio da krivično gonim generala Krstića, ali nisam to mogao, jer sam bio ometan odsustvom saradnje Republike Srpske i Srbije.

Zašto vam izgleda da je neproporcionalan broj Srba? To nije zato što mi krivično gonimo Srbe jer su Srbi. Nama trebaju dokazi i mi uvijek djelujemo na osnovu dokaza. Opet, ponavljam, ako neko u ovoj publici vjeruje da ima dokaze protiv onih za koje se vjeruje da su ratni zločinci, onda u ovom trenutku, pošto mi više ne podižemo optužnice protiv bilo koga, trebate te dokaze odnijeti u državni sud i predočiti ih tužiocima i istražiocima tog suda. Tribunal nikada nije zamišljen tako da krivično goni svakog zločinca koji je počinio neki zločin tokom ratova u bivšoj Jugoslaviji. Njegov mandat je bio da krivično goni osobe koje su najodgovornije za te zločine, a da ustupa domaćim sudovima krivično gonjenje ljudi koji su odgovorni za preostale zločine. To znači da domaći sudovi moraju biti dovoljno zrele institucije. Oni moraju imati podršku svih ljudi ove zemlje kako bi bili sigurni da će dokazi biti prikupljeni i predočeni. Sudski postupak mora biti primjeren, mora postojati primjerena strana odbrane i primjerena strana tužilaštva i sudovi moraju djelovati s punim integritetom.

Ako se državni sudovi suoče s istim problemima s kojima smo se suočili mi na Međunarodnom sudu - da ljudi nemaju moralne hrabrosti da istupe i budu svjedoci za zločine koji su počinjeni - onda neće biti onoliko krivičnog gonjenja koliko vi mislite da je potrebno. Odgovornost da se krivično goni u ovim predmetima je vaša, ljudi u zajednici koji imaju dokaze. Stoga, ja vas podstičem, ako znate imena počinitelaca, ohrabrujem vas da idete pred državne vlasti.

Matias Hellman:

Imamo još pitanja, nekoliko njih od gđe Subašić: “Može li udruženje dobiti snimke koji

su prikazani za arhivu?” Da, to je svakako moguće i, u principu, svako ko je zainteresovan može dobiti sve što je na raspolaganju od javnih materijala koji su predloženi na suđenjima. Mnogo od toga je već na diskovima koji su podijeljeni prisutnima. Jedna od svrha postojanja Tribunala da velika količina materijala koja je prikupljena ne ostane samo u arhivima Tribunala, već da bude stavljena na raspolaganje ljudima u Bosni i Hercegovini.

Sljedeće pitanje: “Zašto pravo nije zadovoljilo pravdu?” Mislim da jedan sud i ne može pružiti potpunu pravdu. Sud može pružiti nešto od pravde, ali ne može vratiti to što je uništeno i naš Sud, nažalost, ne može pružiti obeštećenje žrtvama. O tome je bilo govora u Haagu i sudije su predložile Ujedinjenim nacijama da uspostave nekakav model za pružanje obeštećenja žrtvama. To, nažalost, nije nešto što je u nadležnosti i u moći Tribunala.

Mark Harmon:

Ovdje imam pitanje koje je upućeno meni: “Gdje povlačite liniju kada je riječ o optuženima? Ko je dovoljno visoko u toj hijerarhiji?”, i pitanje se dalje nastavlja. Na početku rada naše institucije i na početku istraga 1994. godine, dokazi koje smo imali tada nisu bili veći od ove knjige. Od toga smo počeli. Počeli smo naše istrage tako što smo radili odabir ljudi prije svega na osnovu dokaza, što je uvijek jak način da se počne. Drugo, kriterij za identifikovanje ljudi za koje dokazi pokazuju da bi trebalo da se podignu optužnice protiv njih obuhvata nekoliko kategorija. Kao prvo, njihov rang i položaj, da li su oni bili ljudi značajno odgovorni za zločine koji su počinjeni? Da li su bili zloglasni počinioci? Ponekad u nekim zajednicama imate ljude koji su krajnje surovi, koji su se izdvajali od drugih, koji su bili zloglasni. Tako da smo gledali i takve tipove ljudi i vrlo rano napravili selekciju ljudi protiv kojih treba podići optužnicu. To je mogla ili biti osoba na visokom položaju, ili neko koje bio zloglasan, ali na kraju je sve to zavisilo od dokaza koji su nam stajali na raspolaganju. Kako smo se približavali kraju našeg mandata i kako je državni sud postajao realnost, mi više nismo mogli da podizemo optužnice protiv zloglasnih počinitelja. Po našem mišljenju, nisko pozicionirane zloglasne počiniocima treba krivično goniti pred državnim sudom. Mi se bavimo najviše pozicioniranim. Tako da se ponovo vraćam na ulogu državnog suda. Mi ne možemo krivično goniti svakoga, ali državni sud zaslužuje vašu podršku. Ako ste zainteresovani da se ratni zločini procesuiraju, onda morate svu svoju energiju djelimično usmjeriti u pravdu državnog suda.

Matias Hellman:

Dalje: “Ako su snage UN-a znale da će vojska Republike Srpske napasti područje opštine, zašto sukob nije spriječen, niti posljedice?” Mislim da je Mark na to dao odgovor koliko je to moguće.

Onda je bilo više pitanja o tome zašto Tribunal ili međunarodna zajednica ne radi više na hapšenju Karadžića i Mladića. Moram reći da to nije nešto što je u našoj moći. Mora se razlikovati Tribunal od međunarodne zajednice. Možda Tribunal može biti predstavljen kao dio međunarodne zajednice, ali definitivno unutar međunarodne zajednice, Tribunal je institucija koja stalno insistira na tome da sve države postupaju u skladu sa svojim obavezama i da bude urađeno sve što je moguće da bi se uhapsili bjegunci koji su još uvijek na slobodi. Tribunal nema svoje policijske snage. Tribunal sam ne može nigdje otići i uhapsiti nekoga. Mi stalno podsjećamo one čija je obaveza da lociraju i hapse optužene. To je sve što možemo reći o tom pitanju.

Sljedeće pitanje: “Komandant zaštićene zone Srebrenica, Naser Orić, nikad nije bježao niti izbjegavao saradnju s Tribunalom i sigurno bi se odazvao na poziv Tribunala. Zašto je

uhapšen na način na koji se hapse bjegunci?” Nisam siguran da li možemo pružiti neki precizan odgovor. Manje-više, politika je da se sve optužnice procesuiraju u tajnosti.

Jean-René Ruez:

Imam ovdje još jedno pitanje: “Da li je iko vodio istragu o tome koliko je ratnih zarobljenika pobijeno, a koliko ih je poginulo u borbi u koloni koja je išla prema Tuzli?” Da, svakako, to je pitanje pokrenuto tokom istrage i dalje je pod istragom. Situacija je prilično jednostavna. Mi znamo lokacije primarnih grobnica, znamo lokacije sekundarnih grobnica i napravili smo vezu između njih. Ono što treba da uradimo je finalizacija procesa ekshumacije. Svi ljudi koji su u tim grobnicama prošli su kroz zatočeničke objekte i mjesta pogubljenja. Oni nisu poginuli u borbi. Oni nisu stradali u minskim poljima u pokušaju da dođu do teritorije pod muslimanskom kontrolom. Tako da jednom kad se okončaju sve ekshumacije, bit će moguće napraviti preciznu procjenu o broju, ali to će uvijek biti minimalan broj jer mi zasigurno znamo da postoji još grobnica koje nismo pronašli. Jednog dana, neko će imati neku informaciju i onda će biti moguće izvršiti ekshumaciju.

Trenutno broj koji mi koristimo je broj Međunarodnog komiteta Crvenog krsta o broju nestalih ljudi minus broj ljudi čija smo tijela našli u tim masovnim grobnicama. Razlika između toga su ili ljudi koji su poginuli u borbama na putu prema Tuzli, ili su stradali na minskim poljima. Međutim, još jedna stvar koju nisam pomenuo tokom svoje prezentacije je da ubistva zapravo nisu prestala 17. jula. Nakon te operacije je uslijedila operacija čišćenja terena koja je trajala nekoliko sedmica nakon tih događaja i poznati razgovor između generala Krstića o informaciji da se jedna grupa predala, kada je on rekao: “Pobij ih sve”, ta rečenica je izgovorena u tom kontekstu. Dakle, sada je prioritet da se završi s ekshumacijama. Taj proces je predat bosanskoj vladi 2001. godine. Mi smo im dostavili sve lokacije grobnica za koje znamo. Ali to je zaista spor proces, naročito kad se uporedi s procesima na Kosovu. Tako da možemo samo da kažemo da nismo došli do kraja tog procesa.

... ubistva zapravo nisu prestala 17. jula. Nakon te operacije je uslijedila operacija čišćenje terena koja je trajala nekoliko sedmica nakon tih događaja i...

67

Matias Hellman:

Sljedeće pitanje: “Imajući u vidu da je do sada procesuirano nekoliko osoba, a isto tako poznavajući kapacitete Suda i Tužilaštva Bosne i Hercegovine, na pravdu će trebati čekati desetine, pa možda i više godina. Jedino je rješenje da porodice dočekaju da zločinci budu kažnjeni je specijalni tužilac za Srebrenicu. Molim za komentar i odgovor”.

Još jednom, sada je u nadležnosti domaćih organa nastavak istraga i podizanje novih optužnica. Bit će odluka na organima Bosne i Hercegovine da li će biti postavljen nekakav specijalni tužilac za Srebrenicu. Svakako je dobra vijest to što je nedavno sastavljen Specijalni odjel za ratne zločine pri Tužilaštvu Bosne i Hercegovine. Sada kada Haški tribunal svoj mandat privodi kraju, nadam se da će domaći organi činiti sve više i više po tom pitanju. Naravno, za to će trebati jako mnogo vremena, ali ako se dobro sjećam izjave Tužilaštva Bosne i Hercegovine, Srebrenica sada jeste jedan od njihovih prioriteta.

Osoba iz publike:

Interesuje me postoji li mogućnost suđenja u odsustvu? Recimo, u pogledu Radovana Karadžića i Mladića, s obzirom da Haški tribunal još samo njih dvojicu treba da procesuiraju.

suiru, a ne vjerujem da će biti uhapšeni jer mogli su dosad biti. Da li će ostati nekažnjeni?

Mark Harmon:

Pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju ne postoji mogućnost suđenja u odsustvu. Naš Pravilnik konkretno zabranjuje takvu vrstu suđenja. Ja se slažem s Vama da su oni do sad trebali biti uhapšeni i mi možemo samo da čekamo i vidimo koliko je međunarodna zajednica odlučna u ostvarivanju tog zadatka. Prošlo je već deset godina, to je suviše dugo.

Olga Kavran:

Ja bih samo ponovila nešto što je predsjednik Haškog tribunala nekoliko puta rekao: "Sam Tribunal se neće zatvoriti dok se pred njim ne pojave Karadžić i Mladić". Tako da, to je ono što nam ostaje da sačekamo i nadam se da ćemo to i dočekati.

Mark Harmon:

Ja bih da dodam jednu stvar, a to je da nema nikakve sumnje da Karadžić i Mladić znaju koje ih optužbe terete više od deset godina. Na raspravi po pravilu 61 koja je održana prije devet ili deset godina, Karadžić je poslao dva odvojena tima advokata da učestvuju na toj raspravi jer je želio da interveniše. A sudija je u suštini rekao da to nije moguće. Ako će se dr. Karadžić lično pojaviti, onda može da učestvuje u tom postupku. Ta dva tima su poslana van iz sudnice i Karadžić se nikad nije pojavio pred Međunarodnim sudom.

Osoba iz publike:

Poštovana gospodo, ja bih vas zamolio da mi odgovorite kada će međunarodna zajednica i Krivični sud u Haagu izvršiti pritisak na srpske vlasti da predaju Radovana Karadžića, jer oni ga kriju, i da im objasnite da mi iz Federacije nemamo ni jednog čovjeka koji se goni pred Krivičnim sudom, a da ga nismo predali.

Matias Hellman:

Mislim da sam u principu već odgovorio na to i ja odgovorno tvrdim da možete svake nedelje vidjeti u medijima izjavu nekoga iz Haškog tribunala da Tribunal insistira na punoj saradnji svake države i hapšenju svih optuženih bjegunaca. Vjerujte mi da bi svako od nas bio presrećan kada bi se sutra svi preostali bjegunci našli pred Tribunalom. To je pitanje političke volje raznih država i nadam se da će se naći ta politička volja da se taj posao uradi.

Završne riječi

Branko Todorović:

Danas smo imali priliku pogledati u oči zastrašujućim zločinima iz naše nedavne prošlosti i želim da, prije svega, porodicama žrtava koje su danas ovdje kao čovjek izrazim saučešće, da podijelim dio solidarnosti s njima.

Slušajući današnja izlaganja, čovjek se zaista zapita kako graditi mir i pomirenje u Bosni i Hercegovini. I sigurno da su se sa tim pitanjima suočavali i mnogi drugi narodi koji su u svojim konfliktima imali tragične i možda još veće žrtve. Mi danas vidimo da neki od tih naroda žive u Evropskoj uniji, ujedinjeni, i da sjećanje na najstrašniji zločin u Drugom svjetskom ratu čini njihovo zajedništvo jačim jer su prošli jednu fazu kada su se zajednički na jedan ljudski, ali i pravičan način odredili prema tim zločinima. Ja se nadam da u Bosni i Hercegovini dolazi vrijeme kada ćemo zajedno o zločinu govoriti kao o zločinu, nezavisno od toga ko je počinilac i ko su žrtve, jer, zaista, počinioci su neljudi, a žrtve su, prije svega, samo žrtve, nezavisno od toga gdje su rođeni, nezavisno od toga da li su muškarci, žene ili djeca i nezavisno od toga koje su etničke ili vjerske grupe.

... počinioci su neljudi, a žrtve su, prije svega, samo žrtve, nezavisno od toga gdje su rođeni, nezavisno od toga da li su muškarci, žene ili djeca i nezavisno od toga koje su etničke ili vjerske grupe.

Ja se nadam da je ovo što je uradio Haški tribunal u proteklim godinama jedan doprinos pravdi i doprinos miru i svakako da je jedan dio doprinos a istini. Zbog toga želim da se zahvalim našim gostima iz Haaga, ne samo na današnjem učešću ovdje, nego na svom onom vremenu koje su posvetili istraživanju ili procesuiranju zločina koji su se desili. Znam da su oni pored svog profesionalizma u svoj angažman ugradili i svoju humanost.

Takođe želim da se zahvalim porodicama žrtava, ma sa koje strane dolazili. Smatram da mnoga pitanja u Bosni i Hercegovini, prije svega pitanja nestalih - danas smo čuli ovdje da i dalje preko 15.000 porodica nestalih ne zna za svoje bližnje - treba rješavati i pokušati riješiti zajedno. Na kraju, zahvaljujem se svima vama koji ste imali danas dovoljno motiva da budete ovdje u ovoj prilično hladnoj sali. Na kraju, mislim da će desetogodišnjica srebreničke tragedije biti prilika da, možda, Srebrenica postane jednim dijelom zajednički simbol svih nas u Bosni i Hercegovini, koji će nas stalno opominjati da se takve tragedije i takve nesreće zaista nikada više ne ponove.

Abdurahman Malkić:

Dame i gospodo, dragi sugrađani, ja se prije svega želim zahvaliti Jean-René Ruez, bivšem istražitelju, koji nam je prezentirao ove činjenice, zatim Marku Harmonu, tužiocu, gđi Olgi Kavran i Gabrielle McIntyre, koje su nam takođe dale dovoljan broj podataka i činjenica o radu Haškog tribunala. Zahvaljujem se takođe i Helsinškom odboru za ljudska prava u Republici Srpskoj koji nam je upriličio ovu sesiju. Nadam se da je ovo za sve nas novo iskustvo kada će razgovori zasnovani na činjenicama, s uvjerenjem da ćemo u budućnosti znati njegovati kulturu dijaloga i uvažavati fakta, a ne živjeti u zabludama i projektima zasnovanim na zločinima. Srebrenica mora biti mjesto dijaloga u kojem će pamćenje biti uslov jedinstva različitosti. Takođe, smatram da je Haški tribunal, ma koliko bio opterećen političkim i drugim pritiscima, naša nada i vjera da će istina i pravda biti zadovoljena, ma kada ona stigla.

*Citati iz sudskih postupaka korišćeni tokom konferencije su isključivo informativnog karaktera.
Za prečišćen tekst vas molimo da konsultujete relevantne dokumente MKSJ-a.*